

НАУКОВА СПІЛЬНОТА

www.spilnota.net.ua

ВІСІМДЕСЯТ СЬОМІ ЕКОНОМІКО- ПРАВОВІ ДИСКУСІЇ

Серія: Соціальні та гуманітарні науки

ISSN 2522-963X

Google Scholar

**Матеріали міжнародної науково-
практичної інтернет-конференції**

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLU

25-26 червня 2024 р.

**Тернопіль, Україна – Ополе, Польща
2024**

УДК 001 (063)

Вісімдесят сьомі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 25-26 червня 2024 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО “Наукова спільнота”, WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В.Б. 161 с. ISSN 2522-963X.

В збірнику опубліковані доповіді авторів з соціальних та гуманітарних наук, які оприлюднені на сайті www.spilnota.net.ua.

Оргкомітет:

ГО «Наукова спільнота»

Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, ЗУНУ;

Шевченко Анастасія Юрійвна, кандидат економічних наук, ТОВ «Школа для майбутнього»;

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, ЗУНУ;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, ЗУНУ;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, ЗУНУ;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, ЗУНУ;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Яблонська Наталія Мирославівна, кандидат філологічних наук, старший викладач, ЗУНУ;

Савчук Надія Антонівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук, ЗУНУ;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
79016, м. Львів, а/с 1621
E-mail: spilnota.net.ua@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2522-963X

© ГО “Наукова спільнота” 2024

© Автори статей 2024

*Julia Boyko,
621fmb gr. student, National
Aerospace University "Kharkiv
Aviation Institute", Ukraine*

*Natalia Zjubanova,
senior lecturer of the Foreign
Languages Department, National
Aerospace University "Kharkiv
Aviation Institute", Ukraine*

FINANCING ENTERPRISES DURING MARTIAL LAW

Internet address of the article on web-site:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4927/>

The war changed our lives before and after. Talking about the economy, Ukraine partially prepared for such acute hardships as well as ordinary people and enterprises that support people's needs. Unfortunately, many businesses were shut down, but many continued to operate. Our country also received financial support from many allied countries. Financing enterprises during martial law creates unique challenges and opportunities that require innovative approaches and sustainable strategies. The instability and unpredictability of the wartime economy required a reevaluation of traditional financing methods to ensure business survival and growth. In this paper we will explore the various mechanisms and strategies used to secure funding for businesses during martial law, based on information from three key sources.

Source 1: Government Support and Subsidies.

Governments often play a crucial role in supporting enterprises during martial law by providing subsidies and financial aid. According to the article from the Journal of Economic Perspectives, state intervention becomes essential to stabilize the economy and prevent widespread business failures. These interventions may include direct financial support, tax relief, and low-interest loans aimed at maintaining liquidity and operational continuity for businesses. By mitigating the immediate financial pressures, government support to navigate through the economic disruptions caused by the conflict.

Source 2: Alternative Financing Mechanisms.

In addition to government aid, enterprises frequently turn to alternative financing mechanisms to secure necessary funds during martial law. A study published in the International Review of Financial Analysis highlights the growing reliance on crowdfunding, peer-to-peer lending and private equity investments during such periods. These alternative sources of finance are particularly valuable when traditional banking systems are compromised or when access to conventional loans becomes restricted. By leveraging these innovative financing options, businesses can diversify their funding sources and reduce dependency on unstable financial institutions.

Source 3: International Aid and Support Programs.

International aid and support programs also play a significant role in financing enterprises during martial law. As noted in the Global Journal of Economics, international organizations and foreign governments often provide financial assistance and technical support to stabilize economies in conflict zones. Programs, such as: the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank offer emergency funds, grants and loans to help businesses sustain operations and rebuild in the aftermath of the conflict. These international efforts are crucial for fostering economic resilience and enabling long-term recovery for war-affected enterprises.

In conclusion, financing enterprises during martial law requires a multifaceted approach that combines government support, alternative financing mechanisms, and international aid. The effectiveness of these strategies is contingent upon the adaptability and resilience of businesses in navigating the complexities of the wartime economy. By leveraging a diverse array of funding sources, enterprises can enhance their financial stability and ensure continuity in operations despite the challenges posed by martial law.

The references used:

Journal of Economic Perspectives: Government Support during Wartime Economies

International Review of Financial Analysis: Alternative Financing Mechanisms in Conflict Zones

Global Journal of Economics: International Aid for Enterprises in Conflict Areas

*Булак Юлія Володимирівна,
аспірантка кафедри менеджменту
і міжнародного підприємництва
Національного університету
«Львівська політехніка»*

*Лісович Тарас Юрійович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
і міжнародного підприємництва
Національного університету
«Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0002-2370-2860*

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4933/>

Цифровізація охоплює впровадження новітніх інформаційних технологій у різні сфери життя та економіки. Вона включає розвиток інтернет-інфраструктури, електронних сервісів, цифрових платформ для бізнесу, фінансових технологій та багато іншого. В умовах війни, коли традиційні економічні процеси часто зазнають суттєвих викликів та руйнацій, цифровізація стає ключовим елементом виживання та адаптації.

Війна в Україні спричинила значні економічні втрати: руйнування інфраструктури, зниження виробничих потужностей, міграція населення та скорочення інвестицій. У таких умовах традиційні моделі ведення бізнесу та економічної діяльності стають менш ефективними, що вимагає нових підходів і технологічних рішень.

Також умови війни спричиняють скорочення бюджетних видатків і обмежують доступ до фінансових ресурсів для цифрової трансформації. Бюджетні обмеження можуть ускладнити впровадження дорогих технологічних рішень, що створює серйозні перешкоди для цифровізації державних підприємств України. Військовий конфлікт призводить до зниження бюджетних надходжень, збільшення витрат на оборону і перерозподілу ресурсів на військові потреби, що негативно впливає на здатність уряду інвестувати в цифрові технології [1, с. 224].

Невід'ємною складовою цифрової трансформації управління підприємствами України є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Ці технології нині є ефективним інструментом для

вдосконалення управління організацією та її бізнес-процесами, зокрема в умовах війни, оскільки основою управління є інформація та прийняття управлінських рішень. Інформаційно-комунікаційні технології об'єднують у собі програмно-технічні засоби, виробничі процеси та методи, які використовуються для збору, зберігання, обробки, аналізу та розповсюдження інформації. Це призводить до зниження трудомісткості інформаційних процесів [2, с. 120].

Цифровізація відіграє критичну роль у адаптації та стабілізації економічних процесів в Україні під час війни. Впровадження новітніх інформаційних технологій у різні сфери життя та економіки є ключовим для виживання та ефективного функціонування бізнесу. Однак, умови війни створюють значні виклики для цифрової трансформації, зокрема через скорочення бюджетних видатків та обмежений доступ до фінансових ресурсів. Незважаючи на ці труднощі, інформаційно-комунікаційні технології залишаються потужним інструментом для вдосконалення управління організаціями та їх бізнес-процесами, сприяючи зниженню трудомісткості інформаційних процесів та підвищенню ефективності управлінських рішень.

З метою покращення цифрової трансформації вітчизняного бізнесу під час російсько-українського конфлікту Міністерство цифрової трансформації України, Офіс розвитку підприємництва та експорту, Дія.Бізнес та ІАМРМ ініціювали безкоштовні тренінги з цифрової трансформації бізнесу в умовах війни. Один із освітніх проєктів, «Цифровізація бізнесу: як зростати в умовах війни», ставив за мету надати під-приємствам інструменти для роботи над цифровою трансформацією та демонструвати, як забезпечити клієнтам високий користувацький досвід та збільшити їхні прибутки [3]. Суть проєкту – проведення п'яти безкоштовних вебінарів для представників бізнесу на тему цифрової трансформації вітчизняного бізнесу під час воєнних дій.

Задля підвищення цифрової трансформації вітчизняного бізнесу в умовах російсько-української війни було передбачено фінансову допомогу від Європейської інноваційної ради на суму 20 млн євро для розвитку інновацій в Україні. Проєкт Seeds of Bravery буде триватиме два роки. Субсидії для українських старта-пів та інноваційних підприємств склали 12 млн євро вже в 2023 році. Окрім грантів, заплановані заходи включають залучення додаткових інвестицій, просування українських проєктів, навчання підприємців, програми доступу до міжнародних ринків та інтеграцію української інноваційної екосистеми в європейські мережі. Будь-яка компанія може подати заявку на отримання грантів до 60 000 євро [4]. Загалом, цифрова трансформація вітчизняного бізнесу визначається як перспективний напрямок для підвищення

конкурентоспроможності та розвитку всіх учасників бізнесу. Основними перевагами даного процесу для українського підприємництва є:

- 1) наявність у цифровому просторі, що збільшує впізнаваність підприємств;
- 2) нові канали взаємодії з клієнтами;
- 3) акцент на клієнта як основу бізнесу;
- 4) поліпшене прийняття рішень;
- 5) підвищення ефективності та продуктивності;
- 6) стимулювання інновацій;
- 7) полегшення комунікації та колективної роботи через нові цифрові інструменти.

Висновки: під час війни цифровізація стала рятувальним колом для населення та економіки України на рівні базових послуг. Український уряд адаптував цифрову платформу для навчання, надання державних послуг та інших аспектів, важливих для військових умов. Цифровізація також стала невід'ємною частиною процесу відновлення та модернізації економіки. Україна повинна продовжувати дотримуватися цифрового підходу дореконструкції. Цифрова трансформація бізнесу в контексті військових конфліктів в Україні створила як проблеми, такі можливості. Використання потенціалу цифрових технологій, приведення інвестиційної політики у відповідність зі світовими тенденціями і використання цифрових перетворень в якості каталізатора економічного розвитку – ось завдання сьогодення.

Література:

1. Ковбатюк, М. В., Ткаченко, Д. О. Складнощі цифровізації економічних процесів в державних підприємствах України під час війни. In The 11 th International scientific and practical conference “Science and technology: problems, prospects and innovations”(August 3-5, 2023) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2023. 269 p. (p. 224).
2. Томах В. В. Цифрова трансформація управління підприємствами України у контексті сталого розвитку:інноваційні рішення, креативні технології / В. В. Томах, Т. Є. Сігаєва, М. В. Мартиненко // Академічні візії. – 2023. – № 18., с. 120.
3. Україна 2030Е – країна з розвиненою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>
4. Seeds of Bravery: Європейська інноваційна рада надасть 20 млн євро на розвиток інновацій в Україні. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/seeds-of-bravery-evropeyska-innovatsiyna-rada-nadast-20-mln-evro-na-rozvitok-innovatsiy-v-ukraini>

*Єсипенко Василь Вікторович,
студент, факультет
менеджменту та маркетингу,
Національний технічний
університет України "Київський
політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського", м. Київ, Україна*

БЕНЧМАРКІНГ – ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНОЮ ЛОГІСТИКОЮ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4911/>

В сучасних умовах високої конкуренції ефективно управління логістикою є критичним для успіху будь-якого бізнесу. Одним із потужних інструментів, що допомагає досягти високих результатів є бенчмаркінг.

Бенчмаркінг – це процес систематичного порівняння власних бізнес-процесів та показників з найкращими практиками у галузі. Він дозволяє виявляти слабкі місця, причини, які не дають бізнесу зростати, указує на сильні сторони, знаходити шляхи для усунення перешкод та допомагає впроваджувати необхідні адаптовані поліпшення у власну діяльність для підвищення ефективності та продуктивності всієї компанії, сприяє виходу на новий рівень конкурентоспроможності.

Бенчмаркінг це “не разова акція”, це не повне копіювання методик конкурентів, це постійний процес, в якому важливі не тільки результати, але і шляхи їх досягнення.

До головних принципів якісного бенчмаркінгу належать:

- Достовірність фактичних показників;
- Взаємність співпраці з колегами і партнерами;
- Вимірюваний характер кожного з показників;
- Схожість (аналогія) порівнювальних процесів.

Як любий процес, бенчмаркінг має свій алгоритм, свої чіткі етапи:

- Планування – визначення мети і кінцевих цілей компанії, об'єктів бенчмаркінгу, ключових показників для порівняння.
- Збір інформації про власні процеси та показники, а також дані про процеси та показники обраних компаній для порівняння.

- Аналіз – порівняння зібраних даних, виявлення розривів та визначення причин відставання або переваг.
- Адаптація – розробка та впровадження заходів для поліпшення власних процесів на основі виявлених кращих практик.
- Моніторинг і контроль впроваджених змін, оцінка їх ефективності, постійна корекція, налаштування, модернізація.

Існує кілька видів бенчмаркінгу, які можуть бути застосовані у сфері логістики. Наприклад:

- Внутрішній – порівняння логістичних процесів або показників між різними підрозділами / відділками / філіями однієї компанії.
- Конкурентний – аналіз практик, системи, технологій, досвіду прямих конкурентів.
- Функціональний – порівняння з компаніями, що працюють в інших галузях, мають іншу логістичну направленість, але мають схожі логістичні процеси.
- Загальний – у цьому випадку досліджуються всі новаторські рішення та підходи, що використовуються у різних компаніях – лідерах ринку незалежно від галузі, світових компаніях з чудовою репутацією тощо.

Що може порівнюватися у логістики за допомогою бенчмаркінгу? Все. Починаючи з вартості послуг, економічних показників, стратегії, швидкості доставки і задоволеності клієнтів до впроваджених ІТ-технологій, автоматизованих систем управління, ІоТ, шляхів досягнення сталості тощо.

Логістика є ключовою частиною економіки. Без ефективної логістики жодна економічна система не може функціонувати належним чином. Логістика забезпечує своєчасне транспортування товарів, ефективне управління запасами, загальну продуктивність бізнесів у різних секторах. Від якості, швидкості, мінімізації витрат логістичних ланцюгів залежить загальна ефективність економіки.

Для забезпечення високої якості логістичних процесів і сприяння економічному розвитку необхідно активно використовувати інструмент бенчмаркінгу. Бенчмаркінг сприяє не лише підвищенню ефективності, діджиталізації, економічному зростанню окремих логістичних компаній, але й розвитку економіки країни в цілому.

Література:

1. Крикавський Є. В., Чухрай Н. І., Чернописька Н. В. Логістика: компендіум і практикум: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Кондор, 2022. 338 с.
2. Буркинський Б. В., Нікішина О. В. Принципи формування ефективних логістичних ланцюгів товарних ринків: монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2019. 80 с.
3. Федорченко А. В., Ларіна Я. С., Ремезь Ю. Б. Бенчмаркінг: навчальний посібник. Одеса: Олді-Плюс, 2023. 472 с.

*Єсипенко Василь Вікторович,
студент, факультет
менеджменту та маркетингу,
Національний технічний
університет України "Київський
політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського", м. Київ, Україна*

ЕФЕКТИВНІ СКЛАДСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ В РАМКАХ ЛОГІСТИКИ СКЛАДУВАННЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4920/>

Ефективні складські технології відіграють вирішальну роль у сучасній логістиці, забезпечуючи безперебійну роботу ланцюга постачання. Зі зростанням конкуренції на ринку, підвищенням вимог до швидкості обробки замовлень та необхідністю мінімізації витрат, впровадження новітніх технологій стає критично важливим. Оптимізація складських процесів є основою успішної діяльності будь-якого підприємства, оскільки вона безпосередньо впливає на загальну ефективність і прибутковість бізнесу.

Логістика складу має багатозначні цілі. Вона піклується про достатню наявність необхідних товарів, контролює якість тривалого зберігання запасів без псування, а також достатній товарообіг без затримок, тобто контроль має на меті гарантії вчасної доставки вантажів на склад і вчасного отримання їх споживачами.

Для запобігання “функціональних заторів” логістика складування потребує злагодженої роботи всього підприємства, постійного удосконалення виробничих, торгівельних, економічних процесів, для цього в складську логістику – для підвищення її ефективності – запроваджуються елементи діджиталізації.

Цифрові технології підвищують ефективність бізнес-партнерства учасників логістичного ланцюга, покращують якість організаційної роботи працівників, удосконалюють та зменшують час на оформлення документів, розрахунків між усіма учасниками логістичного процесу, тощо.

Найперспективнішим в цьому плані є використання хмарних систем зберігання інформації у складському господарстві. Це поліпшує процес комплектування, допомагає у навчанні працівників складу, сприяє плануванню розташування вантажів на складській площі, тобто економічно відбивається на зниженні складських витрат.

Окрім безпосередньо складських процесів, через мережеві та хмарні інформаційні системи можна здійснювати візуалізацію запланованого ремонту чи реконструкції на площі складських приміщень. Це дає можливість роздивитись майбутні результати у реальному масштабі, переконатися у відповідності запланованих перебудов проекту, змодельовати потрібні робочі місця і процеси.

До популярних ефективних складських технологій логістики складування слід віднести:

1) Інтернет речей (IoT) для збору та аналізу даних про складські запаси й системи управління складом WMS для автоматизації й оптимізації складських процесів.

2) Pick-by-Line – метод вибіркового підбору, коли товари підбираються по одному рядку чи лінії. Цей метод часто використовується в розподільчих центрах або складах, де потрібно швидко та ефективно підібрати товари для виконання замовлень.

3) Cross-docking – процес приймання та відвантаження вантажів через склад безпосередньо без розміщення в зоні зберігання.

4) Storage – використовується для опису процесу та місця.

5) Технологію “Товар-до-людини”, коли за кожним працівником закріплена зона, в якій він знаходиться і виконує всі необхідні операції. Завдяки тому, що товар самостійно переміщується по конвеєрній системі між складськими ділянками без особистої участі працівника, то економія часу на комплектацію замовлення становить 40-50 %.

6) Машинний зір, який передбачає встановлений у зоні сортування модуль, що інтегровано з WMS складу. Встановлена камера має можливість обробляти до 1200 замовлень щогодини. Вона зчитує інформацію з різних упаковок та направляє вантаж у заданому напрямку по конвеєру.

7) Систему вимірювання ваги та габаритів. Ця система ідентифікації товару є помічником у класифікації, сортуванні і бракуванні товарів за заданими характеристиками, оскільки дає можливість значно підвищити швидкість та точність обробки товарів.

8) Віртуальну реальності (VR) та доповнену реальності (AR) для навчання працівників з метою покращення їх кваліфікації, а також ефективності роботи. Безпосередньо це знижує ризик помилкових дій працівників, а також попереджає нещасні випадки, пов'язані з неправильним проведенням складських робіт.

9) Шерінг – нові бізнес-моделі з елементами економіки спільного використання. Користь шерінгу яскраво проявляється при нагальній потребі пошуку вільних складських площ, або скороченні кількості неправильно відсортованих товарів. Наприклад, шерінг-систему сортування Regasus має Amazon. Вона наполовину скоротила кількість неправильно відсортованих товарів компанії.

Формування ефективного складу, логістичної інфраструктури повинно ґрунтуватися на застосуванні проєктів, які враховують сьогодишній стан та існуючі проблеми кожного окремого підприємства. Немає “золотого” правила, є чіткі цілі й продумана індивідуальна стратегія.

Література:

1. Гоменюк М. О. – Розвиток логістики на основі впровадження процесів діджиталізації: Електронне наукове фахове видання “Ефективна економіка”. URL – http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/53.pdf.
2. Сучасні складські процеси в роботі з товарними запасами. URL – <https://www.c4r.eu/ukr/blog/logistics/skladskie-protsessy>.
3. Марченко В.М., Шутюк В.В., Ємцев В.І. – ЛОГІСТИКА ПРАКТИКУМ: Електронне мережне навчальне видання, КПІ, 2021., 194 с.

*Єсипенко Василь Вікторович,
студент, факультет
менеджменту та маркетингу,
Національний технічний
університет України "Київський
політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського", м. Київ, Україна*

МАЙБУТНЄ СУЧАСНОЇ ЛОГІСТИКИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4921/>

Логістика – це не тільки рух від точки А до точки Б. Логістика – це складна система, що поєднує в собі людей, технології, інновації, стратегії оптимізації товарних і інформаційних потоків. Майбутнє логістики – це світ, де зростання вимог до швидкості, прибутків, ефективності, розвитку, сталості перетворює її на важливіший стовп глобальної економіки.

Одним із головних напрямків розвитку логістики є цифрові технології. ШІ, блокчейн, Інтернет речей (IoT), Big Data – це лише невелика кількість інструментів, які зробили революцію в сучасній логістиці. Завдяки їм можна забезпечити більш точне прогнозування, знайти ефективний маршрут доставки або взагалі автоматизувати його через використання безпілотного транспорту, оптимізувати, роботозувати складське управління, з легкістю керувати запасами, відстежувати вантаж будь-де й будь-коли.

Не менш важливим напрям майбутньої логістики, це зростання значення сталості. Транспорт – одне з основних джерел забруднення атмосфери. На частку автотранспорту припадає близько 55% шкідливих надходжень загального обсягу, що включають понад 200 різних сполук. Кожен автомобіль при згорянні 1 кг бензину використовує 15 кг повітря (це 5,5 кг кисню), а при згорянні 1 т пального в атмосферу викидається 200 кг окису вуглецю.

У такій ситуації кожна компанія, яка хоч якимось чином дотична до логістичних послуг, просто не може пройти повз. "Зелена логістика", концепція кліматичної нейтральності, експлуатація екологічно чистих транспортних засобів, ефективне використання природних ресурсів, відповідність наявним стандартам – ці всі тенденції стали трендом

зростаючих турбот про навколишнє середовище й є невіддільною складовою сучасного порядку денного сталого розвитку бізнесу.

Кожна логістична компанія робить свої кроки до досягнення “зеленої” мети. Це як відмова від паперового оформлення вантажів, використання енергозберігаючих технологій, біопалива, вторинної упаковки, впровадження, акумуляція додаткових надходжень від вартості послуг для компенсації викидів парникових газів через проекти відновлення й захисту лісів (міжнародна група компаній Meest), до розробки електричних вантажівок (Volvo Trucks) й вантажних літаків (Eviation), використання низьковуглецевого палива (Kuehne+Nagel) або переходу на новітнє водневе паливо (Diamler). Й ще багато реальних кейсів, реальної відповідальності від реальних логістичних компаній.

Але майбутнє логістики – це не тільки діджиталізація й сталість. Це майбутнє міцно пов'язане з розвитком людського потенціалу. Зі зрощуванням кваліфікованих багатозадачних фахівців, здатних аналізувати великі масиви даних, швидко приймати операційні і стратегічні рішення, керувати складними логістичними ланцюгами, адаптуватися до різних умов сьогодення. Тому розвиток освіти, збагачення практичних навичок у цій сфері є невід'ємною частиною завтрашньої логістики.

Література:

1. Логістика майбутнього: ефективні рішення для торгівлі. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. URL – <https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/070aaa1a3d0001c87014c1ec2fb41f7.pdf/>
2. Смерічевська С. В. Стратегії управління ризиками в ланцюгах постачання в епоху глобальної турбулентності та еру штучного інтелекту. Scientific and technological revolution of the XXI century 2024. International scientific conference (20.04.2024). N 32 on April 20, 2024. Published by: Sergeieva&CoKarlsruhe, Germany. С. 61-64. DOI:10.30890/2709-1783.2024-32-00-005. URL: <https://www.proconference.org/index.php/gec/article/view/gec32-00-005>
3. Балабанова Л. В., Германчук А. М. Логістика. Підручник для ВНЗ. Львів: Вид-во «Магнолія 2006», 2021. 368 с.

*Єсипенко Василь Вікторович,
студент, факультет
менеджменту та маркетингу,
Національний технічний
університет України "Київський
політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського", м. Київ, Україна*

ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА СКЛАДІ Є КЛЮЧЕМ ДО ЙОГО ПРИБУТКОВОСТІ І РОЗВИТКУ В МАЙБУТНЬОМУ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4913/>

Підвищення ефективності складу залежить від вдосконалення поточних бізнес-процесів, їх оптимальній організації та можливості автоматизації. Впровадження автоматизованої системи управління технологічними процесами дозволяє оперативно отримувати інформацію про стан складських операцій й при необхідності вносити відповідні корективи.

При плануванні складських процесів слід прагнути:

- раціонального розподілу простору складу для оптимізації витрат та поліпшення обробки товарів;
- ефективного використання простору для максимізації потужності;
- мінімізації внутрішньоскладських маршрутів для зменшення витрат та збільшення пропускної здатності;
- уніфікації партій відвантажень та централізованої доставки для економії на транспортних витратах;
- максимального використання інформаційних систем для прискорення обміну інформацією та зменшення часу та витрат, пов'язаних з документообігом.

Використання автоматизованих систем допомагає:

- значно підвищити продуктивність складської діяльності,
- зменшує запаси товарів та збільшує швидкість обороту,
- скорочує час, необхідний для виконання складських операцій і підвищує їхню точність, скорочує тривалість й трудомісткість вантажних операцій,

- оптимізує чисельність персоналу, чітко окреслює обов'язки кожного,

- зменшує відсоток помилок, контролює кожен ланку загального складського процесу.

Для підвищення ефективності функціонування складу варто починати з впровадження системи управління складом. Крім того, що ця система виконує основну облікову функцію, вона також має активну управлінську роль – аналізує всі завдання, які очікують виконання, і надає сигнали складському персоналу щодо пріоритетності завдань з урахуванням їх оптимального навантаження. Тим самим підвищує на 90% точність процесів, на 15% – ємність складу, до 50% – продуктивність виконання робіт працівниками, скорочує час розвантаження-приймання вантажів, наводить лад у зоні зберігання з рахунком товарного сусідства, метою скорочення часу комплектування-відвантаження й з націлом на 20% підйом пропускної здатності складу.

Етапи впровадження системи включають в себе аналіз бізнес процесів й складського комплексу; затвердження технічного завдання з підбором обладнання й розміщенням його на складі; індивідуальну розробку, тестування, доробку помилок; монтаж, маркування, введення даних; навчання працівників й тестовий запуск з технічною підтримкою. Загальний термін технологічних робіт до 6 місяців.

Й незважаючи на не швидкий й вартісний проект, позитивні результати впровадження системи управління складом помітні вже з першого місяця використання.

Література:

1. Смерічевська С. В. Стратегії управління ризиками в ланцюгах постачання в епоху глобальної турбулентності та еру штучного інтелекту. Scientific and technological revolution of the XXI century 2024. International scientific conference (20.04.2024). N 32 on April 20, 2024. Published by: Sergeieva&CoKarlsruhe, Germany. С. 61-64. DOI:10.30890/2709-1783.2024-32-00-005. URL: <https://www.proconference.org/index.php/gec/article/view/gec32-00-005>
2. Марченко В.М., Шутюк В.В., Ємцев В.І. – ЛОГІСТИКА ПРАКТИКУМ: Електронне мережне навчальне видання, КПІ, 2021., 194 с.
3. Офіційний сайт UIS: URL – <https://uislab.com/uk/>

*Кібкало Ірина Володимівіана,
аспірант, Державний
біотехнологічний університет,
м. Харків*

*Науковий керівник:
Олійник Таміла Іванівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту,
бізнесу і адміністрування,
Харківський державний
біотехнологічний університет*

ОЦІНКА ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ, ЕКОНОМІЧНИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ВАЖЕЛІВ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4930/>

Державна підтримка відіграє ключову роль у забезпеченні економічної стійкості сільськогосподарських підприємств України. Вона включає: субсидії, дотації, пільгове кредитування та податкові пільги, що дозволяє аграріям знижувати виробничі витрати, модернізувати техніку та впроваджувати нові технології.

Економічні важелі, такі як: інвестиції, цінова політика та інновації, стимулюють розвиток аграрного сектору. Залучення інвестицій сприяє оновленню інфраструктури, впровадженню новітніх технологій і підвищенню продуктивності. Встановлення справедливих цін на продукцію забезпечує стабільний дохід для виробників, а інноваційні рішення дозволяють знижувати виробничі витрати і підвищувати ефективність.

Організаційні важелі, зокрема кооперація, маркетинг і збут, а також освіта і тренінги, покращують управління та збут продукції. Підтримка в організації маркетингових кампаній і покращенні логістики допомагає знайти нові ринки збуту.

Оцінка впливу державної підтримки, економічних та організаційних важелів на формування економічного механізму забезпечення економічної

стійкості сільськогосподарських підприємств України є важливою для розвитку аграрного сектору та економіки країни в цілому. Розглянемо ключові аспекти цього впливу: 1. Державна підтримка: а) субсидії та дотації: прямі фінансові виплати сільськогосподарським підприємствам допомагають знижувати виробничі витрати і підвищувати конкурентоспроможність продукції; б) кредитування: пільгові кредити та гарантії по кредитах сприяють доступу аграріїв до необхідного фінансування для модернізації техніки, закупівлі насіння, добрив тощо та ін. [2]. 2. Економічні важелі: а) інвестиції: залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій в аграрний сектор сприяє впровадженню новітніх технологій, підвищенню продуктивності та якості продукції; б) цінова політика: Регулювання цін на сільськогосподарську продукцію та забезпечення справедливих цін для виробників стимулює їх діяльність та розвиток. 3. Організаційні важелі: а) маркетинг і збут: підтримка в організації маркетингових кампаній, пошуку нових ринків збуту та покращення логістики допомагає підприємствам збільшити свої доходи; в) освіта і тренінги: підвищення кваліфікації працівників та керівників сільськогосподарських підприємств сприяє покращенню управлінських процесів і виробничих технологій [1].

Тож, комплексне використання державної підтримки, економічних та організаційних важелів сприяє формуванню економічного механізму, що забезпечує стійкість сільськогосподарських підприємств. Це виражається у: підвищенні фінансової стабільності та зниженні ризиків; покращенні конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках; збільшенні обсягів виробництва та доходів підприємств та ін. Інтеграція державної підтримки, економічних і організаційних важелів є ключовим фактором для забезпечення економічної стійкості та процвітання сільськогосподарських підприємств України.

Література:

1. Курена Т. О. Ефективність та результативність державної підтримки аграрного сектора економіки в Україні. *Держава і ринок*. 2011. №1. С. 133-138.
2. Остапенко О. М. Моделі страхування ризиків аграрного виробництва в зарубіжних країнах. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2013. Вип. 12. С. 171-175.

*Коваленко Анна Олександрівна,
Приватний вищий навчальний
заклад «Європейський
університет»*

*Науковий керівник:
Бучинська Олена Вікторівна,
кандидат економічних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО МІКСУ В ДІЯЛЬНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ КОМПАНІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4922/>

Одним із найбільш важливих аспектів діяльності будь-якої компанії незалежно від галузі є саме маркетингова діяльність. Маркетингова діяльність надає можливість компанії досягти панівні позиції на ринку, забезпечити належну збутову політику продукції або послуг, забезпечити високий рівень конкурентоспроможності тощо. використання різних способів позиціонування, просування продукції, взаємодії зі споживачами, вдосконалення продукту та наданих послуг тощо. За сучасних умов діяльність компанії, яка не використовує маркетинг, є недостатньо успішною порівняно з конкурентами. Усе це є важливим також і для тих компаній, які функціонують у межах фармацевтичної галузі. Зокрема, актуальним є використання маркетингового міксу або комплексу маркетингу, який є комплексом заходів, що визначають позиціонування продукту у межах галузі. Маркетинг у фармацевтичній галузі має специфічні характеристики, тому застосування маркетингового міксу також має деякі особливості порівняно з іншими сферами, яким варто приділити особливу увагу.

Маркетинг у фармацевтичній галузі є комплексною системою організації виробництва та збуту продукції на рівні фармацевтичної компанії, яка зорієнтована на те, аби максимально задовольнити попит споживачів та отримати на основі цього високий та тривалий прибуток. Продукція фармацевтичних компаній завжди характеризується високим рівнем попиту. Лікарські засоби, вироби медичного призначення, фармацевтичні препарати тощо використовуються у різних сферах, тому виробництво фармацевтичної продукції здійснюється у достатньо великих обсягах. Разом з тим, для ринку фармацевтичної продукції характерним

є високий рівень конкуренції та наявність великих транснаціональних корпорацій, що посідають чільне місце на ринку. Тому застосування маркетингового міксу зможе забезпечити ефективне просування компанії та її успішність на ринку [1].

Маркетинговий мікс є набором засобів маркетингу, сукупність яких фармацевтична компанія застосовує для того, щоб здійснити певний вплив на ринок. Мета такого впливу полягає у досягненні бажаного результату, наприклад – збільшення продажів, просування на ринку нового продукту тощо. До складу маркетингового міксу входять усі заходи, які фармацевтична компанія може використовувати для того, щоб активізувати попит на лікарські засоби. Характеризується класичною структурою, яка є притаманною і для маркетингу тих підприємств, що функціонують у межах інших галузей [2].

Складовими маркетингового міксу зазвичай є:

- Продукт – product – товар, який пропонує компанія;
- Ціна – price – ціна, за яку компанія пропонує свій товар;
- Методи збуту або розповсюдження – place – діяльність, яка забезпечує доступність товару для покупців, наприклад – продаж у певному місці, тобто – дистрибуція;
- Методи просування чи маркетингової комунікації – Promotion – діяльність компанії, яка спрямована на поширення інформації про певний лікарський засіб, яка переконує покупців у необхідності його придбати.

Розглянемо більш детально особливості маркетингового міксу саме у контексті фармацевтичної компанії:

- Продуктом, який пропонує компанія, є лікарські препарати, медичні засоби, вироби медичного призначення, фармацевтичні препарати та інша продукція, яку виробляють у фармацевтичній галузі. Ці продукти можуть купувати як приватні споживачі – громадяни, які мають потребу у певних засобах для лікування, профілактики захворювань та підтримки стану свого здоров'я, так і інші організації – державні та приватні. Ними виступають зазвичай установи, які надають медичні послуги, а також немедичні установи, які закупають такі продукти для задоволення власних потреб;
- Ціна продукту, який пропонує фармацевтична компанія, може бути абсолютно різною. Все залежить від продукту, виробника, його якості, сировини, з якої він виготовляється, сфери застосування

тощо. Деякі продукти фармацевтичних компаній можуть коштувати надзвичайно дорого, тим не менш, попит на них є високим;

- Методи збуту або розповсюдження фармацевтичних компаній зазвичай полягає як у прямих продажах своєї продукції споживачам, наприклад – продаж великих партій лікарських засобів лікарням, так і у непрямих продажах через посередників. Посередниками є аптеки, які слугують основними дистриб'юторами фармацевтичної продукції [3];

- Методи просування чи маркетингової комунікації фармацевтичних компаній зазвичай полягають у створенні різноманітної реклами соціального призначення, яка слугує основним інструментом для просування фармацевтичної продукції. Також організуються спеціальні заходи, презентації, компанії беруть участь у конференціях за присутності медиків, тощо – такі заходи є інструментом PR, що надає можливість представити продукт та налагодити зв'язок з цільовою аудиторією.

Таким чином, застосування маркетингового міксу є обов'язковим для фармацевтичних компаній. Це надає можливість створити якісний продукт, налагодити зв'язок зі споживачами та забезпечити його ефективне просування. Саме комплекс заходів, передбачених маркетинговим міксом, і є основою маркетингової діяльності фармацевтичної компанії.

Список використаних джерел:

1. Кузьмичук Н. В., Куценко Т. М. Коваль В. В., Бондарь В. А. Маркетинг лікарських препаратів у контексті державного регулювання фармацевтичного ринку. Центральнуукраїнський науковий вісник. 2020. №5 (38). С. 190-196.
2. Маркетинг у фармації та парфумерно-косметичній галузі: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів фармацевтичного факультету спеціальності «Технології парфумерно-косметичних засобів», / Н.О. Ткаченко., В.О. Демченко, Н.М. Червоненко, Т. П. Зарічна. Запоріжжя: ЗДМУ, 2016. 100 с.
3. Гончар В. Маркетингова підсистема механізму регулювання фармацевтичного ринку. Modeling the development of the economic systems. 2022 № 4. С. 206-214.

*Кравчук Єлизавета Миколаївна,
здобувач СВО «бакалавр»,
спеціальності 073 Менеджмент
за освітньо-професійною
програмою «Менеджмент і
бізнес-адміністрування»,
Національний технічний
університет України "Київський
політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського"*

*Полянська Анна Станіславівна,
провідний спеціаліст відділу
міжнародних зв'язків,
Державний університет
«Житомирська політехніка»*

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ОСВІТНІХ ПРОЄКТІВ ПРОГРАМИ ЄС ЕРАЗМУС+ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4926/>

Ключові слова: моніторинг, рецензування, проєктний менеджмент, робочий пакет.

В сучасних умовах викликів для України є досить критичним залучення грантових коштів міжнародної технічної допомоги (МТД) у всі сфери економіки держави. Освоєння коштів МТД організаціями-донорами відбувається на основі підготовлених проєктів реалізації поставлених завдань, а самі організації називаються відповідно бенефіціарами проєкту. Галузь освіти держави не є виключенням. Одним із потужних інструментів, що допомагає досягти високих європейських і світових стандартів у сфері освіти є можливість створення конкурентних аплікаційних заявок і можливість одержання фінансування для реалізації успішних проєктів за рахунок грантових коштів ЄС наприклад таких програм як Еразмус+, Горизонт Європа, Європейського інституту інновацій та ін.

Головна мета реалізації проєктів ЄС в ЗВО України – це обмін успішними практиками та впровадження інноваційній шляхом створення транснаціональних партнерств задля розбудови потенціалу організацій, професійного розвитку людських ресурсів та позитивних і якісних змін [1].

В свою чергу підтримка проєкту грантовими коштами ЄС не забезпечує успішне виконання проєкту. Важливим завданням реалізації проєктів ЄС, зокрема програми Еразмус+, є якість реалізації проєкту, тобто має бути забезпечена вчасна реалізація всіх поставлених задач і цілей проєкту, а також розроблена методика моніторингу та рецензування всіх навчальних матеріалів, заходів, процесів фінансової звітності, які є фактично продуктами реалізації проєкту. Для прикладу проєкти програми ЄС Еразмус+ КА2 «Розвиток потенціалу вищої освіти» реалізуються в межах декількох робочих пакетів (WP), в свою чергу робочі пакети мають завдання (Tasks), виконуючи завдання в межах робочих пакетів і дотримуючись чітких часових рамок їх реалізації, проєкт передбачає кінцеві результати (Deliverables), інколи також є проміжні результати проєкту (Milestones), які служать гарним знаком, що кінцеві результати проєкту будуть досягненні. Окремим робочим пакетом, в якісно підготовлених проєктах, має бути обов'язковим робочий пакет: «Контроль якості і моніторинг проєкту», який передбачає створення системи заходів моніторингу для контролю виконання завдань і досягнення проміжних і кінцевих результатів проєкту по всім робочим пакетах. Такі види моніторингу можуть бути внутрішні в університеті, незалежні зовнішні університетські та з залученням міжнародних незалежних експертів. Результати проєкту програми ЄС Еразмус+ «Розвиток потенціалу вищої освіти» такі для прикладу як навчальні матеріали, публікації також мають бути рецензованими (peer review) як внутрішніми так і зовнішніми рецензентами для цього повинен розроблятися окремо План забезпечення якості (Quality Assurance Plan).

Важливо пам'ятати що конкурси кожного напряму можуть мати свою специфіку правил, свій тип грантової та партнерської угод, звітності та правил, важливо застосовувати та керуватись документами відповідно до особливостей грантової програми [2].

Проєкти Еразмус+ це співпраця організацій-партнерів а не окремих індивідуальних осіб. Індивідуальні особи на конкурси навчальної та академічної мобільності долучаються через окремі конкурси, а також можуть брати участь у діяльності чи заходах проєктів та користуватись результатами проєктів, розвивати себе як особистість, свої компетентності навчання впродовж життя та мати вплив на інституційний й інші рівні розвитку освіти, молоді та спорту України. Всі реципієнти-виконавці проєкту є рівноправними партнерами та несуть повну відповідальність за якість виконання і результатів [1]. Моніторинг та перевірка діяльності проєктів Еразмус+ відбувається наступним чином:

Звітування на рівні ЄС – постійний моніторинг в системі управління грантом на порталах FTOP чи E+&ESC та спілкування з

проектним менеджером ЕАСЕА чи Національного Еразмус+ агентства та/чи координатором проекту. Якість діяльності та результатів проекту, включаючи змістовну частину, перевіряється та оцінюється Європейським виконавчим агентством з питань освіти і культури – ЕАСЕА чи Національного Еразмус+ агентства та/або незалежними аудиторами/експертами (за замовленням Європейської Комісії). З боку Європейської Комісії можуть бути застосовані штрафні санкції до всього проекту у вигляді зменшення суми гранту та/чи закриття проекту і повернення коштів.

Звітування на національному рівні: проекти Еразмус+ (крім навчальної та академічної мобільності) проходять реєстрацію як проекти МТД – міжнародної технічної допомоги ЄС Україні та звітують перед головним бенефіціаром, залежно від завдань проекту – наприклад: всі проекти у сфері освіти – головним бенефіціаром на рівні держави є Міністерство освіти і науки України.

Отже, управління якістю реалізації міжнародних освітніх проектів програми ЄС Еразмус+ в закладах вищої освіти України багато в чому залежить від професійної компетентності команди управління проектом, їх здатності продумано управляти ними, а також важливим елементом є наявність і реалізація плану дій в управлінні якістю проекту, наприклад плану забезпечення якості (Quality Assurance Plan) та графіків внутрішніх та зовнішніх моніторингів. В такому разі поставлені цілі проекту будуть обов'язково досягнуті за умови звичайно отримання проміжних результатів, які дозволяють розвинути успіх. Особлива увага до поточних результатів проекту дає змогу вчасно виявити проблеми в реалізації проекту.

Література:

1. Шитікова С. П. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти та інших організацій учасників проектів Програми ЄС Еразмус+ координаторів та партнерів проектів: особливості впровадження проектів конкурсів 2021-2027 рр. в Україні, Київ: “National Erasmus+ Office – Ukraine”, січень 2023 р. 46 с.
2. Довгань, Л. Є. Управління проектами. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2017. 254 с.
3. Фесенко Т. Г. Управління проектами: теорія та практика виконання проектних дій: навчальний посібник. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2012. 181 с.

*Малярчук Олексій Васильович,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри
фінансів, обліку і оподаткування,
Чернівецький торговельно-
економічний інститут
Державного торговельно-
економічного університету*

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4950/>

Процес оптимізації податкового навантаження передбачає застосування платником податків чинних фіскальних інструментів, а також інших законних методів зменшення обсягу податкових платежів, із яких платник податків вибирає найбільш досконалі.

Податкове планування також залежить від надання державою пільг для стимулювання інтересів різних галузей виробництва, окремих категорій суб'єктів господарювання та соціально-економічного розвитку. Враховуючи недоліки законодавства, кожен платник податків має право використовувати всі дозволені законом засоби та прийоми для максимального зменшення свого податкового зобов'язання.

Податкове законодавство визначає податкове планування як необхідну та обов'язкову ланку в управлінні фінансами компанії, дозволяє використовувати різні методи розрахунку бази оподаткування та надає податкові пільги платникам податків, за умови їх діяльності виключно у правовій площині.

Однією з головних системних проблем української економіки є тіньовий сектор. За підрахунками Мінекономіки, у 2023 році рівень тіньової економіки становить 30% ВВП, а деякі міжнародні організації оцінюють, що «тінь» в Україні досягає 40% [1].

За підрахунками Інституту соціально-економічної трансформації та Центру соціально-економічних досліджень України, найбільше ухилень від податків у 2023 році сталося за схемою «виплати заробітні плати в конвертах» – експерти оцінюють суму близько 220-300 мільярдів гривень на рік, тоді як втрати бюджету становлять близько 110-150 млрд грн. [2].

Опитування Центру Разумкова показало, що в червні 2023 року 36% працівників отримували частину або всю зарплату неофіційно [2].

Основною перешкодою для виходу компаній з тіні є надзвичайно високе податкове навантаження на фонд оплати праці. Коли співвідношення всіх інших статей балансу залежить від витрат на персонал, роботодавець приймає економічно вигідне рішення: або шукати шляхи «оптимізації», або припиняти господарську діяльність.

Для роботодавця дуже дорого легально оподатковувати заробітну плату працівника. Сьогодні ефективне податкове навантаження на фонд оплати праці в середньому становить близько 34%.

Усі основні бізнес-асоціації наголошували на необхідності зниження податкового навантаження на фонд оплати праці. Тому боротьба з тіньовою економікою, зниження податкового навантаження на фонди оплати праці та тиск на легальний бізнес очолюють ТОП-10 пріоритетів Європейської Бізнес Асоціації (ЕВА) на 2024 рік (*Key business priorities for 2024*) [3]. Другу сходинку ТОП 5 стратегічних напрямів розвитку України, які пропонують учасники Американської торгівельної палати – це забезпечення ефективної прозорої прогнозованої податкової політики, а також чесної конкуренції. Зменшення податкового навантаження на заробітну плату щороку входить до десятки пріоритетів членів Української ради бізнесу (УРБ).

Аналізуючи результати щорічного глобального дослідження Paying Taxes 2023, яке проведене компанією PwC у співпраці з Світовим Банком, наша країна посіла 65 місце у рейтингу розрахованому за трьома основними показниками: час, який витрачається на адміністрування податкових платежів, загальна кількість податків та обсяг податкового навантаження [4]. Загалом загальне податкове навантаження є основним фактором, який в Україні становить 45,2%: з них «податок на працю» 33,8%, «податок на прибуток» 10,2%, «податок на споживання» 1,1% [5]. Це змушує роботодавців платити мінімальну зарплату. Тож з нього збирається лише податок, а решта поміщається в конверт. Така ситуація не вигідна для працівників, які отримують мінімальні соціальні виплати, а згодом і мінімальні пенсії, для роботодавців, які не можуть бути спокійними та впевненими, не можуть матеріально мотивувати працівників, несуть величезні витрати, або держава недоотримує бюджетні кошти [4].

Водночас останнє соціологічне опитування, проведене Міжнародним інститутом соціології в Києві за ініціативи Українського центру соціоекономічних досліджень CASE, показало, що лише 11,5% респондентів не знають, скільки вони платять податків. Більшість людей вважають, що вони платять близько 20% податків. Так само громадяни не знають, куди йде значна частина грошей, які вони платять: більшість вважає, що вони йдуть на правоохоронні органи (20,8% респондентів), на погашення боргів (19,1%) і національну оборону (16,9%). Лише 7,8% знали, що найбільша частка податків, які сплачують громадяни, йде на пенсії. Тому більше половини українців (56%) хочуть платити менше податків і управляти своїми доходами [3].

Другою великою проблемою, пов'язаною з податками на заробітну плату, є важкий адміністративний тягар, який повинні нести як роботодавці, так і держава. Отже, згідно з вищезгаданим дослідженням, в Україні час на управління бізнесом становить 327,5 години (з них 92 години на управління податком на працю). У регіоні Центральної Азії та Східної Європи (включно з Україною) цей показник становить у середньому 219 годин, а в країнах ЄС – 161 годину. Типовий приклад – Вірменія, якій вдалося покращити цей показник завдяки реформам 2014 року, скоротивши витрати часу на 59 годин за рахунок поєднання податків на соціальне страхування та податку на прибуток – що, до речі, підвищило рейтинг бізнес-середовища Вірменії.

Загалом звіт Світового банку «Ведення бізнесу» показує, що країни рухаються в напрямку зменшення адміністративного тягара оподаткування: за останні 15 років 62 країни скасували або консолідували оподаткування, щоб зменшити витрати на управління бізнесом. У більшості країн ОЕСР з високим рівнем доходу податки, що збираються з однієї бази оподаткування, сплачуються та адмініструються спільно, тому середня кількість платежів у всіх країнах у групі становить лише 10. Для порівняльного аналізу зазначимо, що середній показник для усіх 190 досліджуваних країн становить 23 платежі.

Отже з метою належного адміністрування податкового навантаження на оплату праці варто застосувати два основні напрямки реформ:

Створення відповідних макроекономічних умов для стимулювання сукупного попиту є вирішальним чинником пожвавлення економіки, збільшення виробництва і тим самим розширення податкової бази.

Це забезпечить зростання дохідної складової бюджету за незмінної ставки податку (тобто без збільшення податкового навантаження). Завдяки останньому механізму держава зможе більшою мірою стимулювати попит шляхом збільшення надходжень, збільшення та забезпечення своєчасної виплати заробітної плати, пенсій, соціальних виплат тощо, збільшення видатків на інвестиційно-інноваційну діяльність.

Другим напрямом вирішення цієї проблеми найбільш прийнятним для економіки України є механізм, що базується на теорії економіки пропозиції. Прибічники зазначеної теорії репрезентативною вважають криву Лаффера, яка відображає залежність податкових надходжень до бюджету від розміру ставки оподаткування. Дана теорія використовувалась на практиці адміністрації США, під час реалізації податкової реформи у 80-х роках, а згодом і у більшості країн ЄС.

Список використаних джерел:

1. У 2024 році мінекономіки прогнозує зростання ввп на 4,6% та інвестицій – на 29,6%, – Юлія Свириденко. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a107293d-1655-46dc-b048-564d1b3d7eae&title=U2024-RotsiMinekonomikiPrognozuZrostanniaVvpNa4-6-TaInvestitsiiNa29-6-YuliiiaSviridenko> (Дата звернення 24.06.2024)
2. В Україні найбільше зловживань за схемою зарплата «у конвертах» – дослідження URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3355460-v-ukraini-najbilse-zlovzivan-za-shemou-zarplata-u-konvertah-doslidzenna.html> (Дата звернення 24.06.2024)
3. Key business priorities for 2024 URL: <https://eba.com.ua/en/klyuchovi-prioritytety-biznesu-dlya-roboty-v-2024-rotsi/> (Дата звернення 24.06.2024)
4. Tax Challenges Arising from Digitalisation – Report on Pillar One Blueprint : Inclusive Framework on BEPS URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/e2a1b568-en/index.html?itemId=/content/component/e2a1b568-en> (Дата звернення 24.06.2024)
5. Шевчук О. Р. Податкові пільги як елемент підтримки суб'єктів господарювання в період боротьби з COVID-19: порівняльно-правовий аспект / Шевчук О. Р., Ментух Н. Ф. // Юридичний науковий електронний журнал. – № 2. – 2020. – С. 283-286.

*Матвієнко Юрій Сергійович,
кандидат педагогічних наук,
доцент, Полтавський
університет економіки і торгівлі
ORCID: 0000-0001-9615-8619*

*Ропавка Андрій Вікторович,
аспірант, Полтавський
університет економіки і торгівлі
ORCID: 0009-0001-1000-1360*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В HR-МЕНЕДЖМЕНТІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4939/>

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу та діджиталізація все більшої кількості галузей призвели до потреб впровадження новітніх технологій різні сектори економіки. Потреба впровадження в управління людськими ресурсами інноваційних технологій гостро відчувається в умовах цифронізації економіки та оновлення системи HR менеджменту (далі – HRM). Особливу увагу слід приділити імерсивним технологіям.

Спираючись на теоретичні основи HRM у стратегічному управлінні та організаційній поведінці, цілі HRM були визначені як [1]:

- підтримання організації в досягненні цілей шляхом розробки та впровадження кадрових стратегій, інтегрованих з бізнес-стратегією;
- сприяння розвитку високопродуктивної культури;
- переконання, що організація має талановитих, кваліфікованих і зацікавлених людей, яких вона потребує;
- створення позитивних трудових стосунків між керівництвом і працівниками та атмосферу взаємної довіри;
- заохочення застосування етичного підходу до управління персоналом.

В сучасних умовах швидкого старіння професійних якостей та навичок, професійний розвиток персоналу є особливо актуальним в умовах розвитку виробництва і новітніх технологій, за яких кожен працівник повинен підвищувати свій професійний рівень та майстерність. Серед науковців, що досліджують питання HR-менеджменту, мотивації та оплати праці, формування нової системи компетенцій персоналу відомі праці таких зарубжних вчених, як: С. Ананд, Д. Аткинсов, Б. Гройсберг, Т. Емебайл, Д. МакКлеланд, С. Паркер, М. Фінні, Д. Хлоуп. Також дослідженням різних аспектів проблем управління людськими

ресурсами присвячено роботи багатьох вітчизняних вчених, серед яких: Л. Шмановська-Діанич, Д. Богиня, О. Грішнова, Л. Семів, Л. Басовський, І. Герчикова, М. Кабушкін. В. Дикань, В. Ільченко, Т. Костишина, В. Черненко та інші [2, 3]. Разом з тим, сьогодні виникає зростаюча потреба у дослідженнях нової якості управління персоналом, що враховують стрімкий розвиток технологій, швидку адаптацію персоналу до поточних інновацій, динамічний розвиток компаній в умовах невизначеності. Зважаючи на те, що більшість підприємницьких структур та організацій зберігають структуру і принципи роботи ХХ століття, значна увага вчених повинна бути зосереджена на пошуку та втіленні більш сучасних підходів мотивування персоналу, що покладається на HR менеджмент.

Кількість користувачів Інтернету та різних видів віртуальної реальності (VR) щорічно зростає. Технологія VR спроможна створити певну схожість із реальним світом за допомогою спеціальних пристроїв та програмного забезпечення, виражених у цифровому форматі. VR дозволяє нам прогнозувати, аналізувати, занурюватися безпосередньо в суть дії та вирішити масу актуальних проблем сучасного HRM. Останні дослідження Goldman Sachs Group, провідної світової інвестиційно-банківської компанії, компанії з управління цінними паперами та інвестиціями продемонстрували очікуване зростання віртуальної реальності на ринку технологій до 95 мільярдів доларів США до 2025 року.

З року в рік зростання інших секторів економіки демонструють тенденцію до збільшення рівнозначного до креативних індустрій. Втім, на даний час, найбільший попит на технології доповненої та віртуальної реальності походить саме з креативних індустрій. Деякі світові компанії нахталт Google, Apple, Samsung розраховують на те, що VR в найближчому майбутньому зможе зробити новий переворот у житті, модифікуючи численні сфери бізнесу.

VR вже проникла в управління персоналом зарубіжних компаній: багато компаній використовують ці технології з метою вдосконалення практики взаємодії з кандидатами на посаду, створення захоплюючих ігрових тестів для комунікацій всередині компанії і демонстрації конкурентам власних переваг та інноваційності. Найбільш далекоглядні корпорації вже розпочали впроваджувати послуги VR у свої бізнес-процеси. Втім, покищо вітчизняні підприємці та бізнесмени неохоче інвестують у розробку та застосування віртуальних технологій для підбору, адаптації та навчання персоналу, на відміну від іноземних колег, які продемонстрували успішний досвід її реалізації. Це означає, що українським компаніям слід звернути увагу на іноземний оптимістичний досвід роботи з VR.

Кожен день HR-менеджери вирішують масу проблем і завдань: як за короткий час найняти амбітного кандидата, яку пошукову платформу використати та як залучити нові таланти, щоб зробити роботу всього колективу комфортно та продуктивною. І зараз настав момент, коли всі ці завдання можна вирішити з найменшими витратами зусиль та часу з найбільшим успіхом в результаті. Великі корпорації та гнучкі стартапи використовують віртуальні технології з метою залучення до тренінгів та створення мережі. Розглянемо одну з найбільш затребуваних напрямків управління персоналом з використанням VR технології – вербування. Із використанням VR оголошення в ЗМІ про вакансії, фізичні резюме та особисті зустрічі, інтерв'ю стають пережитком аналогового минулого. Дійсно, застосування цифрових технологій, таких як віртуальна реальність, соціальні мережі та відео-зустрічі високої чіткості під час найму призводять до великих змін, що відбуваються в галузі HRM [4]. Якщо деякий час тому стабільність і гарантії були важливі для кандидатів, тепер важливим є пошук свободи для реалізація творчих ідей, гнучкість робочого процесу, а також складні цікаві завдання.

Toyota Motor Corporation вже готова ділитися досвідом впровадження VR в HRM, запустивши віртуальний тур на платформі InstaVR кампус, де кожен може бачити все, що відбувається щоденно у форматі 360. Німецька залізнична компанія Deutsche Bahn AG встановила на одному з ярмарок вакансій кілька стендів з можливістю одягнути гарнітуру VR, вибрати місцезнаходження та дізнатися, що компанія робить у будь-якій частині країни. Такий інноваційний підхід позитивно вплинув на зростання заявок на роботу, її якість та усвідомлення потенціалу кандидатів. Подібних результатів досягла ще одна всесвітньо відома компанія Jaguar Land Rover – найбільша автомобілебудівельна компанія Великобританії. У співпраці з популярним музичним гуртом Gorillaz вони запустили безкоштовний додаток з елементами доповненої реальності з метою заповнити понад тисячу вакансій.

З досвіду цих компаній імерсивні технології дозволяють виявити інтерес кандидата, його винахідливість, навички вирішення проблем тощо. Крім того, це є унікальним механізмом, який у свою чергу приваблює прогресивних і амбітних кандидатів, створює азіотаж для компанії та, нарешті, дозволяє компанії виділитися серед конкурентів у насиченому ярмарку вакансій [5].

Іншим прикладом вдалого застосування VR є провідна світова харчова компанія Danone, яка на одній зі своїх рекрутингових розробок – програмі Surf Danone в онлайн сцені використовує сервіс VCV – відеоінтерв'ю. Ця система є досить простою: кандидат отримує запрошення від HR менеджера та відповідає на запитання. Його відповіді

написані і надіслані безпосередньо менеджеру з персоналу. Особливість цієї системи полягає в тому, що кандидат не бачить питань заздалегідь. У нього є лише 15 секунд, щоб прочитати запитання, а потім вмикаються камера і мікрофон. Ця форма співбесіди має багато позитивних моментів для роботодавця. По-перше, компанія економить час і гроші на обдзвоні заявників з метою запрошення їх на співбесіду. По-друге, це економить час і зусилля менеджерів з персоналу на утримання сотень зустрічей. По-третє, це дозволяє рекрутерам дивитися відео і вести співбесіду необмежену кількість разів. За допомогою віртуальної реальності рекрутери можуть оцінити реакцію кандидатів на запитання та проаналізувати їх невербальне спілкування. Здатність перевіряти кандидатів швидше й ефективніше меншою затратою людино-годин, приписуваних на етапі найму робить VR практично бездоганною системою [4].

Втім, аналітики, розробники та експерти вважають, що VR технології ще не досягли свого піку у HRM. Щороку, інвестиції в розробку та проектування VR технології зростає. Ця тенденція є причиною того, що VR не просто спрощує людську діяльність, вона створює нові можливості для управління персоналом, які раніше були недоступні. Звичайно, про досконалість віртуальної реальності говорити ще зарано, але завдяки їй багато роботодавців можуть реалізувати основні сфери управління персоналом в абсолютно інноваційний напрямок, недоступний раніше.

Література:

1. Armstrong M. *Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice* / M. Armstrong, S. Taylor., Kogan Page, 2023. – 760 с.
2. Костишина Т. Прогресивні форми організації і оплати праці – основи ефективного управління підприємством / Т. А. Костишина, Н. І. Огуй, Л.В. Степанова, О.І. Єрещенко. Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2005.
3. Шимановська-Діанич Л. *Управління розвитком персоналу організації: теорія і практика: монографія*. Полтава: ПУЕТ, 2012, с. 421-462.
4. *The future of Virtual Reality in HR* [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.theseomagazine.com/business/future-virtual-reality-hr/>.
5. *Augmented and virtual reality: the promise and peril of immersive technologies* [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/agenda/2017/09/augmented-and-virtual-reality-will-change-how-we-create-and-consume-and-bring-new-risks>

*Подиняк Денис Петрович,
студент, Національний технічний
університет України «Київський
політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СВІТОВОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4940/>

Вступ

Світова стандартизація пройшла складний шлях становлення та розвитку, що мав свої етапи та особливості. У сучасних умовах значущість міжнародної стандартизації зростає через швидкий розвиток міжнародної торгівлі та збільшення частки високотехнологічної продукції. Це робить тему дослідження особливо актуальною, оскільки стандартизація забезпечує узгодженість вимог до якості та надійності продукції, сприяючи ефективній взаємодії країн у глобальному масштабі.

Ціль роботи:

- Визначити основні етапи розвитку світової стандартизації.
- Дослідити роль міжнародних організацій у процесі стандартизації.
- Виявити переваги та виклики світової стандартизації для міжнародної торгівлі.

Матеріали та методи роботи: Для дослідження були використані стаття Березанської І., Дрока П. «Етапи становлення та розвитку світової та національної стандартизації України», а також конспект лекцій Стріхи Л. О., Назаренка І. В., Грози В. І. Методи дослідження включають аналіз літературних джерел, порівняльний аналіз розвитку стандартизації в різних країнах, а також синтез наукових теорій щодо етапів становлення та розвитку світової стандартизації.

Результати і обговорення: На сучасному етапі економічне та науково-технічне співробітництво між країнами відзначається швидким зростанням обсягів міжнародної торгівлі. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво сприяє підвищенню вимог споживачів до якості та надійності продукції. У цих умовах значущість міжнародної стандартизації істотно зростає. Вона узгоджує вимоги світової торгівлі та інтереси споживачів, забезпечуючи ефективне використання продуктивних сил. Завдяки міжнародним стандартам країни можуть швидко розвивати своє виробництво, підвищуючи конкурентоспроможність продукції на світовому ринку та забезпечуючи

високий рівень її якості і надійності. Основними етапами розвитку світової стандартизації є природна еволюція стандартизації, первинний етап, міжнародна співпраця в сфері стандартів та високий рівень стандартизації. Кожен з цих етапів мав свої особливості та сприяв поглибленню і розвитку торговельно-економічних відносин між країнами.

Виклад основного матеріалу: На сучасному етапі економічне та науково-технічне співробітництво між країнами відзначається швидким зростанням обсягів міжнародної торгівлі, збільшенням частки високотехнологічної та наукоємної продукції у загальному товарообігу. Також спостерігається стрімке впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво, що сприяє підвищенню вимог споживачів до якості та надійності продукції. У цих умовах значущість міжнародної стандартизації як організаційно-технічної бази співробітництва у галузях науки, техніки, економіки та виробництва істотно зростає. Міжнародна стандартизація має за мету узгодити та впорядкувати вимоги світової торгівлі та інтереси споживачів, забезпечуючи ефективне використання продуктивних сил. Завдяки застосуванню міжнародних стандартів та врахуванню досвіду міжнародної стандартизації, країни можуть швидко розвивати своє виробництво, досягаючи рівня передових промислових держав. Це, у свою чергу, сприяє поглибленню та розвитку торговельно-економічних відносин між країнами, підвищуючи конкурентоспроможність продукції на світовому ринку та забезпечуючи високий рівень її якості і надійності. Розвиток світової стандартизації пройшов такі стадії:

Таблиця 1

Стадії розвитку світової стандартизації

Етап	Опис
Природна еволюція стандартизації (до кінця XX ст.)	Природна еволюція стандартизації почалася з моменту появи мови, писемності, системи мір і ваги. Ці елементи стали основою для організації людського суспільства, дозволяючи людям ефективно спілкуватися і торгувати. Різноманітні культурні та технологічні досягнення, такі як архітектурні стилі та грошові одиниці, також були ранніми проявами стандартизації. Протягом тисячоліть цей процес сприяв економічному і культурному прогресу. Відбір і фіксація кращих зразків трудової діяльності дозволяли створювати уніфіковані системи, що покращували ефективність та продуктивність суспільства.

Продовження таблиці 1

<p>Первинний етап (кінець XIX ст. - перша половина XX ст.)</p>	<p>На рубежі XIX та XX століть розпочався первинний етап стандартизації, коли з'явилися перші національні системи стандартизації. Важливим кроком стало створення в 1901 році у Великобританії Комітету технічної стандартизації, що пізніше трансформувався у Британську асоціацію стандартизації. Ці організації розробляли стандарти на різні види продукції, включаючи промислові вироби та військову техніку. Це сприяло економічному розвитку і посиленню національної економічної могутності. До кінця Першої світової війни ідею стандартизації підхопили інші промислово розвинені країни, що призвело до створення національних органів зі стандартизації в багатьох країнах світу.</p>
<p>Міжнародна співпраця в сфері стандартів (друга половина XX ст.)</p>	<p>У другій половині XX століття відбулася значна міжнародна співпраця у сфері стандартизації, що призвело до створення Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) в 1946 році. Основною метою ISO було сприяння розвитку стандартизації у глобальному масштабі, що полегшило міжнародну торгівлю та сприяло співпраці у різних галузях науки і техніки. Створення ISO стало ключовим моментом для міжнародного товарообміну та економічного розвитку. Важливим було також включення ISO до структури ООН як спеціалізованої установи.</p>
<p>Високий рівень стандартизації (з 1990 р.)</p>	<p>З 1990-х років розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяв новому етапу у стандартизації. Цей період характеризується інтеграцією новітніх технологій в процес стандартизації, що дозволило досягти високого рівня уніфікації на глобальному рівні. Нові технології включали електроніку, інформатику, медичну техніку та багато інших галузей. Це сприяло більш ефективному функціонуванню світової економіки та стимулювало інновації, що в свою чергу покращило якість життя та економічне зростання.</p>

Джерело: складено автором на аналізі [1] та [2]

Світова стандартизація – це процес розробки та просування міжнародних стандартів, які визнаються і приймаються в усьому світі [1]. Основна мета цього процесу – створення універсальної мови для продуктів, послуг і систем, яку зрозуміє та використовуватиме кожна людина, незалежно від її місця проживання чи походження. Це забезпечує уніфікацію та гармонізацію виробничих і технологічних процесів у різних країнах.

Однією з ключових особливостей світової стандартизації є її широкий спектр застосування. Стандарти допомагають у виробництві конкурентоспроможної продукції, захисті навколишнього середовища, раціональному використанні ресурсів та швидкому впровадженні наукових досягнень у виробничу практику. Вони також сприяють підвищенню якості товарів і послуг, що в свою чергу підвищує рівень життя споживачів.

Переваги світової стандартизації очевидні. Вона значно сприяє міжнародній торгівлі, оскільки стандартизовані продукти і послуги можуть бути легко адаптовані для продажу та використання в різних країнах без додаткових витрат на модифікацію. Це підвищує ефективність виробництва, знижує витрати та покращує продуктивність бізнесу. Уніфіковані стандарти роблять глобальні ринки більш доступними та прозорими, що сприяє зростанню світової економіки. Світова стандартизація також сприяє інноваціям. Встановлюючи спільну мову для опису продуктів, послуг і систем, міжнародні стандарти полегшують обмін знаннями та передовим досвідом між різними країнами та регіонами. Це стимулює розробку нових та інноваційних продуктів і послуг, що приносить користь як споживачам, так і підприємствам. Крім того, стандартизація допомагає підвищити безпеку продукції та захист навколишнього середовища, встановлюючи мінімальні вимоги, які гарантують їхню безпечність та екологічну стійкість. Це сприяє сталому розвитку та забезпечує захист споживачів.

Втім, світова стандартизація стикається з певними викликами. Одним із найбільших викликів є необхідність збалансувати потреби різних країн та регіонів. Міжнародні стандарти повинні бути релевантними та практичними для різних контекстів, враховуючи економічні, культурні та соціальні умови різних країн. Це складний процес, що вимагає компромісів та тісної співпраці між усіма учасниками, щоб досягти гармонійного впровадження стандартів, які задовольняють всі сторони.

Висновок

Світова стандартизація пройшла складний та тривалий шлях розвитку, що включав кілька етапів. Встановлення міжнародних стандартів створює спільну мову для продуктів, послуг і систем, що сприяє міжнародній торгівлі та просуванню інновацій. Вони захищають

безпеку споживачів та навколишнє середовище. Проте, для ефективності, міжнародні стандарти повинні бути актуальними і практичними, враховуючи потреби різних країн і регіонів. Світова стандартизація є важливим процесом, який може принести значні переваги для глобального розвитку, зростання бізнесу та підвищення добробуту суспільства.

Список використаної літератури:

1. Березанська І., Дрок П. Етапи становлення та розвитку світової та національної стандартизації України. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2022. №17. С. 10-33. URL : <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-17-10-33> (дата звернення : 22.06.2024)
2. Кропивна А. В., Бондаренко Г. С., Кропивний В. М. Стандартизація : навч. посіб. Кропивницький : ЦНТУ, 2021. 307 с. URL : <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/c08a92b2-907c-4ce3-a114-a621d0d24d93/content> (дата звернення : 22.06.2024)
3. Стріха Л. О., Назаренко І. В., Гроза В. І. Стандартизація продукції та послуг : конспект лекцій. Миколаїв : МНАУ, 2017. 80 с.

*Тесленок Ірина Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент, Національний
університет «Запорізька
політехніка»
ORCID: 0000-0002-8495-5167*

*Усенко Кирило Анатолійович,
аспірант, Національний
університет «Запорізька
політехніка»
ORCID: 0009-0006-2711-5352*

ВПЛИВ ТУРБУЛЕНТНОГО ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4937/>

Вплив інновацій на економічний розвиток є фундаментальним і багатограним аспектом сучасної економіки. Інновації виступають ключовим драйвером економічного зростання, підвищуючи продуктивність праці та ефективність використання ресурсів. Вони

стимулюють створення нових галузей промисловості, товарів та послуг, що розширює економічні можливості та створює нові робочі місця [2-3].

Інноваційна діяльність сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств та національних економік на глобальному ринку. Впровадження передових технологій та методів виробництва дозволяє оптимізувати витрати, покращити якість продукції та розширити асортимент товарів і послуг. Це, в свою чергу, стимулює експорт та залучення іноземних інвестицій [1].

Крім того, інновації відіграють вирішальну роль у вирішенні глобальних викликів, таких як зміна клімату, охорона здоров'я та енергетична безпека. Розвиток «зелених» технологій, відновлюваних джерел енергії та медичних інновацій не лише сприяє сталому розвитку, але й створює нові економічні можливості [4].

Важливо зазначити, що для максимізації позитивного впливу інновацій на економічний розвиток необхідна ефективна інноваційна екосистема. Це включає в себе розвинену систему освіти та наукових досліджень, сприятливе регуляторне середовище, доступ до фінансування та розвинену інфраструктуру.

Ефективне управління інноваційними проектами базується на ряді фундаментальних основ, які забезпечують успішну реалізацію та максимізацію цінності інновацій. Розглянемо ключові аспекти:

- стратегічне планування – це передбачає чітке визначення цілей проекту, його масштабу та очікуваних результатів. Важливо узгодити інноваційний проект із загальною стратегією організації та ринковими тенденціями;

- управління ризиками – інноваційні проекти часто пов'язані з високим рівнем невизначеності. Ефективне управління ризиками включає їх ідентифікацію, оцінку та розробку стратегій;

- гнучкість та адаптивність – застосування гнучких методологій управління проектами, таких як Agile, дозволяє швидко реагувати на зміни та адаптувати проект до нових умов;

- міждисциплінарна співпраця – інновації часто виникають на стику різних галузей знань. Створення різноманітних команд та сприяння крос-функціональній взаємодії стимулює творчість та інноваційність;

- управління знаннями – ефективний збір, обмін та використання знань є критичним для успіху інноваційних проектів. Це включає документування уроків, отриманих з попередніх проектів, та створення культури постійного навчання;

- фінансове управління – ретельне бюджетування, контроль витрат та оцінка рентабельності інвестицій (ROI) є ключовими для забезпечення фінансової життєздатності проекту;

- управління стейкхолдерами – ідентифікація ключових зацікавлених сторін, розуміння їхніх потреб та ефективна комунікація з ними є критичними для успіху проекту;
- технологічна інфраструктура: забезпечення відповідної технологічної бази та інструментів для реалізації інноваційних ідей та управління проектом;
- культура інновацій – створення організаційної культури, яка заохочує креативність, експериментування та толерантність до ризику;
- метрики та оцінка – розробка чітких критеріїв успіху та системи вимірювання прогресу проекту на різних етапах його реалізації;
- захист інтелектуальної власності – розробка стратегій для захисту інноваційних ідей та технологій, включаючи патентування та ліцензування;
- постійне вдосконалення – впровадження механізмів зворотного зв'язку та процесів постійного вдосконалення для оптимізації управління проектами;

Ці фундаментальні основи створюють міцний фундамент для ефективного управління інноваційними проектами, підвищуючи шанси на їх успішну реалізацію та досягнення бажаних результатів.

Вплив турбулентного зовнішнього середовища на впровадження інноваційних проектів в Україні є надзвичайно вагомим фактором, що визначає траєкторію інноваційного розвитку країни.

Ключовим джерелом турбулентності наразі виступає військова агресія проти України, яка створює безпрецедентні виклики для економіки та суспільства в цілому.

Війна, як головна причина турбулентності, призводить до низки негативних наслідків, що безпосередньо впливають на інноваційну діяльність. По-перше, відбувається значне скорочення інвестиційних ресурсів, оскільки значна частина державного бюджету та приватних коштів спрямовується на оборонні потреби. Це суттєво обмежує фінансування інноваційних проектів, особливо тих, що не пов'язані з військово-промисловим комплексом.

В той же час війна спричиняє масштабну міграцію висококваліфікованих кадрів, що призводить до «відтоку мізків» та зменшення інноваційного потенціалу країни. Втрата людського капіталу є особливо критичною для наукомістких галузей та стартап-екосистеми.

Руїнування інфраструктури та виробничих потужностей внаслідок бойових дій створює додаткові перешкоди для реалізації інноваційних проектів, особливо в промисловому секторі. Це вимагає значних

ресурсів на відновлення, які могли б бути спрямовані на інноваційний розвиток.

Однак, парадоксально, але війна також стає каталізатором певних інноваційних процесів. Зокрема, спостерігається інтенсифікація інновацій у сфері оборонних технологій, кібербезпеки та медицини. Крім того, необхідність швидкої адаптації до нових реалій стимулює впровадження інноваційних рішень у логістиці, енергетиці та інформаційних технологіях.

У контексті такої турбулентності, успішне впровадження інноваційних проектів вимагає нових підходів до управління. Зокрема, актуалізується потреба у підвищенні гнучкості та адаптивності проектного менеджменту, диверсифікації джерел фінансування, включаючи міжнародну допомогу та грантові програми, а також у посиленні співпраці між державним, приватним та науковим секторами.

Важливим аспектом стає також фокус на інноваціях, які можуть сприяти відновленню та розвитку країни в умовах постконфліктного періоду. Це включає технології «розумного» відновлення міст, «зелені» інновації та рішення для соціальної реінтеграції.

Таким чином, хоча війна створює значні перешкоди для інноваційного розвитку, вона також відкриває нові можливості та стимулює трансформаційні процеси в економіці та суспільстві України.

Підсумовуючи, можна констатувати, що турбулентне зовнішнє середовище, спричинене передусім військовою агресією, має амбівалентний вплив на впровадження інноваційних проектів в Україні. З одного боку, війна створює суттєві перешкоди, зокрема через обмеження фінансових ресурсів, втрату людського капіталу та руйнування інфраструктури. З іншого боку, вона стимулює інновації в певних секторах економіки та змушує адаптувати управлінські підходи. Ключовим завданням для України стає балансування між нагальними потребами оборони та стратегічними цілями інноваційного розвитку. Успішна реалізація інноваційних проектів в таких умовах вимагає підвищеної гнучкості, співпраці та фокусу на технологіях, критичних для відновлення та майбутнього розвитку країни.

Крім того, важливим аспектом стає інтеграція України в міжнародні інноваційні екосистеми, що може забезпечити доступ до ресурсів, знань та ринків. Особливої уваги заслуговує розвиток цифрових технологій та кібербезпеки, які набувають критичного значення в умовах гібридної війни. Зрештою, здатність України трансформувати виклики турбулентного середовища в можливості для інноваційного прориву стане визначальним фактором її довгострокової конкурентоспроможності та стійкості в повоєнний період.

Література:

1. Анісімова А. В., Курилова Н. М. (2023). Сутність та основні складові інноваційного розвитку підприємства в сучасних умовах. *«Відновлення та модернізація економіки України: виклики, пріоритети, практики»*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 2 березня 2023 р. С.80-81.
2. Біленко О. В., Солоділова А. О. Інновації як драйвер економічного розвитку в умовах війни та повоєнного відновлення. *«Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку»*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 10 листопада 2023 р. С. 49-50.
3. Богашко О. Л. Основні аспекти інноваційного розвитку підприємництва в сучасних умовах технологічного розвитку. *Економічні горизонти*. 2022. Вип. 2 (20). С. 83-93. DOI: 10.31499/2616-5236.2(20).2022.263346
4. Пристай Ю. А., Іжик Г. В. (2023). Інновації в умовах війни. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні*: зб. матеріалів доп. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів, м. Львів, 2 березня 2023 р. С. 406-408.

*Удовиченко Світлана Миколаївна,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
Донецька державна
сільськогосподарська
дослідна станція НААН
ORCID: 0000-0003-1839-2308*

ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРОСЕКТОРУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4941/>

Аграрний сектор є одним із ключових галузей стійкості української економіки. Сільськогосподарські підприємства забезпечують своєю продукцією як внутрішні потреби, так і експортують її на зовнішні ринки [1].

Донецька область має значний потенціал для розвитку аграрної сфери через сприятливі кліматичні умови та наявність родючих ґрунтів. Проте, війна та окупація частини території області створюють значні виклики для сільськогосподарських підприємств. Заміновані території,

зруйнована інфраструктура, пошкоджені (або знищені) основні засоби виробництва, розірвані ланцюги постачання та ринків збуту, відтік кадрів, фінансові складнощі з закупівлею паливно-мастильних матеріалів, насіння, добрив, засобів захисту рослин мають негативний вплив на сільськогосподарську діяльність.

Отже, для стабільної та ефективної роботи агроформувань надважливим є застосування інноваційних рішень, які дозволяють оптимізувати виробничі процеси, економити ресурси та підвищувати рентабельність, а також випускати більш якісну, безпечну та конкурентоспроможну продукцію [2]. Інновації мають стати домінуючим фактором виживання підприємств і збереження свого потенціалу, тому постає питання активізації процесу трансферу інновацій.

Трансфер аграрних інновацій в Донецькій області мав би позитивно вплинути на розвиток агросектору області. Однак, через складну політичну та економічну ситуацію виникли перешкоди для його реалізації. Наразі відчутно скорочується фінансування аграрної галузі, втрачається доступ до наукових розробок, стає неможливим або ускладнюється впровадження нових технологій на окупованих та прифронтових територіях, відбувається відтік кваліфікованих кадрів, порушуються логістичні ланцюги через пошкодження інфраструктури.

Пожвавлення процесу трансферу відбувається через стимулювання інноваційної діяльності, що потребує комплексного підходу та спільних зусиль держави, аграрних підприємств, наукових установ та міжнародних організацій.

Такими заходами можуть бути фінансова та матеріально-технічна підтримка держави та міжнародних партнерів, створення та сприяння роботі логістичних ланцюгів, підтримка експорту, полегшення доступу до новітніх рішень аграрної науки.

В рамках фінансової та матеріально-технічної підтримки доцільно надавати аграріям пільгові кредити та гранти, компенсувати завдані війною витрати, розширювати програми субсидування, забезпечувати інвестиціями, спрощувати процедури страхування сільськогосподарських ризиків. Такий підхід спростить фермерам доступ до кондиційного насінневого матеріалу, добрив, засобів захисту рослин, необхідної техніки, обладнання та запчастин, якісного поголів'я сільськогосподарських тварин, кормів та ветеринарних послуг.

Логістична підтримка постачання сільськогосподарської продукції на експорт включає налагодження маршрутів через порти на Чорному морі, створення альтернативних шляхів через дунайські порти та сухопутні кордони з країнами ЄС. Важливим заходом є відновлення пошкоджених доріг, мостів, складів, елеваторів та інших об'єктів

інфраструктури, необхідних для транспортування та зберігання сільгосппродукції.

Аграрний сектор в останні роки забезпечує стабільне надходження валютних коштів в державну економіку, а тому активна участь України у міжнародних програмах з підтримки сільського господарства та розвитку експорту, просування продукції на світових ринках, пошук нових ринків збуту є одним з важливих заходів з активізації інноваційної діяльності аграрних підприємств.

Доступність підприємств до наукових розробок аграрної науки полегшується в разі, якщо є налагоджені зв'язки з дослідними установами сільськогосподарського спрямування, з дорадчими службами, провайдинговими структурами. Також варто співпрацювати з іншими сільгоспвиробниками, ділитися і переймати досвід та знання. Слід зазначити, що впровадження інновацій потребує виваженого підходу та залежить від типу та розміру господарств, їх фінансової можливості, рівня освіти та навичків аграріїв.

Війна створює серйозні виклики для аграрного сектору України, але також відкриває нові можливості для розвитку. Трансфер інновацій може стати ключовим фактором відновлення та стійкого розвитку українського агропромислового комплексу.

Об'єднання зусиль держави, аграрних підприємств та міжнародних партнерів дозволить українському аграрному сектору не лише вистояти у цій війні, але й наростити свою потужність та конкурентоспроможність.

Література:

1. Удовиченко С., Удовиченко Ю. Моніторинг діяльності аграрного сектору України та Донецької області в умовах воєнного стану. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Вип. 81. С. 79-84. URL: http://bses.in.ua/journals/2023/81_2023/16.pdf
2. Вергунов В. А. Стан та перспективи розвитку інноваційної діяльності в системі аграрної науки. *Передгірне та гірське землеробство і тваринництво*. 2022. Вип. 72 (2). С. 100-124.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

*Жук Ілона Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності Національної
академії внутрішніх справ*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОРГАНІЗАЦІЮ, СПРИЯННЯ У ПРОВЕДЕННІ АБО УЧАСТЬ У ЗЛОЧИННОМУ ЗІБРАННІ (СХОДЦІ)

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4936/>

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 року № 671-IX Кримінальний кодекс (далі – КК) України було доповнено статтею 255-2 «Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)». Зокрема, були криміналізовані організація або сприяння у проведенні злочинного зібрання (сходки) представників злочинних організацій або організованих груп, або осіб, які здійснюють злочинний вплив, для планування вчинення одного або більше злочинів, матеріального забезпечення чи координації злочинної діяльності, у тому числі розподілу доходів, одержаних злочинним шляхом, або сфер злочинного впливу, а також участь у такому зібранні (сходці), у тому числі з використанням засобів зв'язку (ч. 1).

Після появи вказаної новели виникло багато запитань у правовій спільноті стосовно її застосування. Зокрема, дискусії точилися (і продовжують точитися) навколо питання про визначення суб'єкта цього кримінального правопорушення – він є загальним (будь-яка особа) чи спеціальним (представник злочинних організацій або організованих груп, або осіб, які здійснюють злочинний вплив)? Ні в ст. 255-2, ні в інших статтях КК ознаки суб'єкта злочину, передбаченого ст. 255-2 КК України, прямо не вказані. Аналіз диспозиції ст. 255-2 КК України, а також доктринальних положень про загального і спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, дає підстави зробити певні висновки.

Насамперед слід сказати, що згідно з ч. 1 ст. 22 КК кримінальна відповідальність за злочин, передбачений ст. 255-2 КК України, настає

з шістнадцятирічного віку. Стосовно такої форми об'єктивної сторони цього злочину, як організація або сприяння у проведенні злочинного зібрання (сходки), то цілком логічним припустити, що організувати злочинне зібрання або сприяти його проведенню може будь-яка особа, тим паче вона в подальшому може й не брати участі в організованій сходці. Необов'язково вона має бути представником злочинних організацій або організованих груп, або осіб, які здійснюють злочинний вплив. Тобто, в даному випадку мова йде про загального суб'єкта. Складнішим є питання визначення суб'єкта участі у злочинному зібранні (сходці).

Виходячи з аналізу диспозиції ст. 255-2 КК, можна зазначити, що злочинне зібрання (сходка) – це зустріч представників злочинних організацій або організованих груп, або осіб, які здійснюють злочинний вплив, для планування вчинення одного або більше злочинів, матеріального забезпечення чи координації злочинної діяльності, у тому числі розподілу доходів, одержаних злочинним шляхом, або сфер злочинного впливу. Отже, для визнання певної зустрічі сходкою необхідна наявність на цьому зібранні щонайменше двох осіб, які належать до однієї з таких категорій суб'єктів: 1) представників злочинних організацій; 2) представників організованих груп; 3) представників осіб, які здійснюють злочинний вплив. Однак це не означає, що суб'єктом участі у злочинному зібранні (сходці) можуть бути лише представники злочинних організацій або організованих груп, або осіб, які здійснюють злочинний вплив. Приймати активну участь в обговоренні вказаних питань можуть не лише зазначені представники, а й інші особи, що присутні на злочинному зібранні (сходці).

Разом з тим, слід зробити застереження, що сам факт знаходження (перебування) певної особи на зустрічі (сходці) без її участі у розгляді питань щодо планування майбутньої злочинної діяльності, матеріального забезпечення чи координації такої діяльності, зокрема розподілу доходів, одержаних злочинним шляхом, або сфер злочинного впливу, навряд чи можна назвати участю у сходці. Вказане може стосуватися, наприклад, офіціанта, який обслуговує вказане зібрання, охоронця учасника сходки тощо.

Отже, підсумовуючи викладене, можна сказати, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 255-2 КК України, як у формі організації або сприяння у проведенні злочинного зібрання (сходки), так і формі участі у сходці, може бути будь-яка фізична осудна особа, якій на момент вчинення злочину виповнилось 16 років, тобто суб'єкт – загальний.

*Лінецький Сергій Володимирович,
помічник-консультант народного
депутата України
ORCID: 0009-0004-1848-6157*

МОДЕРНІЗАЦІЯ РЕГЛАМЕНТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4944/>

Важливим та перспективним напрямком модернізації Регламенту Верховної Ради України (далі – Регламенту) [1] є його «європеїзація», яка відповідає курсові України на європейську інтеграцію, метою якої є набуття членства в Європейському Союзі, що було підтверджено на формально-юридичному рівні положеннями Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, що була ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. [2], вимогами українського законодавства щодо пріоритетності інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір [3], конституційним закріпленням стратегічного курсу України на європейську інтеграцію відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 7.02.2019 р. № [4], згідно з Рекомендаціями, затвердженими Постановою Верховної Ради України від 17.03.2016 р. [5], а також згідно з Постановою Верховної Ради України «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 29.07.2022 р. [6].

Європеїзація права означає в юридичній науці: 1) процес змін на внутрішньодержавному рівні, за якого держави адаптують свої процеси, політику й інститути до нових практик, норм, правил і процедур, що залежать від виникнення європейської системи публічного адміністрування [7, с. 201]; 2) імплементація права ЄС в національне законодавство [8]; 3) взаємний багатовекторний вплив права ЄС, права Ради Європи і права європейських країн на правопорядки інших держав (європейських регіональних організацій) [9, с. 9]; 4) процес становлення та реформування національних та субнаціональних систем публічного управління відповідно до норм і стандартів ЄС [10, с. 37-38]; 5) процес сприйняття та оволодіння європейськими цінностями, який може

відбуватись поряд з євроінтеграцією як відносно автономна її складова; спрямований на забезпечення поваги та захисту людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини; має на меті поширення загальних культурних символів, які сприятимуть сприяють міжнаціональній інтеграції [11, с. 161-162].

При цьому в юриспруденції виокремлюють «жорстку» і «м'яку» європеїзацію, але, як свідчить практика, трансформаційні зміни, що відбуваються в правопорядках держав-членів ЄС і держав-кандидатів, стають результатом їх поєднання і спільного впливу. Так, «жорстка» європеїзація проявляється в трансфері ідей, правил, норм, процедур, стандартів і політичних парадигм із боку європейських структур їх державам-членам. Зрозуміло, що «жорсткий» механізм європеїзації правом ЄС для України має обмежену дію, передбачає інші його прояви і реалізацію, зокрема у межах виконня Угоди про асоціацію. Водночас «м'яка» європеїзація права проходить через інструменти трансферу стилю поведінки, вміння розділяти правові цінності, довіряти і співпрацювати з європейськими партнерами, самоадаптовуватися до викликів глобалізаційного світу і, як наслідок, їхнє запровадження на національному рівні. Вочевидь, саме механізми «м'якої» європеїзації Регламенту повинні бути притаманні і більш застосовними для України, адже вона не є членом цієї організації [12, с. 151].

На думку В. Гедульянова, процес європеїзації діяльності Парламенту дозволяє Україні наблизитися до стандартів та практик, які існують в країнах ЄС. Це допомагає створити єдиний простір у процесі європейської інтеграції України [13, с. 21]. Європеїзація охоплює поряд з інституційною, також і нормативну сторону, проявляючись в європеїзації порядку діяльності Верховної Ради України за рахунок: 1) упровадження до вітчизняного парламентаризму кращих процедур і практик, опрацьованих та сформованих на рівні наднаціональних європейських парламентських структур, а також на рівні національних парламентів держав-членів ЄС; 2) пристосування наявних парламентських процедур до вимог європейського парламентського законодавства та практики його застосування; 3) реалізація цих процедур відповідно до вимог Регламенту, орієнтованих на пріоритетне застосування європейських процедур і практик. Саме в цьому – євроінтеграційному аспекті – слід розглядати чітке планування парламентської діяльності, упровадження багатоваріантних процедур розгляду законопроектів, а також підвищення вимог щодо експертно-аналітичного супроводження законопроектів з метою підвищення їхньої якості.

Згідно з Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного

членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» до повноважень Верховної Ради України віднесено, зокрема, «реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [14]. Зрозуміло, що способом такої реалізації є ухвалення парламентом України відповідних законів.

Так, із 52 рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України, що були затверджені як Додаток до Постанови Верховної Ради України від 17.03.2016 р. № 1035-VIII, питанням наближення українського законодавства до права Європейського Союзу присвячено п'ять рекомендацій, зокрема, щодо: 1) необхідності ухвалення нового закону про імплементацію Угоди про асоціацію та впровадження норм права ЄС замість застарілого Закону України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу"; 2) обов'язку Верховної Ради України та Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції розробляти та схвалювати щорічні плани роботи з питань наближення законодавства (у тісній співпраці з Кабінетом Міністрів України та народними депутатами України); 3) обов'язку Кабінету Міністрів України подавати законопроекти з обов'язковою пояснювальною запискою (довідкою, висновком) щодо їх відповідності зобов'язанням у рамках Угоди про асоціацію; 4) підсилення спроможності комітетів Верховної Ради України у сфері наближення українського законодавства до права Європейського Союзу, зокрема шляхом визначення у кожному комітеті відповідальної особи за таку роботу, з урахуванням необхідності підвищення рівня співпраці комітетів Верховної Ради України; 5) посилення кадрового потенціалу Апарату Верховної Ради України, а також секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, щодо надання відповідним працівникам можливості ознайомлення з кращими практиками Європейського Союзу та обміну передовими навичками у зазначеній сфері (розробка законопроектів, впровадження та моніторинг реалізації наближеного законодавства, оцінка недоліків у законодавстві) [15].

Водночас згідно з Постановою Верховної Ради України «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» адаптація законодавства України до положень права ЄС (*acquis* ЄС), забезпечення відповідності актів Верховної Ради України зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, праву ЄС (*acquis* ЄС) визначені одним із головних завдань Верховної Ради України [16].

Наразі у статті 93 Регламенту містяться норми щодо обов'язковості висновків комітету, до предмета відання якого належить оцінка

відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, при попередньому розгляді законопроектів у профільних комітетах парламенту [17]. Проте жодних норм, що зобов'язували б цьому комітетові супроводжувати проходження законопроектів на стадіях першого – третього читань наразі немає.

Як впливає з вищенаведеного, європеїзації Регламенту слугуватиме також розширення його формату за рахунок ухвалення низки взаємопов'язаних норм про спеціальну процедуру розгляду євроінтеграційних законопроектів. Йдеться, зокрема, про новації, вміщені у проекті Закону України «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України щодо внесення, розгляду та прийняття законопроектів, спрямованих на адаптацію законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС) в частині виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» (реєстр. № 8242 від 28.11.2022 р.) [18]. Так, згідно з цим документом, якщо проекти відповідають встановленим критеріям – визначені як євроінтеграційні, мають таблицю відповідності положенням акту ЄС та позитивні висновки уряду, головного та євроінтеграційного комітетів парламенту, а також під час юридичної експертизи Апарату Верховної Ради України не висловлено зауважень, то не потребують включення до порядку денного сесії та можуть прийматися в цілому під час першого читання [19].

Важливо зазначити, що фіксація на рівні парламентських регламентів спеціальних процедур розгляду євроінтеграційних законопроектів загалом властива багатьом європейським державам і тому може бути впроваджена в Україні [20]. Означений законопроект № 8242 був у цілому позитивно оцінений експертами [21]. Проте, попри тривали час, цей законопроект так і не розглянутий Верховною Радою України, що об'єктивно стримує модернізацію Регламенту в напрямку євроінтеграційного курсу розвитку держави.

Натомість Верховною Радою України було ухвалено Постанову «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 29.07.2022 р. № 2483-IX [22]. Згідно з нею від комітетів Верховної Ради України вимагається забезпечити попереднє опрацювання та підготовку до розгляду в першому читанні законопроектів, спрямованих на адаптацію законодавства України до положень права ЄС (acquis ЄС), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, за наявності: 1) інформації щодо відповідності (постатейні таблиці відповідності) законопроекту праву ЄС (acquis ЄС), міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, наданої народним депутатам

України та розміщеної на офіційному веб-сайті Верховної Ради України; 2) офіційного перекладу акта законодавства ЄС та/або інших джерел права ЄС (*acquis* ЄС), що додається до відповідного законопроекту. При цьому окремо на Комітет Верховної Ради України з питань інтеграції України до ЄС під час попереднього розгляду законопроектів, зареєстрованих в Апараті Верховної Ради України, покладено обов'язок установлювати наявність або відсутність у їх текстах положень, пов'язаних з адаптацією законодавства України до положень права ЄС (*acquis* ЄС), виконанням міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, а також надавати відповідний висновок головному комітету та розміщувати його на офіційному веб-сайті Верховної Ради України.

Важливо, що законодавець прямо закріпив обов'язок комітетів Верховної Ради України, крім Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до ЄС, створити у своєму складі підкомітети з питань адаптації законодавства України до положень права ЄС (*acquis* ЄС), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції. При цьому зазначена Постанова передбачає супроводження законопроектів на етапах другого та наступних читань. Зокрема, під час підготовки до розгляду у другому та наступних читаннях законопроектів, у текстах яких було виявлено положення, пов'язані з адаптацією законодавства України до положень права ЄС (*acquis* ЄС), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, комітети повинні направляти ці законопроекти для проведення додаткової експертизи щодо їх відповідності міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву ЄС до Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до ЄС та до Кабінету Міністрів України.

Постановою також визначені деякі особливості процедури розгляду євроінтеграційних законопроектів: 1) такі законопроекти ставляться на голосування для прийняття рішення у першому чи наступних читаннях після надання слова для виступу уповноваженому представнику Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України до ЄС та можливого, за рішенням головуючого на пленарному засіданні Верховної Ради України, надання слова уповноваженому представнику підкомітету з питань адаптації законодавства України до положень права ЄС (*acquis* ЄС), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції головному комітету; 2) такий законопроект може бути прийнято в цілому як закон лише після завершення його розгляду у другому читанні, якщо Верховна Рада України не прийме інше рішення відповідно до частини другої статті 114 Регламенту Верховної Ради України, та за наявності позитивного висновку експертизи Кабінету

Міністрів України щодо відповідності міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву ЄС (acquis ЄС) [23].

Вочевидь значна частина норм, уміщених у цій Постанові, стосуються корегування норм парламентської процедури і повинні бути розміщені в Регламенті, адже саме він (поряд з Конституцією України) визначає порядок роботи Верховної Ради України (частина п'ята статті 83 Основного Закону України) [24]. Тож уміщення таких норм у підзаконному акті, яким є Постанова Верховної Ради України, не є оптимальним з конституційної точки зору та потребує приведення положень зазначеної Постанови у відповідність з вимогами Конституції України.

Крім того, обраний законодавцем шлях нормативної «добудови» Регламенту окремими постановами Верховної Ради України не може бути визнаний оптимальним і з точки зору правової незавершеності механізму його реалізації, порушення засад систематизації та економії нормативного матеріалу. Визначення спеціальних процедур розгляду євроінтеграційних законопроектів має здійснюватися виключно на рівні Регламенту і не потребує будь-яких доповнень на рівні парламентських постанов.

Певні змістовні вимоги щодо розробки, внесення, розгляду та проведення експертизи законів на предмет врахування вимог євроінтеграції вміщені також і в статтях 27, 29, 38, 43-44 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 р. № 3354-IX [25]. Зазначені приписи так само вимагають своєї предметної конкретизації в Регламенті, що підтверджує попередньо зроблений висновок щодо доцільності фіксації спеціальної процедури розгляду євроінтеграційних законопроектів у Регламенті.

Література:

1. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, 16-17. Ст. 133.
2. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021.
3. Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України : Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2016 року. № 1035-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 14. Ст. 149.

4. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 7 лютого 2019 р. № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 9. Ст. 50.
5. Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України : Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2016 р. № 1035-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 14. Ст. 149.
6. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : Постанова Верховної Ради України від 29 липня 2022 р. № 2483-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-IX#Text>.
7. Грицяк І. А. Розвиток європейського управління в контексті впливу на державне управління в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / Нац. акад. держ. управл. при Президентові України. Київ, 2006. 416 с.
8. Кочин В. В. Європеїзація принципів (засад) цивільного законодавства України. *Приватне право і підприємництво*. 2020. Вип. 20. С. 58-61.
9. Радишевська О. Р. Європеїзація права та інші концепти правового дискурсу: співвідношення понять. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 4. С. 5-13.
10. Лендъел М. О. Вплив процесів європеїзації на вдосконалення стандартів і практики управління у регіоні Центральної Європи. *Стратегічні пріоритети*. 2012. № 1. С. 37-43. С. 37-38.
11. Стратегія сучасного розвитку України : синтез правових, освітніх та економічних механізмів : колективна монографія / за загальною редакцією професора Старченка Г.В. Чернігів : ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2022. 283 с.
12. Радишевська О. Р. Європеїзація адміністративного права України : особливості сучасної тектоніки механізмів впливу. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 150-154.
13. Гедульянов В. Застосування європейських стандартів у процесі законотворчої роботи як один з пріоритетних напрямів подальшого удосконалення діяльності Верховної Ради України. *Law. State. Technology*. 2024. Вип. 1. С. 20-25.
14. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 7 лютого 2019 р. № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 9. Ст. 50.

15. Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України : Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2016 р. № 1035-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 14. Ст. 149.
16. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : Постанова Верховної Ради України від 29 липня 2022 р. № 2483-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-IX#Text>.
17. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, 16-17. Ст. 133.
18. Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України щодо внесення, розгляду та прийняття законопроектів, спрямованих на адаптацію законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС) в частині виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : проект Закону України (реєстр. № 8242 від 28.11.2022 р.). URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40926>.
19. Фролов П. Продовження парламентської реформи : як поліпшити взаємодію парламенту й уряду. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/16/7385047/>.
20. Роль парламенту на шляху до членства в ЄС : досвід кандидатів на членство та чинних членів ЄС. Інформаційна довідка. Січень 2024. URL : https://internews.ua/storage/app/media/rang/2024/2/UA_Parliament_Role_EU_Integration.pdf.
21. Марусяк О., Мельник В. Порядок розгляду та ухвалення євроінтеграційних законопроектів у Верховній Раді України. URL : <file:///C:/Users/Asus/Downloads/random-230214141247-a86a13f7.pdf>.
22. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : Постанова Верховної Ради України від 29 липня 2022 р. № 2483-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-IX#Text>.
23. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : Постанова Верховної Ради України від 29 липня 2022 р. № 2483-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-IX#Text>.
24. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
25. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.

*Мартиновський Олександр
Валерійович,
аспірант Академії праці,
соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Оніщук Юрій Віталійович,
доктор юридичних наук, професор*

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАЛЕЖНОГО СУДОВОГО СПОСОБУ
ЗАХИСТУ ПРАВ АКЦІОНЕРА, ЯКИЙ ПРАГНЕ ВІДНОВИТИ
СВОЮ ЧАСТКУ У СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ
АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА**

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4948/>

В переважній більшості корпоративних спорів щодо захисту права власності на акції, які вибули з володіння акціонера, такий акціонер прагне, як правило, відновити своє правове становище, яке існувало до стверджуваного порушення права. Тому проблема належного способу захисту прав акціонера, який перестав бути акціонером і прагне в ретроспективному аспекті відновити свою частку у статутному капіталі разом з контролем над управлінням акціонерним товариством, є актуальною та заслуговує на концептуальне опрацювання у правовій доктрині сучасного корпоративного права України.

Прийнятий Верховною Радою України новий Закон України «Про акціонерні товариства», який набув чинності з 1 січня 2023 року, з наступними змінами та доповненнями (далі – Закон №2465-IX) [1], а також інші чинні нормативні акти законодавчо не врегулювали це питання та не усунули існуючу прогалину щодо належного способу захисту права власності акціонера на акції у такій ситуації. Ця виключна правова проблема щодо можливості або неможливості застосування аналогії закону або аналогії права до подібних правовідносин, що стосуються акціонерних товариств, не усунута судовою практикою Верховного Суду та потребує наукового пізнання.

На відміну від акціонерних товариств, законодавець у підпунктах «д» та «е» пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року № 755-IV (далі –

Закон № 755-IV) в редакції Закону № 835-VIII [2] чітко та однозначно врегулював належні судові способи вирішення суперечок між учасниками товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю у подібній ситуації.

Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 22 жовтня 2019 року у справі № 923/876/16 (провадження № 12-88гс19) [3] сформульовано правові висновки, відповідно до яких, перелік способів захисту учасників товариств з обмеженою відповідальністю або з додатковою відповідальністю міститься у статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», норми якого є спеціальними для зазначених товариств. У разі, якщо позивач прагне відновити склад учасників товариства, який існував до стверджуваного порушення його прав або інтересів, і таке відновлення не може бути здійснене шляхом стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства (підпункт «е» пункту 3 частини п'ятої статті 17 цього Закону), то належним способом захисту в цьому разі є позов про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства (підпункт «д» пункту 3 частини п'ятої статті 17 цього Закону).

У зв'язку з зазначеними вище прогалинами у правовому регулюванні способів відновлення правового становища акціонера, а також подібністю правової природи акціонерного товариства (далі - АТ) до товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю (далі – ТОВ та ТДВ), виникає необхідність дослідити проблему можливості або неможливості застосування до правовідносин, що стосуються акціонерних товариств та захисту прав акціонера, положення підпункту «д» пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону № 755-IV за аналогією закону згідно статті 8 Цивільного кодексу України.

Усталеною практикою Верховного Суду вироблено підхід, відповідно до якого, застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту суб'єктивного права, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення. Такі право чи інтерес мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення та спричиненим цими діями наслідкам (пункт 58 постанови Великої Палати Верховного Суду від 22.10.2019 у справі № 923/876/16) [4].

Досліджуючи цю проблему за критерієм змісту корпоративних прав, за захистом якого звертається акціонер, слід врахувати, що акціонерне товариство - це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями (частина перша статті 3 Закону № 2465-IX). Враховуючи, що акція є неподільною (абзац другий частини першої статті 9 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23 лютого 2006 року (далі – Закон № 3480-IV) [5], та як емісійний цінний папір посвідчує однакові права їх власників у межах одного випуску цінних паперів стосовно емітента (абзац другий частини другої статті 8 Закону № 3480-IV), тому за своєю правовою природою кожна акція є неподільною, мінімальною часткою статутного капіталу АТ однакової номінальної вартості.

На відміну від акції, частка кожного учасника ТОВ та ТДВ може бути поділена, а також може бути як однаковою порівняно з частками інших учасників, так і відмінною від них, залишаючись при цьому часткою. Враховуючи таку «пластичність», частка учасника ТОВ та ТДВ не може розглядатися як мінімальна частка статутного капіталу однакової номінальної вартості, що є ознакою акції. Іншими словами, частка кожного учасника у ТОВ та ТДВ завжди є одною, незалежно від її вартості та/або процентного вираження.

Натомість, кожна акція завжди є мінімальною однаковою часткою у статутному капіталі, а їх сукупність у математичному (кількісному та номінально-вартісному) вираженні становить відповідний пакет акцій.

Аналіз таких відмінності акції від частки у ТОВ та ТДВ дозволяє дійти висновку, що вони не впливають на зміст або обсяг корпоративних прав, за захистом яких звертається акціонер, а також не обмежують права акціонера у відновленні своєї частки у статутному капіталі АТ.

Досліджуючи цю проблему за критерієм характеру порушення, невизнання або оспорення права власності акціонера на акції, слід врахувати, що Європейський суд з прав людини у рішенні від 25.07.2002 у справі "Совтрансавто-Холдинг проти України" (заява №48553/99), яке є джерелом права в Україні, зазначив, що *«акції, які мали безсумнівно економічну цінність та становили "майно" в розумінні статті 1 Протоколу №1»*, та *«в результаті чого зазнали змін власні повноваження заявника як власника акцій, а саме: його здатність керувати товариством та контролювати його майно»* [6], чим фактично виснував, що розмивання частки у статутному капіталі АТ порушує право власності акціонера на акції.

Отже, застосування до правовідносин, що стосуються АТ та захисту прав акціонера, положення підпункту «д» пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону № 755-IV за аналогією закону залежить від характеру порушення, невизнання або оспорення права власності акціонера на акції.

Якщо акціонер був позбавлений права на акції або в тій чи іншій мірі був обмежений у здатності керувати АТ та контролювати його майно, наприклад, в результаті незаконних дій держави або інших осіб (наприклад, в результаті рейдерського захоплення, підробки документів тощо), то належним способом захисту в цьому разі може бути позов про визначення розміру статутного капіталу АТ та кількості належних акціонерам акцій (за аналогією закону згідно з підпунктом «д» пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону № 755-IV).

Однак, якщо акції вибули з власності акціонера в результаті його вини (умислу або необережності), помилки, недбалого, на власний ризик вибору контрагента (торговця цінними паперами), то у такому випадку його права на акції не підлягають захисту за аналогією закону згідно з підпунктом «д» пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону № 755-IV.

Література:

1. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. №2465-IX. Голос України. 2022. № 171.
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 26.11.2015 р. № 835-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. ст.17.
3. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85614604> (дата звернення 25.06.2024).
4. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85614604> (дата звернення 25.06.2024).
5. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 31. Ст. 268.
6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_043#Text (дата звернення 25.06.2024).

*Полесов Сергій Сергійович,
аспірант Харківського
національного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0009-0009-2936-1030*

ВТІЛЕННЯ ЗАСАД СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ У ПЕНСІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4947/>

Як відомо, соціальна держава є багатопрофільним політико-правовим феноменом, який проектується на різні сфери соціальних відносин, набуваючи своєї інституційної, функціональної та нормативної визначеності, зокрема, в законодавчій площині. При цьому саме характеристика Української держави як соціальної має «неабияке значення з точки зору її зобов'язань перед людиною, суспільством, особливо в контексті гарантування соціальних прав громадянам» [1]. Адже основними напрямками діяльності такої держави є, зокрема, «забезпечення конституційних прав громадян у галузі освіти, охорони праці та здоров'я, пенсійного забезпечення, культури, спорту; захист прав жінок та дітей, молоді; організація ефективної зайнятості населення та ін.» [2]. Природним трендом її розвитку визначено зростання ролі юридичних засобів впливу на суспільні відносини, що «пов'язане з основними тенденціями розвитку суспільства та держави, поглибленням їх цивілізаційних начал, в основі яких визнання людини, її життя, честі та гідності найвищою цінністю» [3]. У цьому контексті важливо наголосити на тому, що законодавство, яке опосередковує функціонування соціальної держави і втілення її юридичних засад у життя, формується не довільно, а відповідно саме до певних юридичних та соціально значимих ідей, керівних і відправних принципів, в яких втілено зміст і спрямованість соціальної політики цієї держави, її регулятивний потенціал та орієнтири розвитку. Як відзначав свого часу відомий український теоретик права В. Селіванов, саме такі принципи, «що здобули загальні визнання і поширеність та мають визначати засади внутрішньої і зовнішньої державної правової політики України. На підставі цієї доктрини створюються теоретичні засади впровадження юридичних норм у соціальну дійсність, структуруються теорії, зокрема мають здійснюватися конституційно-правове моделювання і прогнозування. Саме це і надає правовій доктрині України здатність бути теоретичною основою

державної політики у сфері юридичного регулювання» [4]. У нашому випадку йдеться про визначальну роль юридичних засад соціальної держави в конструюванні законодавства, яке покликане втілювати її цілі, завдання та сутність у життя.

Структура будь-якої галузі законодавства, як відомо, відображає його статичний стан – зовнішню будову його як нормативної системи, з наявними елементами, їх сукупностями (підсистемами) та юридичними зв'язками між ними. Водночас відомо і те, що структура законодавства на галузевому рівні відображає особливості сформованості системи цього законодавства, стан його внутрішньої упорядкованості, гармонійності його норм та визначеності його приписів. Що більш сформованою є система галузі, то більш сталою та стабільною є його структура. Як наголошує вітчизняна дослідниця Т. Подковенко, «великої ваги в сучасних умовах значної активізації законодавчої діяльності набуває вдосконалення структури законодавства. Що передбачає зміцнення принципу верховенства права і закону, збільшення питомої ваги серед нормативно-правових актів законів, які характеризуються підвищеною стабільністю та дієвістю» [5]. Розглядаючи структуру пенсійного законодавства під кутом зору сформованості його системи, маємо відзначити, що така система все ще перебуває в стані формування: пенсійні реформи, що були проведені в Україні упродовж останніх 30 років [6], навряд чи можуть свідчити на користь протилежного висновку. Більше того, розвиток системи пенсійного законодавства в Україні має характер модернізаційних змін, зумовлених соціальними реформами. При цьому стратегія розвитку суспільства та держави щодо організації, проведення таких реформ, передусім, має передбачати складний процес утвердження новітньої моделі системи законодавства про пенсійне забезпечення на основі переосмислення механізмів реалізації, гарантування та правової охорони пенсійних прав громадян [7].

Структура пенсійного законодавства є закономірним відображенням формування його системи, з усіма складнощами цього процесу. Водночас вона є закономірним статичним зрізом його внутрішньої будови. При цьому вихідним є поняття пенсійного законодавства, яке досі не набуло чіткої нормативної визначеності. Ми послуговуємося в даному випадку доктринальним тлумаченням терміну «законодавство», що було запропоноване ще в 1998 р. Конституційним Судом України і яке зводилося до «сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права» [8]. Зокрема, цей термін без визначення змісту використовує і Конституція України (статті 9, 19, 118, пункт 12 Перехідних положень) [9]. Структурно сюди входять закони України,

чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України. Проте ключовою одиницею у структурі пенсійного законодавства є, безумовно, нормативно-правові акти [10]. Це, так би мовити, найзагальніший зріз нормативного «дизайну» пенсійного законодавства України.

Ми виходимо з того, що пенсійне законодавство (або законодавство про пенсійне забезпечення) України, в силу своєї формалізованої назви, є чітко вираженою соціально-забезпечувальною галуззю національного законодавства, себто воно орієнтоване на вжиття уповноваженими органами сукупності заходів із реалізації суб'єктивного права на пенсію громадян України. Загалом, під забезпеченням в юридичній науці розуміють сукупність процесуальних дій, які гарантують втілення бажаного юридичного блага (мети) в життя; юридичну складову цього процесу; доцільну сукупність заходів уповноважених органів, які мають на меті досягнення відповідного результату; необхідний елемент втілення цього юридичного блага в життя, без якого його досягнення не вбачається можливим. Під забезпеченням у системі правовідносин розуміють також «соціально-еквівалентне зобов'язання, що виникає на підставі закону чи договору щодо компенсації особі матеріальних та нематеріальних наслідків соціального ризику» [11]. Щодо пенсійних прав таке забезпечення означає не що інше, як «створення соціальних умов, необхідних для використання цих прав» [12] людиною.

У силу своєї центрованості на інституціональне та нормативне забезпечення реалізації цього права, пенсійне законодавство, втім, не може конструюватися поза врахуванням як базових соціальних потреб громадян, які мають власну динаміку розвитку, так і поза врахуванням фінансово-економічного становища держави, яке залежить від особливостей її економічного розвитку, який відзначається наразі нерівномірністю, наростанням кризових явищ, а також низкою економічних патологій [13]. Будучи щільно залежним від економічних спроможностей держави, «право на пенсію, її розмір, суми названих виплат можна пов'язати з економічною доцільністю, соціально-економічними обставинами, фінансовими можливостями держави у той чи інший період її розвитку...» [14; 15]. Проте, «зміни законодавства у соціальній сфері, складна фінансово-економічна ситуація, потреба в забезпеченні збалансованості Державного бюджету України не повинні призводити до порушення гідності людини, яка належить до фундаментальних цінностей, захищених Конституцією України, та

становить основу системи конституційного захисту прав і свобод людини і громадянина» [16].

Аналізуючи реформування пенсійного законодавства, не можна оминати увагою також діалектику теорії пенсійного забезпечення. Очевидно, що для створення ефективного та справедливого пенсійного законодавства не останнє місце займають досягнення теорії пенсійного забезпечення загалом, а також теорії пенсійних правовідносин [17]. Так, пенсійне законодавство в Україні формується і розвивається на підґрунті загальносоціальної потреби в оформленні сукупністю правових засобів комплексу суб'єктивних прав особи на пенсійне забезпечення. Саме ж пенсійне забезпечення є, в суб'єктно-юридичному вимірі, одним з ключових проявів буття соціальних прав особи в соціальній державі, індикатором їх змісту та критерієм обсягу позитивних державних зобов'язань у соціальній площині. Адже відповідно до сучасної правової доктрини позитивних зобов'язань держави «позитивні права людини (право на працю, відпочинок, соціальний захист, охорону здоров'я, гідний рівень життя та інші соціальні, економічні та окремі культурні права) гарантуються позитивними зобов'язаннями держави, оскільки їх реалізація неможлива без відповідної забезпечувальної діяльності з боку державних інституцій» [18].

У сутнісному вимірі пенсійне законодавство є проекцією об'єктивної спроможності суспільства дбати про підтримку гідного життя тих громадян, які неспроможні в силу вікових, соціальних або медичних показників належно та самостійно подбати про своє матеріальне благополуччя або забезпечити його повною мірою без втрати фундаментального права на людську гідність та без погіршення умов соціальної інклюзії (включеності у соціально-комунікативні процеси) внаслідок об'єктивно не залежних від них причин.

Оскільки пенсійне забезпечення є об'єктивним соціальним процесом, то, як і будь-який інший соціальний процес, воно ініціюється, впроваджується, реалізується через свідому та цілеспрямовану суб'єктивну діяльність уповноважених на те суб'єктів права. Відповідність цієї останньої діяльності об'єктивним потребам і закономірностям пенсійного забезпечення є запорукою стабільності та ефективності такого забезпечення, яке набуває нормативно-юридичної форми. При цьому цілком природно, що як зауважують дослідники, «пенсійне забезпечення як основоположний елемент соціальної стабільності не має однакової концепції щодо його змісту, деякі науковці визначають даний термін як комплексні організаційно-правові заходи, метою яких є задоволення життєвих потреб шляхом здійснення грошових виплат громадянам, які мають право на їх отримання, а також

гарантування пенсіонерам здійснення свого права, державний захист та охорону їхніх прав» [19].

З формально-юридичного погляду, система пенсійного забезпечення набуває своєї формальної визначеності, впорядкованості, сталості та прогнозованості завдяки формуванню та реалізації розлогої системи пенсійного законодавства. Останнє виступає складовою системи соціального законодавства (законодавства про соціальне забезпечення) та є відображенням пенсійної політики держави, яка є залежною від фінансово-економічних можливостей держави, співвідношення соціальних інтересів, мотивації уряду, ідеології правлячих партій, активності громадянського суспільства [20; 21]. Так, для України при формуванні системи пенсійного законодавства ключовими факторами, які є обов'язковими для врахування, на думку фахівців, виступають такі макрофактори, як економіка, демографія, власні традиції та політичні рішення [22].

Забезпечуючи реалізацію пенсійних прав особи, пенсійне законодавство виступає в ролі нормативного елемента втілення в життя юридичних засад соціальної держави, концепт якої передбачає пенсійне забезпечення як окремий елемент свого сутнісного суб'єкт-юридичного наповнення. Отже, система пенсійного законодавства є проявом втілення засад соціальної держави в системі пенсійних відносин, що складають особливу систему. Офіційне тлумачення поняття соціальної держави міститься у Рішенні Конституційного Суду України від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012, згідно з яким «основними завданнями соціальної держави є створення умов для реалізації соціальних, культурних та економічних прав людини, сприяння самостійності і відповідальності кожної особи за свої дії, надання соціальної допомоги тим громадянам, які з незалежних від них обставин не можуть забезпечити достатній рівень життя для себе і своєї сім'ї» [23].

У своєму Рішенні від 11 жовтня 2005 р. № 8-р/2005 Конституційний Суд України зазначив, що «в Україні як соціальній, правовій державі політика спрямовується на створення умов, які забезпечують достатній життєвий рівень, вільний і всебічний розвиток людини як найвищої соціальної цінності, її життя і здоров'я, честь і гідність. Утвердження та дотримання закріплених у нормативно-правових актах соціальних стандартів є конституційним обов'язком держави. Діяльність її правотворчих і правозастосовчих органів має здійснюватися за принципами справедливості, гуманізму, верховенства і прямої дії норм Конституції України а повноваження – у встановлених Основним Законом України межах і відповідно до законів» [24]. Розвиваючи цю думку, Конституційний Суд України вказав на те, що зазначені конституційні

принципи, на яких базується здійснення права на пенсійне забезпечення, «передбачають за змістом статей 1, 3, 6 (частина друга), 8, 19 (частина друга), 22, 23, 24 (частина перша) Основного Закону України правові гарантії, правову визначеність і пов'язану з ними передбачуваність законодавчої політики у сфері пенсійного забезпечення, необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуте ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано, тобто набуте право не може бути скасоване, звужене» [25].

Конституція України у сфері пенсійного забезпечення виходить з концепції позитивних обов'язків держави, які «полягають, зокрема, у належному вноормуванні відносин у цій сфері», при тому, що «розміри пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають бути визначені з урахуванням потреб людини, людської гідності та інших конституційних цінностей» [26]; «законодавець, змінюючи відносини у сфері пенсійного забезпечення з метою удосконалення соціальної політики держави шляхом перерозподілу суспільного доходу, не може убезпечити людину від зміни умов її соціального забезпечення» [27]. Зокрема, як наполягає Конституційний Суд України, «зміни у цій сфері мають бути достатньо обґрунтованими, здійснюватися поступово, обачно й у заздальгідь обміркований спосіб, базуватися на об'єктивних критеріях, бути пропорційними меті зміни юридичного регулювання, забезпечувати справедливий баланс між загальними інтересами суспільства й обов'язком захищати права людини, не порушуючи при цьому сутності права на соціальний захист» [28]. Згідно з Основним Законом України та сформульованими Конституційним Судом України юридичними позиціями Верховна Рада України для розвитку, конкретизації та деталізації приписів статей 3, 8, частини першої статті 24, статті 46 Основного Закону України має вноормувати в законах підстави, порядок та умови індексації та перерахунку розмірів усіх видів пенсій для всіх груп пенсіонерів [29]. На думку О. Кісіля, у розрізі соціальної держави її соціальна політика покликана законодавчими засобами «забезпечити справедливе нарахування пенсій, здійснити заходи з підвищення пенсій до реального прожиткового мінімуму, запровадити накопичувальну систему пенсійного страхування і державні гарантії збереження коштів та отримання пенсій у цій системі, посилити контроль за використанням коштів Пенсійним фондом та відповідальність за правопорушення у цій сфері» [30].

Таким чином, виходячи з вищезазначених юридичних позицій Конституційного Суду України та доктринальних позицій учених-юристів, можна сформулювати сутність юридичних засад соціальної держави, які повинні знайти втілення у змістові та в структурі пенсійного законодавства. Такими засадами, зокрема, є: 1) створення умов, які забезпечують достатній життєвий рівень, вільний і всебічний розвиток людини як найвищої соціальної цінності, її життя і здоров'я, честь і гідність; 2) справедливість і гуманізм; 3) пряма дія і верховенство Конституції України; 4) правові гарантії права на пенсійне забезпечення, його нескасовуваність та правова захищеність; 5) правова визначеність і пов'язана з нею передбачуваність законодавчої політики у сфері пенсійного забезпечення; 6) справедливе нарахування пенсій, здійснення заходів з поступового підвищення пенсій; 7) визначеність у законах підстав, порядку та умов індексації та перерахунку розмірів усіх видів пенсій для всіх груп пенсіонерів.

На наш погляд, компліментарними до вищезазначених юридичних засад соціальної держави, що потребують утілення в національне пенсійне законодавство, є також низка соціальних стандартів, які поширюються на сферу пенсійного забезпечення та які розроблені в межах Європейського Союзу. Це певні мінімальні норми і нормативи, закріплені в міжнародних правових актах універсального, регіонального чи міждержавного рівня, гарантовані нормами міжнародного права та імplementовані в національне законодавство в якості правових орієнтирів пенсійного забезпечення [31]. Як відомо, вітчизняна система пенсійного забезпечення включає в себе розгалужену мережу пенсійних виплат, рівень та розміри яких часто не задовольняють елементарні соціальні умови та далекі від європейських взірців гідного життя. Тому імplementація та реалізація на практиці міжнародно-правових стандартів пенсійного забезпечення дають змогу вибудувати загальноприйнятну, зрозумілу та раціонально обґрунтовану систему пріоритетів у цій сфері і стати вагомим підґрунтям для формування виваженої пенсійної політики, що базуватиметься на міжнародних традиціях соціальної держави та враховуватиме економічно обґрунтовані позиції у сфері пенсійного забезпечення [32]. До числа таких стандартів дослідниками віднесено такі, як: (а) всебічність (універсальність) пенсійного забезпечення за наявності чітко визначених правових підстав для отримання пенсій; (б) рівність прав і можливостей, заборона дискримінації пенсіонерів; (в) диференціація умов і рівня пенсійного забезпечення від рівня заробітної плати та внесків до пенсійних (державних і недержавних) фондів; (г) наукова й економічна обґрунтованість нормативів пенсійного забезпечення, їх орієнтованість на забезпечення права на життя та на гідний життєвий рівень;

- (Г) незменшуваність змісту й обсягу пенсійних виплат і послуг;
- (Д) державна гарантованість визначених прав особи у сфері пенсійного забезпечення [33].

З формально-юридичного погляду, саме поєднання національних конституційних принципів та міжнародно-правових (передусім європейських) стандартів пенсійного забезпечення становить те концептуально-правове підґрунтя функціонування соціальної держави, яка має знайти своє послідовне предметне й функціональне розкриття у сфері пенсійного забезпечення через формування і реалізацію кореспондуючого йому пенсійного законодавства в Україні. При цьому таке поєднання має бути змістовно послідовним та органічним.

Список використаної літератури:

1. Клименко А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: міжнародно-правовий і вітчизняний контекст : монографія. Харків : Юрайт, 2019. 176 с. С. 61.
2. Заставна О. П. Конституційно-правові основи формування соціальної держави в Україні. *Галицькі студії : Юридичні науки*. 2023. Вип. 1 Ч. 28-34. С. 29.
3. Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти). *Право України*. 2017. № 6. С. 39-52. С. 40.
4. Селіванов В. До питання методології розроблення сучасної правової доктрини України. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 2(41). С. 15-26. С. 18-19.
5. Подковенко Т. О. Система законодавства України : стан та шляхи вдосконалення. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/8190/1/%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%90%20%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%94%D0%90%D0%92%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%90.pdf>.
6. Буряченко О. Є. Пенсійна система в Україні : історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення : дис. ... канд. наук з державного управління : 25.00.01 – теорія та історія державного управління. Національна академія державного управління при Президентові України, Одеський регіональний інститут державного управління. Одеса, 2017. 252 с.
7. Костюк В. Л., Мельник О. Я. Європейський кодекс соціального забезпечення у контексті новітньої моделі джерел права : проблеми та тенденції. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*

(м. Одеса, 19 травня 2017 року) : у 2-х т. / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Гельветика, 2017. Т. 1. С. 532-535. С. 532.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 року №12-рп/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 59.

9. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/254к/96-вр>.

10. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник. Чернігів : ПАТ "ПВК "Десна", 2016. 692 с. С. 198.

11. Синчук С. М. Щодо поняття соціально-забезпечувальних правовідносин. *Вісник ЛТЕУ : Юридичні науки*. 2015. Вип. 2. С. 407-417. С. 416.

12. Клименко А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення : міжнародно-правовий і вітчизняний контекст : монографія. Харків : Юрайт, 2019. 176 с. С. 53.

13. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України : наукова доповідь. Київ : Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2022. 305 с.

14. Рішення Конституційного Суду України від 19 червня 2001 р. № 9-рп/2001 у справі за конституційним поданням 93 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другого пункту 2 про визначення стажу наукової роботи «з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання» Постанови Кабінету Міністрів України «Про перелік посад наукових працівників державних наукових установ, організацій та посад науково-педагогічних працівників державних вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на одержання пенсії та грошової допомоги при виході на пенсію відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 27 травня 1999 року (справа щодо стажу наукової роботи). Електронний ресурс. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-01#Text>.

15. Крусян А.Р. Україна як соціальна держава : концептуальні положення та конституційно-правові реалії. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.* / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), М. А. Польовий (відп. секр.) [та ін.] ; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Фенікс, 2012. Вип. 44. С. 35-47. С. 39.

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції

України (конституційності) положень пункту 7 розділу II Закону України „Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні“ від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-18#Text>.

17. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері пенсійного забезпечення в Україні : навч. посібник / [О. М. Джужа, Д. М. Тичина, Л. В. Сорокіна]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 168 с. С. 8.

18. Христова Г. О. Формування доктрини позитивних зобов'язань держави Європейським судом з прав людини. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : матер. 2-ї Міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 20-21 вересня 2013 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2013. С. 105-119. С. 110.

19. Дідковська Т. О. Пенсійне забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харк. нац. ун-т внутр. справ. 2008. 19 с. С. 12.

20. Фурдичко Л. Є. Сучасний стан і реформування системи пенсійного забезпечення України. *Вісник Університету банківської справи*. 2012. № 2 (14). С. 57-61.

21. Сіньова Л. Пенсійне забезпечення як різновид соціальної функції держави. *Публічне право*. 2018. № 3 (31). С. 164-174. С. 168.

22. Про основні критерії формування пенсійного законодавства в державі – профспілковому активу. <https://www.pfu.gov.ua/km/335322-pro-osnovni-kryteriyi-formuvannya-pensijnogo-zakonodavstva-v-derzhavi-profspilkovomu-aktyvu/>.

23. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України № 3-рп/2012 від 25 січня 2012 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#Text>.

24. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV "Прикінцеві

положення" Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України "Про статус суддів" (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) від 11 жовтня 2005 року № 8-р/2005. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05#Text>.

25. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV "Прикінцеві положення" Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України "Про статус суддів" (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) від 11 жовтня 2005 року № 8-р/2005. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05#Text>.

26. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Мосюрчака Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про державну службу“ від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців) від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-22#Text>.

27. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України "Про пенсійне забезпечення" та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України "Про пенсійне забезпечення", "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб", "Про державну службу", "Про судову експертизу", "Про Національний банк України", "Про службу в органах місцевого самоврядування", "Про статус народного депутата України", "Про дипломатичну службу", "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", "Про Кабінет Міністрів України", "Про прокуратуру", а також Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 року № 379/95-ВР від 4 червня 2019 року № 2-р/2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-19#n3>.

28. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 45 народних депутатів України щодо відповідності

Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України "Про пенсійне забезпечення" та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України "Про пенсійне забезпечення", "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб", "Про державну службу", "Про судову експертизу", "Про Національний банк України", "Про службу в органах місцевого самоврядування", "Про статус народного депутата України", "Про дипломатичну службу", "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", "Про Кабінет Міністрів України", "Про прокуратуру", а також Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 року № 379/95-ВР від 4 червня 2019 року № 2-р/2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-19#n3>.

29. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Мосюрчака Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про державну службу“ від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців) від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-22#Text>.

30. Кісіль О. Ю. Належне пенсійне забезпечення як ознака соціальної держави. *Сучасні проблеми трудового та пенсійного законодавства : матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листопада 2015 р.)* ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2015. С. 313-316. С. 316.

31. Мицай М. Міжнародні соціальні стандарти в системі джерел пенсійного права України. *Публічне право*. 2018. № 2(30). С. 247-255. С. 253.

32. Клименко А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення : міжнародно-правовий і вітчизняний контекст : монографія. Харків : Юрайт, 2019. 176 с. С. 74.

33. Клименко А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: міжнародно-правовий і вітчизняний контекст : монографія. Харків : Юрайт, 2019. 176 с. С. 155.

*Правило Олександр Іванович,
аспірант, Науково-дослідний
інститут публічного права
ORCID: 0009-0005-3134-1494*

*Науковий керівник:
Світличний Олександр Петрович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного
та господарського права,
Національний університет
біоресурсів і природокористування
України*

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4916/>

Сфера охорони здоров'я є однією із найбільш чутливих в Україні, що обумовлено соціальною цінністю людини, специфічністю особливостей забезпечення прав людини на життя та здоров'я. Як зазначають О. П. Світличний та

В. В. Башкатова, саме, Конституція України та чинне законодавство закріплюють за державою правові гарантії, зокрема, в розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» закріплено широкий спектр прав і свобод людини та громадянина, а також загальні принципи та положення, які ставлять за мету визначити зміст гарантій і механізмів їх реалізації [1, с. 67].

Конституція України, закріплюючи невід'ємне право на життя кожної людини (ч. 1 ст. 27) і гарантуючи це право від скасування (ч. 2 ст. 22), закріплює положення про те, що кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ч. 3 ст. 27). Відповідно до положення частини 5 ст. 55 Конституції України, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [2].

Виходячи із вищезазначених чинників, слід звернути увагу на ефективність конституційно-правових норм, від належної практичної реалізації яких уповноваженими державою суб'єктами залежить успішна реалізація функцій держави у сфері забезпечення охорони прав здоров'я людини.

На узгоджений зв'язок статей 3, 27 Конституції України вказують статті 48, 49, 50 Основного Закону, відповідно до положень яких кожен має право: на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї; на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Норми вказаних статей вказують, що їх втілення в практичній площині здійснюється шляхом реалізації суб'єктивних позитивних дій, та є природним правом людини. При цьому функції держави охоплюють широке коло різноманітних заходів: політичних, організаційних, економічних, ідеологічних, правових, фінансових, які повинна вчиняти держава задля ефективної практичної реалізації конституційних положень.

Базові цінності у сфері охорони здоров'я закріплені в Конституції України визначають обов'язок держави забезпечити належне життя та охорону громадян України, іноземців та осіб без громадянства. Напрям функцій держави у досліджуваній сфері суспільних відносин ми знаходимо Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», згідно ст. 12 якого держава формує політику охорони здоров'я в Україні та забезпечує її реалізацію [3], а також інших нормативно-правових актах. Зокрема, на це вказують норми Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [4]. Відповідно до положень цього закону держава надає фінансові гарантії медичного обслуговування, медичних послуг та лікарських засобів, визначає Уповноважений орган, метою якого є реалізація державної політики у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій, а також забезпечує державний контроль у цій сфері відносин. В Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р. №722/2019 [5], акцентовано увагу на функціях держави щодо забезпечення здорового способу життя для всіх осіб у будь-якому віці.

Вказані функції є складовою національної безпеки гарантованих Конституцією і законами України прав громадян на безпечне життя і здоров'я. По-друге, реалізація функцій держави залежить від багатьох складників, які впливають на реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я. По-третє, реалізація функцій держави нерозривно пов'язана із внутрішньою і зовнішньою політикою держави, покликаної забезпечити гарантоване право громадян на безпечне життя і здоров'я.

Під функціями держави із забезпечення охорони здоров'я в Україні слід розуміти реалізацію державою внутрішньої і зовнішньої функції, яка здійснюється шляхом реалізації комплексу ідеологічних, організаційних,

правових, економічних і фінансових заходів, й покликана забезпечити гарантоване Конституцією і законами України право громадян на безпечне життя і здоров'я.

Література:

1. Башкатова В. В., Світличний О. П. Роль адміністративного права України у захисті прав і законних інтересів людини і громадянина: монографія. Київ, 2016. 133 с.
2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст.19.
4. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 р. № 2168-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 31.
5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

*Шипоша Артем Валерійович,
аспірант Харківського
національного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0009-0005-0938-2126*

РОЗВИТОК КОНЦЕПТУ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ У ПОЛІТИКО-ПРАВОВОМУ ВЧЕННІ АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4945/>

Занепад Римської імперії упродовж IV-V ст. породив дві проблеми, які разом сформували одне з найбільш заплутаних питань політико-правового дискурсу пізньої античності. З одного боку, Рим опинився під постійною військовою загрозою, оскільки різні племена варварів з півночі та сходу активізували свої агресивні наміри, вторгаючись до Імперії вздовж її кордонів, щоб заповнити вакуум влади, який залишився після відступу римських армій. З іншого боку, прихильники нової офіційної релігії Імперії – християнства – опинилися без чітких вказівок щодо того,

які військові ролі дозволяє їхня віра виконувати в рамках римського правопорядку. Смерть апостолів та їхніх найближчих учнів залишила християн без керівництва, тим часом як тексти Нового Заповіту не давали чітких та остаточних відповідей на ці питання.

Великий політичний мислитель, філософ і теолог кінця IV – початку V ст., один з «батьків Церкви», святий Аврелій Августин з Гіппона (Августин Блаженний; 354-430 рр.), намагався знайти вирішення цих проблем, багато в чому наслідуючи політико-правові ідеї його видатного попередника Амвросія Медіоланського, від якого він прийняв хрещення (387 р.). І в політико-правовій, і в богословській сферах цей мислитель виявився водночас і новатором, і глибоко закоріненим в античну та християнську традицію [1, с. 55-56]. Будучи представником відмираючої пізньоримської культури, він своїми ідеями заклав підвалини для майбутнього дискурсу у сфері обґрунтування концепту справедливої війни. Саме Августинів підхід ліг в основу традиції «справедливої війни», яка відтоді мала величезний вплив на політико-правову думку щодо військових питань на ранньосередньовічному Заході.

Формулювання християнської концепції справедливої війни є одним із помітних внесків Августина у західноєвропейську політико-правову думку, яка глибоко вплинула на пізньосередньовічні ідеї війни та миру, хоча ця концепція не стала офіційною доктриною католицької церкви принаймні до XII ст. [2, с. 57-58]. Саме Августин розвинув межі розуміння війни як суспільного явища, надавши ідеї «справедливої війни» завершального характеру і розглянувши її як таку, що виступає Божим задумом і не суперечить йому. Саме тому нерідко цього мислителя вчені називають «теологом війни» або «апологетом війни» [3, с. 67].

При виробленні власної концепції справедливої війни Августин мусив враховувати особливості ставлення християнства до римського суспільства та до участі християн у війнах. Він зробив більший внесок в опрацювання цієї теми за обсягом і значенням, ніж будь-який інший автор ранньої Церкви. Однак, незважаючи на те, що тема війни часто згадувалася в працях Августина, він ніколи не створював окремого трактату про це [4, с. 110; 5, с. 77]. Тому його думки на цю тему доводиться аналізувати крізь призму інтерпретації різних його текстів, які були написані в доволі в різних контекстах та жанрах [6, с. 80]. При цьому його погляди на справедливу війну формувалися під впливом конкретних подій та запитів часу. Мислитель найбільш яскраво та послідовно втілював у своїх працях «еволюцію загально-християнського менталітету щодо війни», розвиваючи, за словами французького вченого Ж. Флорі, «двоєю ідею: з одного боку, обов'язкового неприйняття несправедливої війни, ... але з іншого – визнання справедливої війни» [7, с. 53]. Згодом саме

політико-правові ідеї Августина лягли в основу тієї середньовічної політико-правової ідеології, яку цей же дослідник назвав «ідеологією меча» [8].

Характерно, що в політико-правовому вченні Августина концепт справедливої війни виявляється залежним від тлумачення ним сенсу справедливості як такої. У цьому мислитель чітко слідує за античною традицією та тлумачить справедливість, як зайняття речами свого місця і відповідність йому. Її сутність полягає в тому, щоб «надати кожному те, що належить йому» [9]. Справедливість розуміється, як така добродієність, що зобов'язує людину здійснювати вчинки згідно з «правильністю розуму» при «належних стосунках між рівними» [10, с. 54]. Будучи елементом боговстановленого порядку, справедливість для Августина є безумовним благом. Так, у людських справах справедливим є стан, коли гнів і хіть людини підкоряються розумові [11, с. 14]. Справедливість є природним порядком в людині, через який душа підкоряється Богові, плоть – душі, отже і Богові [12, с. 51]. Водночас Августин наголошував, що людина є справедливою не лише під тиском, а в неї має бути розвинене почуття справедливості [13, с. 26].

Справедливість за своєю сутністю можлива лише в Царстві Божому, натомість Царство Земне являє собою сферу панування несправедливості, що є продуктом людських гріхів. Тому для християнина земне життя з його соціальною несправедливістю не повинне мати абсолютного значення [14, с. 101].

В історичній ретроспективі для Августина утвердження християнства відкриває шлях до панування справедливості. Тому «після виникнення християнства жодна держава не може вважатися справедливою, якщо вона не є християнською, і жодний уряд, що не має зв'язків з церквою, не здатний діяти по правді. Як наслідок, християнський характер держави став невід'ємною частиною загальноприйнятого принципу, згідно з яким мета держави – творити закон і справедливість» [15, с. 191]. Щоправда, на питання про можливість утвердити справедливість «тут і тепер» Августин відповідає негативно. Цей його погляд був поєднаний із зникненням мрії про мирне, спокійне та безпечне життя у земному світі, що підтверджувалося сумним досвідом занепаду Римської імперії, яка остаточно розділилася (395 р.) на Західну та Східну і знеслювалася під потужними навалами військ варварів. На Августина глибоко вплинула як зовнішня реальність різноманітних варварських армій, що вторгалися в Імперію, нищачи елементи цивілізації, так і внутрішня реальність первородного гріха людства, який виявився нездоланим навіть попри викупну жертву Ісуса Христа. Тож обидва ці

фактори робили, на думку філософа, реалізацію будь-якої пацифістської утопії в цьому (земному) світі абсолютно недосяжною.

Подібним до цих думок був наголос Августина на внутрішньому значенні етики, що сприяло легітимації зовнішнього насильства. У теологічних термінах це називається «дихотомією тіла і духу», що домінувала в поглядах Августина на порятунок людства. Відповідно до християнського ідеалу, всі люди підпорядковувалися б природному порядку божественного провидіння, в якому немає місця війні. Проте, як зауважує Г. Т. МакЕлвейн, «через зловісні махінації та кричущі образи, вчинені [людьми]... [і підрив] порядку, встановленого вічним законом, [людство] вражене дисонансною нотою в гармонійному шедеврї, який Бог задумав, щоб світ був... Війна постає ні більше, ні менше, як захід, вжитий Суверенним Суддею для протидії потрясінням природного порядку, які [люди] викликають відповідно до ступеня [їхньої] несправедливості» [16, с. 103-104]. Отже, у війні «винен» гріх, який увійшов у світ завдяки злим вчинкам людей. Натомість «Бог несе не більше відповідальності за війни, які лютують між людьми, ніж за будь-яке інше зло, яке є наслідком гріха людини» [17, с. 111].

Таким чином, війна для Августина – це не Божа справа; адже така справа гине у війні, яка «лютує в кожній людині між тілом і духом» [18, с. 157]. Мислитель писав, що «навіть коли ми ведемо справедливу війну, наші супротивники повинні грішити; і кожна перемога... є результатом першого суду Божого...» [19]. Будь-яка війна, навіть справедлива, має своє коріння в гріхах. Якби не було гріха, не було б приводу для воєн – справедливих чи несправедливих. Хоча Бог не несе відповідальності за гріх і викликані ним війни, Він регулює їх та може діяти через і всупереч грішним ворожим діям грішних людей, щоб вони «стали знаряддями для здійснення Його вічних задумів для світу» [20]. Подібно до того, як Бог дозволяє собі діяти в царстві грішних людей, християни також можуть діяти у світі гріха, насильства та війни. Щоб дати відсіч гріхам людей, християн іноді покликано відповісти, йдучи на війну. Тут починається теорія справедливої війни Августина для християн.

Відповідно до дуалізму людського роду, яке було названо «тяжінням природи та тяжінням збочення», є дуалізм Божої точки зору на людей: природний порядок, який є діяльністю природи, як Бог спочатку задумав, і Божа воля як активна в світі, який включає політичний порядок, який Бог призначив правити справами грішного людства [21, с. 65]. Таким чином, Бог задумав, щоб політичний порядок був засобом покарання злочинців і стримування злочестивості у світі [22, с. 111]. Августин символічно описав цей внутрішній людський дуалізм шляхом класифікації всіх людей

«або як громадян Міста Божого (тобто віруючих, які слідуєть слову Бога), або як громадян земного міста (самолюбців)» [23, с. 112]. При цьому Церква на землі прямо не прирівнюється до Церкви на небі, «бо Церква внизу є полем, на якому кукіль росте разом із пшеницею аж до жнив» [24, с. 92]. Августин передбачив партнерство Церкви та Імперії, але на відміну від Євсевія, який «вказав на цезарепапізм Сходу..., Августин дивився на папську теократію Заходу» як ключове лідерство в домовленості [25, с. 92-93].

Узагальнюючи погляди на війну, Августин змушений був реагувати на конкретні ситуації. Так, найбільше вразила його ситуацією із захопленням та пограбуванням Риму варварами Аларіха (410 р.), після якого багато язичницьких критиків звинуватили саме християнство в лихах, що спіткали імперію [26, с. 93]. Тож саме цей особистий досвід жорстоких реалій війни змусив Августина так твердо вірити в необхідність війни в пошуках миру: «у самому акті боротьби кожна людина прагне миру; ніхто, з іншого боку, не укладає миру, щоб мати війну» [27].

Осмислення Августином питання про «провину» християнства в пограбуванні Риму привела його до висновку, що держави вивисуються і занепадають на основі співвідношення своїх чеснот і вад, тож «Рим лише отримав від рук варварів те саме поводження, яке він заподіяв іншим» [28, с. 94]. Філософ не вважав, що падіння Риму було Божою відплатою, тому що він бачив навернення імператора Костянтина I (306-337 рр.) у християнство як вирішальний момент у піднесенні Імперії та в подоланні її вад. У християнізації Імперії він убачав певну надію на здійснення справедливості, і оскільки він розглядав імперію саме як християнську державу, то, на його думку, саме церква могла давати державцям вказівки, які б тлумачили справедливість, а християни могли воювати в армії відповідно до свого обов'язку перед державою.

Для Августина справедлива війна – це вимушене, «менше» зло в недосконалому світі. Так, коли Боніфаций, римський полководець в Африці, забажав піти у відставку і стати ченцем, Августин порадив йому цього не робити, стверджуючи: «мир має бути об'єктом вашого бажання; війну слід вести лише як необхідність, і вести її лише для того, щоб через неї Бог позбавив людей від необхідності та зберіг їх у мирі. Бо миру шукають не для того, щоб розпалити війну, але війна ведеться для того, щоб отримати мир. Тому, навіть ведучи війну, плекайте дух миротворця, щоб, перемагаючи тих, на кого ви нападете, ви могли повернути їх до переваг миру» [29]. Отже, концепція справедливої війни Августина була вимушеним кроком, покликаним примирити пацифізм раннього християнства з актуальними потребами зміцнення Імперії, яка сама

стала християнською і виступала опорою для подальшого поширення християнства у світі.

Для Августинової концепції була притаманна також суттєва «етизація» війни, її ототожнення зі справою виключно мудрих і справедливих людей: «вони кажуть нам, однак, що мудра людина буде вести справедливі війни... [але] якщо війни не були б справедливими, їй не довелося б їх вести... Це неправильні дії іншої сторони, які змушують мудру людину вести справедливі війни, і навіть якщо ці злочини не призведуть до неминучих конфліктів, це повинно викликати у людини смуток, тому що людина несе за це відповідальність. Нехай кожен засмучується, коли думає про справді шокуюче та жорстоке зло, замішане тут, і нехай визнає свій жалюгідний стан» [30].

Як резюмує американський дослідник Августинової творчості Л. Дж. Свіфт, як неправильні дії іншої сторони, так і необхідність, яка змушує мудру людину взяти до рук зброю, є результатом гріха. Для Августина, хоча й існувала «справжня різниця між справедливими і несправедливими війнами, остаточна правда полягає в тому, що в недосконалому світі справедлива людина... часто змушена вибирати зі зла» [31, с. 116]. Цей песимізм привів його до висновку, що «ані історія, ані моральне становище людини не дає надії на світ, вільний від війни» [32, с. 119].

Розуміння погляду Августина на світ і людство загалом, а також його точки зору на насильство та мир зокрема, дає рамки, в яких формулюються шість відомих Августинових умов справедливої війни: 1) війна повинна мати справедливу причину або правильний намір, яким, за словами Августина, завжди повинен бути мир; війни ведуться не для того, щоб завдати шкоди невинним людям, а щоб зупинити насильство, яке завдало шкоди загальному благу; 2) метою війни має бути відстоювання справедливості, або, іншими словами, тільки помста за завдані збитки; 3) війна повинна мати справедливий характер, що не є несумісним із насильством і вбивством, оскільки лише любов є внутрішньою схильністю людини; 4) війна має бути справедливою під егідою або під законною владою державця; 5) ведення війни має бути справедливим, тобто забороняється грабунок, різанина чи інші звірства проти цивільного населення; 6) лише ті, хто має державну владу, можуть позбавляти життя, а не окремі громадяни, які діють у власних інтересах [33, с. 96-98]. Ці пункти в основному були взяті з концепції справедливої війни, розробленої у період класичної античності, за винятком третього пункту, який додав Августин, і шостого пункту, який він протиставляє римському цивільному праву, що підтримує право кожної особи на самозахист.

Через призму справедливої війни Августин змальовує й «ідеальний» образ державця: 1) він утримується від загарбницьких та грабіжницьких воєн, а буде вести лише справедливі війни; 2) як під час ведення війни, так і під час укладення миру він прагнутиме досягти справедливого миру, який каратиме злочинців і агресорів; 3) він не є жорстоким, мстивим чи жадібним; 4) він враховуватиме інтереси переможених, а також інтереси завойованих [34, с. 158-159]. Відтак, стає зрозумілим що держава в цілому виступає носієм справедливості, а її відмова від справедливості, як на віні, так і в мирному житті перетворює державу на зграю злочинців.

Індивідуалізуючи справедливість у війні, Августин убачає прояви такої справедливості в діях християнського воїна. Тут мислитель намагався поєднати християнські погляди із традиційними римськими чеснотами. Їх носій – воїн Божий, захисник віри, покликаний захищати силою зброї невинних і знедолених, виходячи із заповіді любові до ближнього, а також воїн, що свідомо уникає ненависті до ворогів. Августин бачив, що воїн-миротворець займає нижче місце перед Богом, ніж ченці. Проте він, як і Амвросій Медіоланський перед ним, стверджує, що внутрішній дух любові та зовнішнє насильство не виключають один одного, і цей принцип є серцевиною його концепції справедливої війни [35, с. 123]. Завдяки такому поєднанню патріотизм стає можливим у концепції справедливої війни Августина та, разом з тим, не вироджується в жорстокість і ненависть до інших, а покладається на християнські заповіді.

Для Августина війна є неunikним елементом політико-правової реальності та водночас – останнім, крайнім і вимушеним засобом розв'язання конфліктів, як зазначено в листі до посла Дарія: «запобігання війні через переконання та пошук або досягнення миру мирними засобами, а не через війну, є більш славними речами, ніж вбивати людей мечем» [36]. Тут же він пояснює, що, маючи на меті мир, люди можуть йти на війну, щоб захистити себе: «Мир має бути об'єктом вашого бажання; війну слід вести лише як необхідність, і вести її лише для того, щоб через неї Бог позбавив людей від необхідності та зберіг їх у мирі. Бо миру шукають не для того, щоб розпалити війну, але війна ведеться для того, щоб отримати мир. Тому, навіть ведучи війну, плекайте дух миротворця, щоб, перемагаючи тих, на кого ви нападете, ви могли повернути їх до переваг миру... Отже, нехай необхідність, а не ваша воля, вбиває ворога, який бореться проти вас» [37].

Для Августина «справжнє зло у війні – це любов до насильства, помста та жорстокість, жорстока та непримиренна ворожнеча, дикий опір, жадоба влади тощо, для покарання за що потрібна сила, тож,

підкоряючись Богові чи якійсь законній владі, добрі люди вступають у війну» [38, с. 9]. Тому, обстоюючи незмінну цінність миру, філософ приймає як найбільш прийнятний тип справедливої війни війну оборонну, метою якої є «тільки запобігти або покарати несправедливі дії агресора», оскільки така війна просто розпочинається у відповідь на гріховну агресію [39, с. 160]. Цікаво, що ці самі критерії застосовуються філософом і до наступальних воєн: останні виправдані необхідністю відшкодування завданої ворогом шкоди, якщо останній відмовляється відшкодувати її добровільно. Мета такої війни полягає не в тому, щоб остаточно знищити ворога, а в тому, щоб «виправити» його і поновити справедливість [40, с. 160].

Резюмуючи, можна дійти висновку, що Августин вдало поєднав християнські погляди на війну із античною політико-правовою традицією (передусім Цицерона), виступив продовжувачем ідей Амвросія Медіоланського, забезпечив етико-теологічний погляд на війни загалом та на справедливую війну зокрема, сформулював ключові політико-правові стандарти справедливої війни у світлі християнського віровчення, окреслив межі справедливої і й несправедливої війни та наполягав на пріоритетності миротворення у політико-правових процесах та відносинах між державами.

Августин розвиває свою теорію справедливої війни не для того, щоб захищати війну саму по собі, а для того, щоб досягти найкращого можливого миру та безпеки в *civitas terrena*. Тому головним акцентом для нього було засудження будь-якого насильства та сприяння тривкому миру. Концепт справедливої війни у версії Августина став своєрідним ідейним компромісом між радикальним пацифізмом та реальними потребами захисту справедливості в несправедливому і грішному земному світі.

За Августином, перехід людства до «Царства Божого» не потребуватиме воєн, оскільки люди в такому Царстві діятимуть виключно відповідно до заповідей Творця і житимуть у мирі. Саме в Царстві Божому запанує справжній міцний мир, але це Царство ще не настало. Таким чином, поки християнин очікує приходу Царства Божого в його повноті, він повинен навчитися жити, як громадянин Царства Земного в оточенні варварів та в боротьбі за справедливість. І Старий, і Новий Заповіти використовуються Августином для підтримки його теорії справедливої війни. Перебуваючи в земному світі, щоразу, коли має місце насильство, християнам слід замислюватися про відновлення справедливості і тривкого миру після війни.

Список літератури:

1. Марченко Я. В. Неогуманістичне бачення «людини віри» в межах довідкової біографіки (на прикладі Августина Гіппонського). *Українське релігієзнавство*. 2013. Вип. 68. С. 54-67. С. 55-56.
2. Johnson J.T. *The Quest for Peace : Three Moral Traditions in Western Cultural History*. Princeton, NJ : Princeton University Press, 1987. 328 p.
3. Пода Т. А. Теорія «справедливої війни» : від античності до сучасності. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія*. 2016. № 1 (23). С. 66-69.
4. Swift L. J. *The Early Fathers on War and Military Service*. Thomas Halton, ed. Wilmington, DE : M. Glazier, 1983. 164 p.
5. McElwain H. T. *St. Augustine's Doctrine on War in Relation to Earlier Ecclesiastical Writers*. Chicago, 1972. 172 p.
6. McElwain, Hugh T. *St. Augustine's Doctrine on War in Relation to Earlier Ecclesiastical Writers*. Chicago, 1972. 172 p.
7. Панафідін І. О. Еволюція ідеї справедливої війни в контексті теорії вічного миру (соціально-філософський аспект) : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. – соціальна філософія та філософія історії. Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет». Кривий Ріг, 2014. 200 с.
8. Flori J. *L'ideologie du glaive. Prehistoire de la chevalerie*. Geneve : Librairie Droz, 1983. 215 p.
9. Aurelius Augustine. *The City of God*. Translated by the Rev. Marcus Dods, M. A. Volume I. Edinburgh : T. & T. Clark, 38, George Street. URL: <https://gutenberg.org/files/45304/45304-h/45304-h.htm>.
10. Панафідін І. О. Еволюція ідеї справедливої війни в контексті теорії вічного миру (соціально-філософський аспект) : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. – соціальна філософія та філософія історії. Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет». Кривий Ріг, 2014. 200 с.
11. Гоцуляк Ю. В. Теологія правового буття у вченні Августина. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 11-17.
12. Панафідін І. О. Еволюція ідеї справедливої війни в контексті теорії вічного миру (соціально-філософський аспект) : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. – соціальна філософія та філософія історії. Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет». Кривий Ріг, 2014. 200 с.

13. Даніліна М. І. Формування соціальної справедливості від епохи античності до епохи відродження. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 4. С. 23-28.
14. Бліхар В. С. Державно-церковні відносини як експлікація дихотомії влади та суспільства у європейській філософії : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 516 с.
15. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки / Пер. з англ. Київ : Основи, 1997. 838 с.
16. McElwain, Hugh T. St. Augustine's Doctrine on War in Relation to Earlier Ecclesiastical Writers. Chicago, 1972. 172 p.
17. Swift L. J. The Early Fathers on War and Military Service. Thomas Halton, ed. Wilmington, DE : M. Glazier, 1983. 164 p.
18. Deane H. The Political and Social Ideas of St. Augustine. Columbia Univ. Pr. 1963). 376 p.
19. Aurelius Augustine. The City of God. Translated by the Rev. Marcus Dods, M. A. Volume I. Edinburgh: T. & T. Clark, 38, George Street. URL: <https://gutenberg.org/files/45304/45304-h/45304-h.htm>.
20. Aurelius Augustine. The City of God. Translated by the Rev. Marcus Dods, M. A. Volume I. Edinburgh: T. & T. Clark, 38, George Street. URL: <https://gutenberg.org/files/45304/45304-h/45304-h.htm>.
21. Stevenson W. R., Jr. Christian Love and Just War: Moral Paradox and Political Life in St. Augustine and His Modern Interpreters. Macon, GA : Mercer University Press, 1987. 184 p.
22. Swift L. J. The Early Fathers on War and Military Service. Thomas Halton, ed. Wilmington, DE : M. Glazier, 1983. 164 p.
23. Swift L. J. The Early Fathers on War and Military Service. Thomas Halton, ed. Wilmington, DE : M. Glazier, 1983. 164 p.
24. Bainton R. H. Christian Attitudes toward War and Peace : A Historical Survey and Critical Reevaluation. New York : Abingdon Press, 1960. 312 p.
25. Bainton R. H. Christian Attitudes toward War and Peace : A Historical Survey and Critical Reevaluation. New York : Abingdon Press, 1960. 312 p.
26. Bainton R. H. Christian Attitudes toward War and Peace : A Historical Survey and Critical Reevaluation. New York: Abingdon Press, 1960. 312 p.
27. Aurelius Augustine. The City of God. Translated by the Rev. Marcus Dods, M. A. Volume I. Edinburgh: T. & T. Clark, 38, George Street. URL: <https://gutenberg.org/files/45304/45304-h/45304-h.htm>.

28. Bainton R. H. Christian Attitudes toward War and Peace : A Historical Survey and Critical Reevaluation. New York : Abingdon Press, 1960. 312 p.
29. Augustine. Letter CLXXXIX. URL: <https://catholiclibrary.org/library/view?docId=/Synchronized-EN/Augustine.000017.LettersOfStAugustin.LettersofStAugustin.html;chunk.id=00000189>.
30. Aurelius Augustine. The City of God. Translated by the Rev. Marcus Dods, M. A. Volume I. Edinburgh: T. & T. Clark, 38, George Street. URL: <https://gutenberg.org/files/45304/45304-h/45304-h.htm>.
31. Swift L. J. The Early Fathers on War and Military Service. Thomas Halton, ed. Wilmington, DE: M. Glazier, 1983. 164 p.
32. Swift L. J. The Early Fathers on War and Military Service. Thomas Halton, ed. Wilmington, DE: M. Glazier, 1983. 164 p.
33. Bainton R. H. Christian Attitudes toward War and Peace : A Historical Survey and Critical Re-evaluation. New York : Abingdon Press, 1960. 312 p.
34. Deane H. The Political and Social Ideas of St. Augustine. Columbia Univ. Pr., 1963. 376 p.
35. Swift L. J. The Early Fathers on War and Military Service. Thomas Halton, ed. Wilmington, DE : M. Glazier, 1983. 164 p.
36. Augustine. Letter CCXXIX. URL: <https://catholiclibrary.org/library/view?docId=/Synchronized-EN/Augustine.000017.LettersOfStAugustin.LettersofStAugustin.html;chunk.id=00000230>.
37. Augustine. Letter CCXXIX. URL: <https://catholiclibrary.org/library/view?docId=/Synchronized-EN/Augustine.000017.LettersOfStAugustin.LettersofStAugustin.html;chunk.id=00000230>.
38. Борисова О. В. Доктрина справедливої війни у розробці християнських мислителів часів Середньовіччя. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Історичні науки*. 2022. № 4 (352), червень. С. 4-20. С. 9.
39. Deane H. The Political and Social Ideas of St. Augustine. Columbia Univ. Pr., 1963. 376 p.
40. Deane H. The Political and Social Ideas of St. Augustine. Columbia Univ. Pr., 1963. 376 p.

*Шматков Данііл Ігорович,
кандидат наук, доцент,
старший науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут
Правового забезпечення
інноваційного розвитку
Національної академії правових
наук України; провідний науковий
співробітник Науково-дослідної
лабораторії з проблем
інформаційних технологій
та протидії злочинності у
кіберпросторі, Харківський
національний університет
внутрішніх справ*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ OSINT ТА ВІДКРИТОЇ НАУКИ В ЄС, УКРАЇНІ ТА США: АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4932/>

Розвідка на основі відкритих джерел (Open source intelligence, OSINT) у багатьох аспектах збігається з концептом відкритої науки. У той же час, напрями містять схожі ризики порушення прав інтелектуальної власності (із значним превалюванням авторського права) [1-3] за невідповідного використання інформації з подібних джерел. З однієї сторони, інтелектуальна власність у відкритих даних відіграє вирішальну роль у розвитку інновацій [4], а, з іншої сторони, навіть відкритість може бути обмеженою або лише звучати так.

Оскільки національні закони, що регулюють питання авторського права у розвідці на основі відкритих джерел та відкритій науці поки не уніфіковано міжнародними договорами, існує потреба у аналізі на виокремленні правових практик, що впроваджуються на рівні країн.

У ЄС розроблено Директиву 2019/1024 Про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектору, якою визначено певні свободи для використання відкритих даних у наукових цілях. Директивою 2019/790 Про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку інтелектуальний аналіз тексту та даних визнано

виключенням, яке потребує ідентифікації та роз'яснення специфічних (послаблених) вимог до застосування авторського права.

В Україні як розвідці на основі відкритих джерел, так і визначенню відкритої науки не присвячено окремих статей спеціальних законів. При цьому, Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить окремі згадки подібних видів діяльності – без дозволу суб'єктів авторського права і безоплатно, але із зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається відтворення, інтерактивне надання доступу до правомірно опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з письмових творів, творів образотворчого мистецтва, фотографічних творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій у виданнях, програмах організацій мовлення, звукозаписах чи відеозаписах для забезпечення з метою наукових досліджень, якщо такі дії не мають самостійного економічного значення, а також виготовлення копій творів, що зроблені із законного джерела з метою пошуку тексту і даних, включених до наукових публікацій або пов'язаних з ними, для дослідницьких цілей; допускається без дозволу суб'єкта авторського права та безоплатно відтворення, у тому числі репрографічне відтворення твору бібліотеками, музеями з відкритим доступом для відвідувачів, архівами або організаціями із збереження фондів аудіо-, відеозаписів у разі, якщо відтворюваним твором є окрема опублікована стаття та інші невеликі за обсягом твори чи уривки з письмових творів (крім комп'ютерної програми чи бази даних), з ілюстраціями або без них, і коли це відтворення здійснюється за запитом фізичних осіб, за умови що бібліотеки, музеї з відкритим доступом для відвідувачів, архіви або організації із збереження фондів аудіо-, відеозаписів мають достатні підстави вважати, що копія відтвореного твору використовуватиметься з метою навчання, наукового або приватного дослідження тощо.

У США правомірне використання авторського права у цілях OSINT та відкритої науки регулюється положенням добросовісного використання (fair use). Існує думка [5] про те, що такий підхід є маркером гнучкості та довговічності основного закону про авторське право до викликів сучасності.

Залишаючи за межами цієї доповіді дискусії на тему того, який підхід є ефективнішим, варто підкреслити, що, по-перше, національні закони все ще не уніфіковані міжнародними договорами, що створює відповідні ризики у Цифрову Епоху глобальних досліджень та розслідувань, по-друге, всі зацікавлені сторони усвідомлюють, що питання є актуальними і закони вже починають адаптовувати під них, хоча поки і не встигають за викликами, і, по-третє, діяльність OSINT,

порівняно з відкритою наукою, очевидно містить більший обсяг ризиків порушення авторського права, через розповсюджені комерційні застосування практики [6], як, наприклад, різні бізнес-дослідження.

Література:

1. Шматков Д. І., Коломійцев С. О. Використання інформації з відкритих джерел та право інтелектуальної власності. *Право та інновації*. 2024. 2 (46). С. 195-201. DOI 10.37772/2518-1718-2024-2(46)-29.
2. Шматков Д. Відкриті дані та авторське право у цифрових дослідженнях. *Економіка, право та інноваційний процес: завдання в умовах воєнної трансформації України: за матеріалами Круглого столу* (м. Харків, 26 квітня 2024 року). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024.
3. Шматков Д. І., Коломійцев С. О. Регулювання використання об'єктів авторського права в OSINT-діяльності. *Актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України в умовах особливих правових режимів: поточний стан та шляхи вирішення: тези Міжнародної науково-практичної конференції* (28 березня 2024 року). Харків: Вид-во НАНГУ, 2024.
4. Cueva, J., & Méndez, E. (2022). *Open Science and intellectual property rights. How can they better interact*. Report of Study. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/open-science-and-intellectual-property-rights_en.
5. Carroll, M. W. (2019). Copyright and the progress of science: Why text and data mining is lawful. *UC Davis L. Rev.*, 53, 893-964.
6. Bielska, A., Kurz, N. A., Baumgartner, Y., & Benetis, V. (2020). *Open source intelligence tools and resources handbook*. URL: https://i-intelligence.eu/uploads/public-documents/OSINT_Handbook_2020.pdf.

*Лисенко Єлізавета Андріївна,
старший викладач кафедри
мовної підготовки, Інститут
військово-морських сил
Національного університету
«Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна*

*Сібагатов Рафаїл Валінурович,
курсант IV навчального курсу,
Інститут військово-морських сил
Національного університету
«Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна*

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ СНАТГРТ ЯК СУЧАСНОГО ІНСТРУМЕНТУ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4943/>

В наше сьогодення спостерігається тенденція до глобального застосування англійської мови як мови міжнародного спілкування, через що є постійна потреба сучасного суспільства у розвитку та удосконаленні методів і форм вивчення англійської мови, шляхів формування мовленнєвих навичок. Зі стрімким технологічним розвитком у світі, з'явився штучний інтелект (ШІ), який став новаторською силою, відкривши багато можливостей у різних сферах діяльності людини. Штучний інтелект, який вже є ключовим елементом у таких сферах як електронна комерція, фінансові технології та маркетинг, стрімко перетворюється на стандартну практику в освітній галузі. Зокрема, його вплив особливо виражений у вивченні іноземних мов [1, с. 73]. Штучний інтелект і вивчення будь-якої іноземної мови вдало поєднуються в дистанційному навчанні [2, с. 69]. Вивчення іноземної мови на основі штучного інтелекту в поєднанні з використанням можливостей нейронної мережі призводить до нової ери освіти. Найголовнішим внеском штучного інтелекту є опція адаптації навчального процесу до конкретних потреб учня. Напротивагу традиційним методам навчання, які не завжди задовольняють навчальні потреби кожного учня/ студента академічної групи, через різний рівень їхнього оволодіння мовленнєвими навичками

і швидкості засвоєння матеріалу, штучний інтелект аналізує "сильні" та "слабкі" сторони користувача та підбирає той спосіб вивчення, який задовольняє потреби конкретної людини та в процесі навчання корегує навчальний план [2, с. 69].

Серед найбільш перспективних застосувань нейронних мереж є ChatGPT (Generative Pre-trained Transformer), створений лабораторією OpenAI. Офіційно ChatGPT було представлено широкій громадськості 30 листопада 2022 р., але українці отримали доступ лише в лютому 2023 р. Ця нейронна мережа здатна працювати у форматі діалогу, підтримуючи запити, сформульовані природною мовою. На відміну від інших чат-ботів, ChatGPT "запам'ятовує" питання та відповіді під час кожного діалогу і здатний підтримувати зв'язну та логічну розмову [3, с. 54]. З моменту отримання українцями доступу до зазначеної нейронної мережі вже минуло більше ніж рік, тому зараз можемо спостерігати зміни, спричинені цією технологією на академічне середовище, позаяк багато учнів/ студентів використовують чат-боти зі штучним інтелектом у навчанні, зокрема для вивчення іноземних мов.

Модель ChatGPT має потужний потенціал для вивчення англійської мови, допомагаючи студентам покращити свої навички мовлення, сприйняття на слух, розуміння англійського тексту, поповнення й активізації лексичного запасу, точності використання граматичних патернів [3, с. 54]. Відтак, ChatGPT є мовним симулятором, який дозволяє вибрати налаштування за чіткими формулюваннями задачі та ситуації, а також інші опції як рівень володіння мовою, бажаний формат спілкування тощо. Відповіді ChatGPT як комунікативного симулятора є вичерпними, творчими, з достатнім рівнем лексичної наповненості та граматичної точності [2, с. 70]. Окрім можливості створення дієвого штучного англійського середовища, дана симуляція комунікативної активності надає певний ступінь психологічного комфорту, оскільки учень/ студент усвідомлює, що має справу з мовним тренажером, і відтак, має можливість повторити речення декілька разів, перш ніж озвучити його. Оскільки чат-бот реагує на зв'язність мовлення та сприймає паузи як сигнал для початку відповіді, в учнів/ студентів виробляється звичка говорити без пауз і зупинок, з необхідною ритмікою і правильною вимовою, щоб бути розпізнаними штучним інтелектом [2, с. 71].

ChatGPT, поміж інших можливостей для вивчення іноземної мови, має спектр налаштувань [1, с. 74]:

- можливість адаптації мови чат-бота та навчального матеріалу, який він генерує, до рівня володіння мовленнєвими навичками з іноземної мови конкретного учня/ студента;

- виправлення граматичних помилок в усному та писемному мовленні з подальшим роз'ясненням граматики, синтаксису та надання вправ для тренування певної граматичної теми, у якій були допущені помилки;

- поповнення лексичного запасу, яке відбувається шляхом надання ChatGPT списку лексичних одиниць, до якого нейронна мережа створює тренувальні вправи, по завершенню виконання яких, ChatGPT перевіряє помилки та надає учням / студентам зворотний зв'язок; чат-бот може не лише створити списки слів необхідного рівня або тематики, але й згенерувати тексти з новими словами, щоб учні/ студенти змогли засвоїти їхнє використання в контексті;

- підготовка до IELTS або TOEFL наданням вправ та порад з проходження тестів; чат-бот може порадижити матеріал для вивчення як то відео, подкасти, аудіокниги, книги, вебсайти, програми тощо;

ChatGPT має можливість регулювати ступінь формальності у мовленні при генерації комунікативних ситуацій.

Попри всі переваги використання ChatGPT під час вивчення іноземної мови, він має певні недоліки. По-перше, учні / студенти можуть занадто покладатися на ChatGPT та використовувати його для написання творів і виконання домашніх завдань. Чат-бот зі штучним інтелектом не завжди створює точні переклади, ба більше, якщо текст містить ідіоми або художні засоби, а також може іноді припускатися граматичних помилок, формулювати некоректно речення та вигадувати факти [1, с. 75].

З огляду на вищенаведене, ChatGPT як впровадження інноваційних технологій у вивчення іноземних мов є корисною та актуальною практикою. Учням/ студентам легше засвоювати інформацію, яку вони отримують з наведеного чат-бота, оскільки система підлаштовується під конкретну людину. ChatGPT став інновацією у галузі вивчення мов завдяки тому, що надає широкий спектр можливостей і налаштувань для розвитку мовленнєвих навичок та підійде не тільки досвідченим користувачам іноземної мови, але й тим, хто тільки починає вивчення мови, позаяк ChatGPT може створити програму навчання та допомогти подолати мовний бар'єр, створити таку атмосферу навчання, яка потрібна для кожного окремого учня / студента. Проте, чат-бот зі штучним інтелектом не є бездоганною технологією в освіті, оскільки в ній трапляються технічні збої та можливі помилки різного типу.

Література:

1. Титаренко А. Застосування штучного інтелекту та чат-ботів під час вивчення іноземної мови. *Роль штучного інтелекту у вивченні іноземних мов*: тези доповідей Міжвузівського науково-методичного семінару, Київ, 15 лютого 2024 р. Київ : Державний торговельно-економічний університет, 2024. С. 73-76.
2. Акоп'янц Н. М. Використання ChatGPT в процесі вивчення англійської мови: переваги та можливості. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. Харків, 2023. № 1. С. 69-72.
3. Михайлова Н. Штучний інтелект: новий етап у вивченні іноземної мови. *Роль штучного інтелекту у вивченні іноземних мов*: тези доповідей Міжвузівського науково-методичного семінару, Київ, 15 лютого 2024 р. Київ : Державний торговельно-економічний університет, 2024. С. 54-57.

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

*Тараненко Микола Григорович,
кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри історії
та археології, навчально-науковий
інститут соціальних і
гуманітарних наук, Луганський
національний університет
імені Тараса Шевченка*

ДО ПИТАННЯ ТАК ЗВАНОЇ «ЛУБЕНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1905-1907 РР.»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4928/>

Бурхливі події початку російської буржуазно-демократичної революції 1905-1907 рр. охопили українські міста та села. Жовтневий загальноросійський страйк 1905 року в ряді регіонів України переріс у відкрите збройне протистояння. В цих умовах цар Микола II видав маніфест від 17 жовтня 1905 р., в якому обіцяв «дарувати населенню свободу особи, слова, сумління, зібрань та спілок [3, с. 458]. Окрім цього під могутнім революційним тиском царське самодержавство було змушене помітно послабити національне гноблення.

За таких обставин на захист монархічної влади в Росії, стали її найбільш ревностні оборонці – представники так званого «Русского собрания», створеного правомонархічними партіями та організаціями, яких називали чорносотенцями. Чорносотенці, оцінюючи події що відбувалися в Російській імперії, називали революційний рух «єврейсько-інородчеським» і тому в його масовому розгортанні бачили так званий «єврейський слід» [2, с. 557]. Як наслідок, головний удар цих реакційних сил був спрямований проти інородців і, передусім, євреїв, організовуючи єврейські погроми.

В цих умовах з метою охорони громадського порядку, захисту життя і власності мешканців міста Лубни на Полтавщині, де євреї на початку ХХ ст. становили третину містян, протидії єврейським погромам, арештам і переслідуванням революціонерів місцеві активісти на чолі з Андрієм Лівницьким та братами Володимиром і Миколою Шеметами вирішили

створити коаліційний комітет, що складався, насамперед, з представників Української соціал-демократичної робітничої партії, українських соціал-революціонерів (есерів) та єврейських політичних організацій. Ця ініціатива була підтримана гласними Лубенської міської думи, її головою Взятковим, а також повітовим справником Кирдановським. Зазначимо, що вона була схвалена й полтавським губернатором.

До складу коаліційного комітету увійшло 12 осіб (6 представників від партійних осередків та 6 гласних міської думи). Головою комітету було обрано А. Ливицького. Під його керівництвом в Лубнах було сформовано місцеву самооборону, що складалася з 6 бойових дружин, які тримали під своїм контролем окремі мікрорайони міста. Як наслідок, коаліційний комітет став фактично тимчасовим політико-адміністративним органом влади так званої «Лубенської республіки» і проіснував аж до часів придушення революції 1905-1907 рр.

Варто наголосити, що у царському маніфесті від 17 жовтня 1905 р. поруч з іншими демократичними правами проголошувалася свобода друку. Скориставшись цим, члени Лубенської самооборони вже згадані вище брати Шемети без попереднього дозволу губернатора 12 листопада 1905 року видали перший в Наддніпрянській Україні україномовний часопис «Хлібороб». Як відомо, газета фінансувалася місцевою українською громадою і мала наклад 5 тис. примірників [2, с. 384]. Часопис мав епіграф «Селяни всієї України єднайтеся» і містив заклики до створення селянської партії на програмних засадах наділення землею українських селян. Зазначимо, що редактори «Хлібороба» не закликали селян до насильницького самозахоплення землі, а радили об'єднатися в політичну партію й пропонували консолідувати національно-патріотичні сили на розбудову українського суспільства [4, с. 228]. Важливо, що часопис також закликав до радикальних політичних та економічних змін, зокрема, до автономії України а межах Росії, та соціальної рівноправності. Варто зазначити, що «Хлібороб» відіграв помітну роль у формуванні політичних поглядів українського селянства. У деяких селах України, зокрема, в с. Колосисте на Черкащині на газету підписалися усі грамотні мешканці, а для усіх бажаючих влаштувалися її регулярні читання й обговорення в «Народному домі» [2, с. 384].

Редактором часопису «Хлібороб» офіційно значився Микола Шемет, але фактично ним був його брат Володимир, а ідейно-політичне спрямування здійснював Микола Міхновський. Поява на Наддніпрянській Україні першої україномовної газети справила значний позитивний

вплив на тогочасне українське суспільство. Втім, вона спричинила й величезну стурбованість царської влади. Як наслідок, проти Володимира Шемета було порушено кримінальне провадження, а на початку грудня 1905 року після виходу п'ятого номеру видання газети було закрито цензурою, а на її видавця Миколу Шемета накладено штраф у 25 карбованців [4, с. 228-229].

Після поразки революції проти організаторів так званої «Лубенської республіки» поліцією було сфабриковано кримінальне провадження, внаслідок чого в листопаді 1907 року були заарештовані Андрій Ливицький, його дружина Марія, Микола та Володимир Шемети, Микола Сахаров, голова Лубенської думи Взятков, повітовий справник Кирдановський та ін.(всього 57 осіб). Їм інкримінували протиправне створення альтернативного царській владі органу місцевого управління, заклики до антидержавного бунту, а також вбивство поліцейського та ще однієї особи, котра виявилася поліцейським провокатором [1, с. 282; 4, с. 19]. Як згодом було з'ясовано, вони були вбиті есерами-терористами.

Кримінальне провадження під гучною назвою «Лубенський процес» розглядалося з 15 січня по 13 лютого 1909 року Київським військовим окружним судом. Підсудних захищали відомі на той час адвокати М. Міхновський та А. Марголін. Судовий вирок був жорстоким: 5 активних учасників «Лубенської республіки» були засуджені до смертної кари, 14 до каторжних робіт. Однак адвокати підсудних зуміли знайти у судовій справі сфальсифіковані лубенською поліцією свідчення й подали апеляційну скаргу. Справа була переглянута в Лубнах, багато підсудних було виправдано, а до смертної кари були засуджені лише двох справжніх кримінальних злочинців [4, с. 19].

У підсумку зазначимо, що так звана «Лубенська республіка» не була в дійсності державним утворенням. Це була одна з перших спроб українців Наддніпрянщини в умовах розгортання революції в Російській імперії створити шляхом самореалізації політико-адміністративний орган самоуправління на рівні лише повітового міста і навколишніх біля нього сіл, який протягом 1905-1907 рр. доволі успішно виконував свої функції, передусім, по охороні громадського порядку в Лубнах, захисту його мешканців, а також забезпеченню функціонування міських управлінських та господарських структур. Дехто з вітчизняних дослідників цього історичного феномену з поспіхом назвав діяльність цього комітету громадської самооборони в Лубнах «Лубенською республікою» і навіть першою Українською державою новітньої історії. Тому дана сторінка

вітчизняної історії потребує більш глибокого вивчення й об'єктивної оцінки науковців.

Література:

1. Енциклопедія історії України: У 10 Т., Т. 6: Ла-Мі. Київ: «Наукова думка», 2009. 772 с.
2. Енциклопедія історії України: У 10 Т., Т. 10: Т-Я. Київ: «Наукова думка», 2013. 784 с.
3. Новий довідник: Історія України. Київ:ТОВ «Казка», 2012. 736 с.
4. Ревегук В. І. Лубенщина в добу Української революції 1917-1921 рр. Полтава, Вид-во «Полтавський літератор», 2018. 248 с.

*Claudia A. Ustyuzhyna,
MD, Independent scholar*

*Igor B. Ustyuzhyn,
PhD, V.N. Karazin
Kharkiv National University
ORCID: 0000-0001-5168-9344*

MAX VOLOSHIN'S PORTIA: A HOMAGE TO SHAKESPEARE?

Internet address of the article on web-site:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4938/>

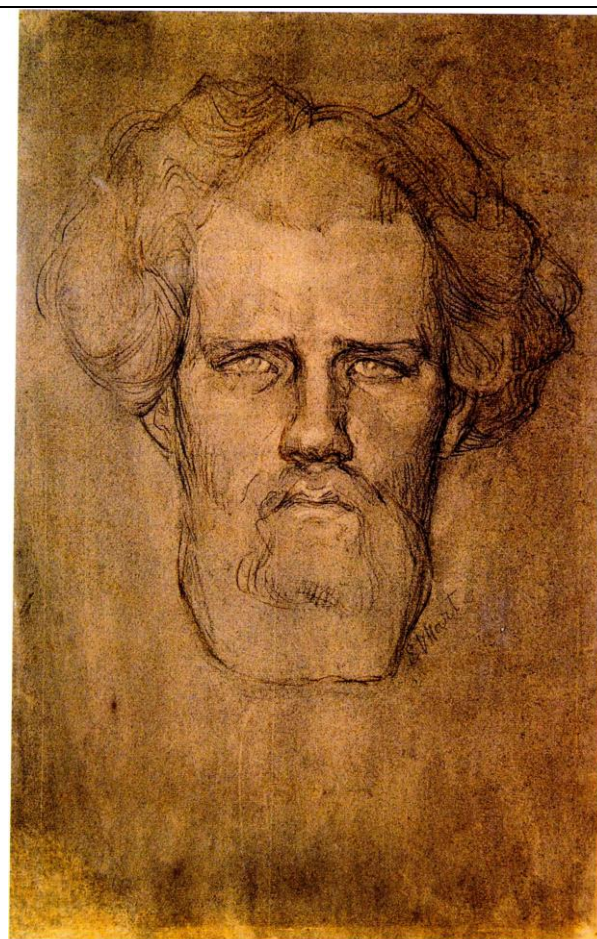
I only say, suppose this supposition:
Lord Byron, *Don Juan*, I:85 [2, p. 79]

If your Hart is ecstatic and trembling...
Maximilian Voloshin, *If your heart
is ecstatic and trembling.*

Living in Paris, Maximilian Kirienko-Voloshin (1877-1932, one of the most talented and the least honoured in his Motherland Ukrainians ever [*1]) made good friends with several truly remarkable ladies: Elizaveta Kruglikova, Aleksandra Gol'dshtein, Maria Tsetlin, Maria Vorob'eva-Stebel'skaya (a.k.a. Marevna), Maria Shkapskaya. Among them was Elizabeth Violet Hart (1878-1950) who came to Paris from Britain to study at *Academie Colarossi* and *Ecole des Beaux-Arts* [4, p. 233]. We did not have access to her letters to Voloshin (there are 85 of them, all in French [8, p. 488]), but the two poems he surely dedicated to her [*2] and Evgenia Gertsyk's (1878-1944) memoirs leave little room for doubt that Voloshin and Hart were not only lovers, but, first of all, true friends.

According to Evgenia Gertsyk, "one day in the middle of the summer Voloshin appeared accompanied by a short girl, brunette with gray-blue eyes [*3]. It was Irish Violet, with whom he became close in the art studios of Paris. He animatedly depicted the scene of her arrival: there had been a heavy downpour, a mountain

stream that had fallen down and divided the Koktebel beach in two... Violet and he stood on both sides of it, exchanging gestures and helpless words; finally she took off her shoes and, lifting up her dress, courageously rushed into the stream. Luckily, he got her out. “And my first gesture of hospitality was to biblically bring a bowl of water and wash her feet.” Violet's eyes quietly shone, guessing what he was talking about. We switched to French and English, but even then she did not say much. Her presence did not interrupt our endless conversations, only we began to walk more, vying with each other in an effort to enchant the foreigner with our country. She nodded her head in admiration; having Spanish <...> *espadrilles* on, ran over the rocks like a goat, and, sitting on some ledge above the steep, reverently listened to Voloshin's French that was flowing fluently, but with funny errors in the article. This quiet Violet <...> married a Russian, an engineer [*4], and, I remember, on the eve of the wedding, squeezing my sister's hands in excitement, she said to her: Max est un dieu [*5]. In our memory, Violet was the first in a row of those many girls and women who were friends with Voloshin, and whose lives he burst into with such generosity: unravelling long-standing psychological knots, prophesying good luck for them, nurturing the smallest shoots of creativity” [5, pp. 80-82].

E. Violet Hart. Portrait of Maximilian Voloshin, 1907 [3, p. 84].

If Hart was the first to see Max as a divine being, it is reasonable to assume that she also was the first to translate some of Voloshin's poetry or prose into English soon after she had mastered Russian.

E. Violet Hart. Photo, c. 1907
[3, p. 93].

Unfortunately, we do not have access to Hart's translations (if there were any). What we do have is the superb *A Book of Homage to Shakespeare* with Voloshin's *Portia* in the original and in Oxford professor Nevill Forbes' almost flawless word-for-word prose translation [9, p. 517].

As we know from I[srael] G[ollanz]'s *Preface*, delegates nominated by many British and foreign institutions gathered together (arguably in London) in July 1914 and declared that the Tercentenary of the death of William Shakespeare (1564-1616) should be commemorated in a manner worthy of the veneration in which the memory of Shakespeare is held by the English-speaking peoples and the world at large. But in a month World War I broke out. Nevertheless, it was recognized that the Shakespeare Tercentenary should not be allowed to

pass unobserved, and, as a result, just in time for the Tercentenary (late April 1916) there came *A Book of Homage to Shakespeare* whose workmanship speaks for itself [7, p. x].

Vladimir Kupchenko, one of the best experts on Voloshin, claims that in February 1916 Winifred Stephens (c. 1880-1944) and Israel Gollanz (1864-1930), the editor himself, almost simultaneously asked Voloshin to contribute to the book by sending them a piece of his poetry or prose by 20 March [8, p. 390]. It was short notice taking into consideration that Voloshin was probably very busy then having to write articles for *Birzhevye Vedomosti* and polishing his own excellent book on Vasily Surikov for Iosif Knebel's publishing house [8, p. 389; 10]. On the other hand, to miss the opportunity to pay homage to Shakespeare in England, together with Amari, Konstantin Bal'mont, Henri Bergson, Rudyard Kipling, Henri de Regnier,

Maurice Maeterlinck, Romain Rolland, M. H. Spielmann, Rabindranath Tagore, Evelyn Underhill and Emile Verhaeren (to name only a few) was not an option. Luckily, Voloshin had a beautiful unpublished (and still untitled!) poem in store that he had written between December 1912 and 1 Feb. 1913 [8, pp. 309, 312]. So, all he had to do in February 1916 to meet the requirements from London was to make up the title thus dedicating the poem to Portia, the protagonist of Shakespeare's *Merchant of Venice*.

As a result, the poem first appeared in print in England, as *Portia*:

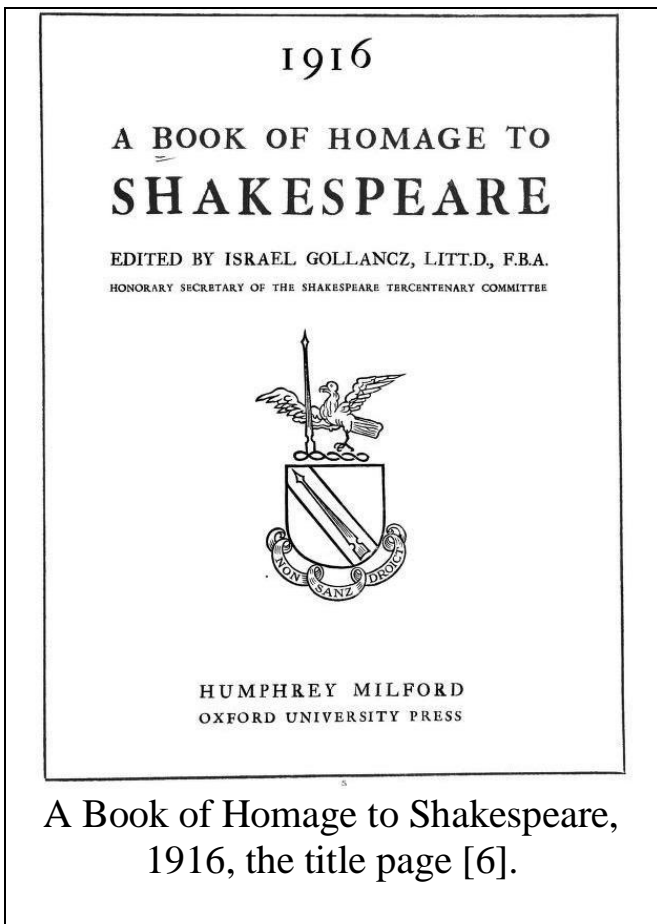
PORTIA

In the amber drowsiness of noontide minutes
 There pass by women [*6] that resemble thee ...
 In my agitated soul there sing triumphantly
 The fanfares of Tiepolo and the flutes of Giorgione.

And I dream a gorgeous dream, of laurels and acanthus
 On marble terraces, of watery arcades
 And walled parks filled with odorous hedges
 Of bitter box-trees and ivy garlands.

Replacing silence with the gay hubbub of the feast,
 Thou passest by, laughing, midst plumes and swords,
 Midst the faces sadly-wise and the flashing words
 Of Velasquez' jesters and of Shakespeare's fools.

But I no longer see them: thy wearied face alone
 Shines at me at the background of the Renaissance –
 On the dim gold of Spain's majolica,
 On the blue green of Persia's pottery.
 (Translated by Nevill Forbes) [9, 517].

Vladimir Kupchenko argues that Voloshin started working on this poem in December 1913 [8, p. 309]. If Kupchenko is right, we must admit that by that time our genius had already lost or sacrificed at least four “Renaissance” *zhen* he had been in love with: Margarita Sabashnikova (to Viacheslav Ivanov, 1907 and to Rudolf Steiner, 1912 [*7]), Violet Hart (to Vladimir Polunin, 1908), Elizaveta Dmitrieva (to Vsevolod Vasiliev, 1911) and Marina Tsvetaeva (to Sergei Efron, 1912). There is little doubt that “in the amber drowsiness of noontime minutes” Voloshin was dreaming of one of them.

Was not she Elizabeth Violet Polunin, nee Hart?

Notes:

[*1] Suffice it to say that Andrei Belyi referred to Voloshin as “a brilliant essayist, maybe even of Oscar Wilde’s calibre” [8, p. 128]. Cf. “A prophet is not without honour, save in his own country, and in his own house.” *Mt.* 13:57, KJV.

[*2] “If your *heart* is ecstatic and trembling,” June 1905; “Where are you, Violet dear?” May 1912.

[*3] Soon after Voloshin broke up with his wife, Margarita Sabashnikova (or was it *vice versa*?), Hart came from Britain to visit him in the Crimea. Then Voloshin and Hart spent three days at Adelaida and Evgenia Gertsyuk’s house in Sudak (July 1907 [8, p. 187]).

[*4] Gertsyuk, probably, made a / another mistake here. It was Elizaveta Dmitrieva who married the engineer Vsevolod Vasil’ev [8, p. 442]. On Hart’s husband, Vladimir Polunin, see [1].

[*5] Max is a god, French.

[*6] Voloshin’s “*zheny*” here could mean both “women” and “wives.” The translator had to choose and, naturally, chose “women.” The second meaning, unfortunately, got lost in translation.

[*7] In her letter to Aleksandra Petrova (16 April, 1912), Sabashnikova confessed that celebrating “Easter with Steiner had been the most important event” in her life (quoted in: [8, p. 296]).

Bibliography:

1. Ben Uri. Vladimir Polunin, Designer. Electronic resource: www.buru.org.uk/contributor/vladimir-polunin. Accessed 24 June, 2024.
2. Lord Byron. Don Juan in: Selected Poems of Lord Byron. N.p.: Wordsworth Poetry Library, 2006. PP. 51-555.
3. Davydov, Zakhar, Kupchenko, Vladimir. Krym Maksimiliana Voloshina [Maximilian Voloshin’s Crimea]. Kiev: Mystetstvo, 1994.

4. Dunford, Penny. Polunin, Elizabeth V., nee Hart in: Dunford, Penny. A Biographical Dictionary of Women Artists in Europe and America since 1850. New York, London: Harvester Wheatsheaf, 1990. PP. 233-234.
5. Gertsyk, Evgenia. Vospominaniya [Memoirs]. Paris: YMCA, 1973.
6. Gollancz, Israel, ed. A Book of Homage to Shakespeare. Oxford: Oxford University Press, 1916.
7. I[srael] G[ollanz]. Preface in: Gollancz, Israel, ed. A Book of Homage to Shakespeare. Oxford: Oxford University Press, 1916. PP. VII-X.
8. Kupchenko, Vladimir. Trudy i Dni Maksimiliana Voloshina. 1877-1916 [Maksimilian Voloshin's labours and days. 1877-1916]. Sankt-Peterburg: Aleteia, 2002.
9. Voloshin, Maximilian. Portia in: Gollancz, Israel, ed. A Book of Homage to Shakespeare. Oxford: Oxford University Press, 1916. PP. 516-517.
10. Voloshin, Maksimilian. Surikov. Koktebel: Dom-muzey M. A. Voloshina, n.d.

*Беркешук Інна Степанівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка*

НЕОЛОГІЗМИ ПЕРІОДУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4912/>

Безперервний розвиток суспільства, перетворення в різних сферах життєдіяльності людини, нові історичні умови існування та соціальні відносини сприяють появі інноваційних слів і значень, що відображають нові факти життя соціуму.

Стан розвитку української мови в останні десятиліття, на думку Ніни Клименко, позначений появою значної кількості новотворів, що зумовлено як внутрішньомовними, так і позамовними чинниками, серед яких домінують глобалізаційні процеси, зміна парадигми сприйняття соціальної дійсності, виникнення нових реалій життя і необхідність назвати їх відповідними номінаціями [1, 23].

Незаперечним є той факт, що в слові акумулюються особливості сприйняття світу, із покоління до покоління передається історичний досвід народу, його генетична пам'ять, життєві цінності.

Після 24 лютого 2022 р. відбулася наступна хвиля переосмислення назви країни-агресора, що відобразилася у кількох тенденціях.

По-перше, у медіапросторі назву *росія* починають писати з малої літери, подекуди навіть першу літеру виділяючи більш дрібним щодо наступних літер шрифтом. У медіапросторі спостерігаються суперечки щодо обґрунтування написання топоніма з малої літери на основі правил української мови і закріплення цієї зміни у чинному правописі, проте на сьогодні цього не відбулося.

Заслуговує на увагу також міфопоетичне переосмислення назви країни-ворога, зокрема, на основі ще одного неологізму – *орки*, яким з перших днів повномасштабного вторгнення стали називати ворожу армію, – *мордор*, *оркостан*. У цих назвах можна чітко простежити тенденцію до знелюднення, дегуманізації ворога, намагання передати вербально сутність людських істот, яка б відповідала їх вчинкам.

Серед оригінальних неологізмів на особливе місце заслуговують, зокрема, *могілізація* (*мобілізація на росії*), яка неминуче закінчиться смертю, а отже, *могилою*), а також ряд слів, що означають знищення ворога: *байрактарити*, *енлоїти*, *джавелінтити*, *стінгерити*, *хаймарсити*, *застугнути*, *занептунити*. Останні своїм походженням завдячують видам зброї, за допомогою якої Збройні сили України нищать загарбників.

Інтернет платформа АрміяInform створила словник неологізмів війни, куди внесені ряд понять, які можна об'єднати у категорії: 1) нові реалії: *аналоговнет* (щось, на думку росіян, унікальне, чого нема ніде, окрім них); *іхтамнетити* (війська, яких там нема, але які потрібно знищувати); *рашизм* (російський фашизм); *рашисти* (*русня*, *свинособаки*, *чмоні*) (армія агресора); 2) слова, які розширили своє значення: *бавовна* (вибухи у ворога); (бойові дії); 3) слова (словосполучення)-меми: *макронити* (демонструвати стурбований вигляд, але нічого не робити по суті. Пов'язано із французьким президентом Еммануелем Макроном, який на перших етапах війни запам'ятався не так реальною допомогою, як фото з Єлисейського палацу із заклопотаним обличчям. Також це слово може означати безглузді дзвінки по телефону), *чорнобаїти* (тобто знову і знову вчиняти безглузді дії, які мають болючі наслідки), *шойгувати* (запевняти в тому, що все нібито йде за планом. Пов'язано з міністром оборони країни-агресора), *йти за російським кораблем* (зазнати поразки), *привези унітаз* (мародерство російських військових); *бандерівський смузі* (українська назва коктейлю Молотова); *бойові одеські мідії* (бойові комарі) (відповідь на повідомлення ворога про нібито біологічну зброю); *ірпінський штат* (загибель російського військового; пов'язаний із назвою міста Ірпінь під Києвом, окупація якого спричинила гуманітарну катастрофу); *тракторні війська* (несподівана дієва допомога; участь мирних українців у відбитті російської агресії у різний спосіб); *соняшники* (на адресу ворога з побажанням насипати в кишеню насіння, щоб

загинути, удобрити українську землю і перетворитися на родючий ґрунт).

Щодо української політики, то з колишнім радником Офісу президента Олексієм Арестовичем пов'язаний неологізм *арестовити* – заспокоювати, *арестовлення* – залишити заспокійливе повідомлення. Також вживається вислів *Арестович проти ночі (Релаксович)* у значенні говорити спокійно, розмірено, щоб зняти тривожність у слухачів. Від нього також пішов мем *2-3 тижні*, який вживається, щоб підкреслити вкрай сумнівний прогноз.

Поява неологізмів – закономірний процес у функціонуванні будь-якої мови. Неологізми можна вважати одним із свідчень розвитку мови, її актуальності, життєздатності і відповідності реаліям життя, яке постійно змінюється.

Окрім того, натрапляємо на такі деривати: *бандеромобіль* – бойовий автомобіль Збройних сил України; *задвохсотити* – знищити ворога; *затриді* – нереалістичні плани; *затрьохсотити* – поранити, нейтралізувати ворога; *кадирити* – видавати бажане за дійсне; *кіборги* – воїни ЗСУ; *кімити* – зберігати оптимізм; *мамкувати* – не виконувати простих дій для збереження життя; *наволонтерити* – знайти щось потрібне, навіть з-під землі; *термоточка* – пожежа в агресора; *Українити* – дати жорстку відповідь на невиправдані дії; *приліт* – влучання ворожої ракети чи снаряда у що-небудь; *тривога* – сигнал про необхідність прямувати до укриття.

Окрім лексем, продукуються словосполучення: *дзеркальна тиша* – бойові дії; *доброго ранку/вечора, ми з України* – нагадування про себе та свою проукраїнську позицію; *завести трактор* – застосувати найбільш неочікуваний аргумент, найнесподіваніший засіб для боротьби; *за поребриком* – у країні ворога; *негативне зростання, від'ємне виринання* – падіння чи потоплення чого-небудь російського; *негативно народився* – помер (про російського солдата); *тракторні війська* – неочікувана дієва допомога; *шо по русні?* – запитання, на яке очікується знівельована відповідь; *чисте небо* – відбій повітряної тривоги.

Отже, поява неологізмів говорить як про багатство української мови, так і про інтелектуальність українців, котрі в умовах війни намагаються підтримати високий бойовий дух. Кожне нове слово відбиває волю до перемоги, гумор та здатність помічати деталі, а також є важливою складовою розвитку мови та країни загалом. Новотвори періоду повномасштабного вторгнення характеризуються політичною тематикою, темою війни. Окремі з них витворились від загальноживаних слів, набуваючи при цьому нового лексичного значення.

Література:

1. Клименко Н. Новотворення чи мавпування? *Мовознавство*. №10. 2021. с. 23-25.
2. <https://armyinform.com.ua>

*Емірамзаєва Афізе
Сайтмустафаївна,
старший викладач кафедри східної
філології Навчально-наукового
інституту філології та
журналістики Таврійського
національного університету
імені В.І. Вернадського
ORCID: 0000-0001-7679-321X*

*Арнаутова Айше Рустемівна,
старший викладач кафедри східної
філології Навчально-наукового
інституту філології та
журналістики Таврійського
національного університету
імені В.І. Вернадського
ORCID: 0000-0002-7105-7464*

*Сейтрасулова Севіля Рідванівна,
магістр кафедри східної
філології Навчально-наукового
інституту філології та
журналістики Таврійського
національного університету
імені В.І. Вернадського*

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ОПОВІДАННІ ЮСУФА БОЛАТА «ŞEŞEK BAŪRAMI» ТА ПЕРЕКЛАД ЇХ ЗНАЧЕННЯ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4924/>

Анотація. Роботу присвячено дослідженню семантичного значення фразеологізмів на матеріалі твору кримськотатарського письменника Юсуфа Болата «Şeşek baŷramı». Робота спрямована на збереження вживання фразеологічних одиниць у сучасній кримськотатарській мові та

культурному обміну. Матеріали дослідження містять фразеологічні одиниці, які були проаналізовані та відібрані суцільним методом вибірки з оповідань Ю. Болат. Дослідження фразеологічних зворотів дозволило нам вивчити класифікацію, лексичне значення, співвідношення синтаксичної сполуки слів та їх значення у сучасній кримськотатарській мові. Визначити складнощі перекладів фразеологічних зворотів з тексту оригіналу на мову перекладу. У статті розглядаються питання словотвору та етимології, стилістики та художньої мови автора у оповіданні Юсуфа Болат «Çeçek bağamı».

Ключові слова: фразеологізм, семантика, фразеологічна одиниця, фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні поєднання, фразеологічні вислови.

У дослідженнях фразеології проблема перекладу є актуальною на сьогодні. «Неперекладність» та «важкоперекладність» – це відмінні характерні риси стійких словосполучень, які відзначають багато спеціалістів.

Переклад фразеологізмів ускладнюється труднощами перекладу з мови оригіналу на іншу та зумовлені тим, що багато фразеологізмів мають особливу яскравість, експресивно-емоційні ознаки, образність та відображають «національну картину світогляду». Головною метою перекладу є правильний, доцільний добір еквіваленту фразеологізмів задля збереження сенсу, образності та культурної складової.

Юсуф Болат письменник та драматург кримськотатарського походження, народився 16 березня 1909 року в місті Алушта. Вже у 1929 році з'явилося перше оповідання "Чанълар къакъылъанда" (Коли лунали дзвони"). Став автором багатьох повістей, романів, п'єс, також гумористичних оповідань, був дослідником літературознавства. Кожне оповідання Ю. Болат є окремою подією у кримськотатарській літературі. Зміст кожного з них це бурхливе життя, багате на події та емоцій. В них піднімається теми, які є актуальними для усіх поколінь, тому твори Ю. Болат є цікавими не тільки для кримських татар, а й для інших народів. Одним із способів відобразити в оповіданнях і не тільки, яскравість сюжету є виразні засоби вираження мови, звісно ж вагомою частиною яких є фразеологізми. Функцією який є надання образності персонажам та емоційному забарвленню діалогів.

Аналізуючи фразеологічні одиниці в оповіданнях Ю. Болат можна сказати, що найчастіше фразеологізми зустрічаються саме у діалогах, кульмінаційних моментах сюжету, слів від автора та монологів героїв оповідань. Вживання фразеологізмів відіграє значущу роль у знайомстві

з культурною ідентичністю та колорит, дає змогу зрозуміти та відчутти своєрідний менталітет народу.

Авторське право зміни, доповнення фразеологічних висловів суттєвою мірою поширює ореол фразеологічних висловів. Загальні проблеми розвитку мовної науки піднімають актуальні питання фразеологічної системи творів письменника.

Наразі лінгвістика глибше розглядає усі аспекти та властивості мови. Тому актуальним завданням лінгвістики є всестороннє дослідження процесів та фактів мовного розвитку теоретичних підсумків.

Фразеологічне значення має властивості змістовної реалізації у художніх творах визначається такими чинниками: 1) жанровою приналежністю тексту; 2) комунікативно-прагматичними установками автора і читача, що передбачають семантичну варіацію фразем; 3) ініціацією сенсу за пропозиційними і екстралінгвальними факторами [2].

Фразеологічні одиниці складають вагомий об'єм від лексики усіх народів. Мовлення насичене фразеологічними вираженнями і широко використовується у вживанні як усному так і письмовому. Важливо розглянути способи перекладу фразеологізмів, оскільки ФО розкривають у собі унікальність, лінгво-культурну ідентичність народу та її специфіку. Є також важливим порівняльний аналіз ФО різних мов для встановлення спільних рис та розбіжностей. У сучасній теорії перекладу переклад фразеологізмів є водночас складним та цікавим процесом. Важкість перекладу пояснюється їх смисловим підтекстом. О. Кунін визначає, що фразеологізми транслюють всю інформацію, яку хотів передати мовець до слухача у барвах в яких схований первинний стан та емоції по відношенню до дії чи предмета обговорення [5]. Складність перекладу фразеологізмів складається в тому що зміст та вираження не співпадають, це і впливає на розуміння та методи перекладу фразеологізмів.

У оповіданні «Çeçek bayramı» / «Квіткове свято» Ю. Болат детально та барвисто описує досконалу красу природи, яка дарує радість, гарний настрій, та надихає людину. Автор починає свій твір з опису серпневого ранку, а завершує його описом пізньої теплої ночі, яка наповнена позитивними емоціями та гарним настроєм отриманого від святкового дня. Розповідь про квіткове свята насичена різноманітними фарбами, піднесеними почуттями радості від повітря насиченого квітковими ароматами. У творі відчувається навіть хвилювання автора, коли він ніби боїться залишити без уваги якусь квітку та нероздивитися її як слід, не насолодитися нею.

Вивчая праці Виноградова В. В., Алефіренко М. Ф, Авксентьев Л., а також Куртсеїтов А. М. і користуючись словниками фразеологізмів кримськотатарської та української мов, зробимо семантичний аналіз по типам фразеологічних одиниць: фразеологічне зрощення; фразеологічні єдності; фразеологічне поєднання; фразеологічні вирази.

1. **Фразеологічне зрощення** – це стійкий за формою та змістом оборот, загальне значення якого не співвідноситься зі значеннями його слівних компонентів, інакше – загальне значення якого не мотивовано значенням вільного словосполучення, що лежить в його основі. Такого типу фразеологізми знайдені у творі «**Çeçek bayramı**» / «**Квіткове свято**» під час вибірки матеріалів з тексту твору: «О, şu azbarda, *gecesini kündüz etip*, acaıyır güller ve çeçekler asragan, lâkin gül ve çeçeknin keyf ve sefasını şorbacısı *sürgen*» [8, с. 4]. У даному реченні використовується одразу два фразеологізми:

- **gecesini kündüz etmek** дослівно перекладається як *робити ніч днем*, але цей фразеологізм використовується тоді коли говорять про довгу і наполегливу роботу (дію) яку старанно виконують, або коли докладають багато зусиль і витрачають багато часу.

- **sefa sürmek** дослівно – *продовжувати насолоду*. В реченні фразеологізм використовується у випадку, коли потрібно розповісти про насолоду, має семантику *сприйняття реальної дійсності і відношення до неї*. Синонімічним за значенням до фразеологізму **sefa sürmek** є сполучення **keyf sürmek**, а також слово **keyflenmek** та **bayılmaq**.

У реченні «Men bu acaıyır kuşnı syeyir etkyendye, **burnuma lâtif bir qoqu urdı**» [8, с. 4] автор використовує фразеологізм

- **burunğa qoqu urmaq** дослівно – *запах вдарити в ніс*. Використовується тоді коли розповідається про аромат (приємний/неприємний), який відчувається. Необхідно підкреслити, що слово «*urmaq*», який є складовою цього фразеологізму додає значення неочікуваності дії та посилює його. Для порівняння наведемо схожий за змістом і значенням фразеологізм **burnuma qoqu keldi**. Сполучення **-burunğa qoqu kelmek** дослівно перекладається як *до носа прийшов запах / аромат*. Застосовується також у випадку розповіді або повідомлення про почуений аромат, але з боку емоційності у наслідок очікуваності/неочікуваності бачимо помітну різницю. Загалом дана фразеологічна одиниця відображає семантику опису реальної дійсності.

2. **Фразеологічні єдності** – це неподільні за семантикою стійкі висловлювання, їхнє загальне значення складається з переосмислення словосполучення, компоненти такої єдності мають своє мотивоване значення, загальне значення фразеологічної єдності складається зі значень

його компонентів. Фразеологізми даного типу: *Qart yürekten coşa ve olardan er birine birer top en yahşı qatmer güllerden üzip bere edi* [8, с. 6]. Використовується фразеологізм – **yürekten coşa**. Таке сполучення дослівно перекладається як – *від серця захопитися*. *Yürekten coşmaq* використовується у випадку необхідності описати піднесеність настрою, або радість. У тексті перекладається як *radie*.

Наступне речення «*Analar sevimli evlâdlarını bağırlarına basıp "Sen benim dünyada birden-bir çeçegimsiñ!" dep ohşaylar*» [8, с. 5] містить в своєму складі фразеологічний вираз **dünyada birden-bir çeçegimsiñ**. Дослівний переклад якого виглядає як – ти моя *одна єдина квітка у світі*. Дане сполучення застосовується для відображення теплих почуттів та особливого ставлення до реципієнта. Необхідно також підкреслити, що у даному виразі слово *çeçegim+siñ* може змінюватися в залежності від того до кого саме звертаються. Наприклад **çeçe(k/g)** (квітка) **+im+siñ** використовується коли звертаються до коханої жінки, доньки, дівчинки, або дитини; **evlâd** (дитина, потомок) **+im+siñ** – до дитини; **sevgili** (кохана) **+m+siñ** – до коханої людини тощо.

3. **Фразеологічне поєднання** – стійкий вислів, у складі якого на відміну від фразеологічної єдності та фразеологічного зрощення, є слова з вільним та зв'язаним значенням. Виходячи з цього можна розчленувати їх за змістом. Розглянемо оборот «нерозлучний друг». Перед нами фразеологічне поєднання, що складається з двох слів. Фразеологізм такого типу можемо представити у реченні наведеному нижче:

«*Men küneşniñ bu sıcağında musafirlerimniñ yolda, araba üstünde zametleneceklerini köz ögüne ketirip, raatsızlana başladım*» [8, с. 6]. У складі речення застосовано фразеологічне сполучення **köz ögüne ketirmek**, який дослівно перекладається як: *принести / піднести перед очі*. Такий фразеологізм використовується тоді, коли йдеться про уявлення, його необхідності, самого процесу або пригадування про нього, в залежності від часу виконання / не виконання цієї дії, а також відношення до неї. Топто, має семантику відтворення інформації у пам'яті або уявлення про неї.

4. **Фразеологічні вирази**. Фразеологічними виразами слід назвати такі стійкі у своєму складі та вживанні фразеологічні звороти, які не тільки є семантично членними, але й складаються цілком зі слів з вільними значеннями. Фразеологізми такого типу використовуються у реченнях наведених нижче:

«*Qızlar oña baqıp küle ve, "ekinci yaşlıq bastımı, Velican dep onı "sançıp" alalar*» [8, с. 5].

У даному реченні використано фразеологізм **ekinci yaşlıq basmaq** має дослівний переклад друга молодість прийшла (нагринула). Такий вираз застосовується для відображення глузування (сарказму) у випадку критики дій людини, яка поводить не відповідно до свого віку.

У реченні «Men kolhozdan kelgen bu mütehassıslarınñ – oca ve agronomnıñ, ekim ve brigadirnıñ qollarından tutıp sıqmaq, **közlerinden örmek istedim**» [8, с. 7] застосовано сполучення **közlerinden örmek**. Дослівно перекласти цей вираз можна як *цілувати в очі*. Але при такому перекладі у даному реченні стане не зрозуміло у чому сенс такої поведінки та зміст речення не буде відповідати оригінальному тексту. Тому що у дослівному перекладі український читач буде сприймати слова у реченні у прямому їх значенні. Але такий вираз використовується у випадку коли є намір показати своє позитивне ставлення, теплі почуття, підтримку та заохочення.

Таким чином, розглядаючи семантику фразеологізмів у творі «Çeçek baugatı» можемо побачити, що фразеологізми які відносяться до типу 1. *фразеологічне зрощення* можуть мати такі семантичне значення як – 1) відображає семантики опису реальної дійсності, 2) семантику сприйняття реальної дійсності і ставлення до неї. 2. Фразеологізми типу *фразеологічні єдності* можуть мати такі семантичне значення: 1) відображення стану (емоційного) у реальній дійсності 2) відображення семантики особливого ставлення до реципієнта. 3. *Фразеологічне поєднання* – відображення семантики відтворення інформації у пам'яті або уявлення про неї. 4. *Фразеологічні вирази* можуть мати семантику відображення ставлення (емоційне) до об'єкта.

Список використаних джерел:

1. Авксентьев Л. Особенности семантики фразеологических единиц современной украинской речи: журнал. 1986. № 3. 29-32 с.
2. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків: “Вища школа”, 1987. 136 с.
3. Бичко А. К.. Українська ментальність. Джерела становлення: монографія. К.: Освіта України, 2014. 196 с.
4. Виноградов В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. Избранные труды. Лексикология и лексикография. М.: Наука, 1977. 140. 161с.
5. Кунін А. В. Англійська фразеологія [English phraseology]: теорет. курс. М: Вища школа, 1970. 344 с.

6. Куртсеїтов А. М. Къырымтатар тили фразеологиясынынъ пейда олув ёллары ве семантик джеэтинден бирлешюви: журнал. Сімферополь. Ёылдыз, 1995. № 5-6. 77-85 с.
7. Куртсеїтов А. М. Лексико-семантичні особливості фразеологізмів у кримськотатарській мові: Дис. ... канд. філ. наук: 10.02.13. Київ, 2006.
8. Болат Ю. Омор эгилери: Икяелер ве пьесалар: збірка творів. Т: Эдебият ве санаат нещрияты, 1984. 256 с.
9. Емірова А. М. Основи кримськотатарської фразеології: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Сімферополь : «Видавництво «Кримнавчпед-держвидав», 2012. 168 с.

*Кузєбний Артем Сергійович,
студент Національного
транспортного університету*

*Останко Олександр Миколайович,
старший викладач кафедри
теорії та історії держави
і права Національного
транспортного університету*

РОЛЬ СУРЖИКУ ЯК ЗАСОБУ СПІЛКУВАННЯ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4925/>

Мова як живий організм перебуває у постійному розвитку і зазнає різноманітних впливів, в тому числі і негативних. Багаторічна цілеспрямована імперська політика русифікації призвела до появи в українській мові такого негативного соціолінгвістичного феномену як суржик.

Мовознавці активно стали звертати увагу на цю проблему після проголошення незалежності України. Дослідниця Олександра Сербенська [2] була однією з перших, хто підтримувала та розвивала погляди Б. Антоненка-Давидовича «на субмову як здеградовану під тиском русифікації форму українського мовлення», підкресливши, крім лінгвістичного, психологічний аспект її негативного впливу на свідомість [1].

Як зазначає Лариса Масенко, мовознавець, соціолінгвіст і публіцист, суржик – це мовна хвороба постколоніальної країни, це спадок, який ми дістали від попереднього періоду, це, власне, та форма змішаного мовлення, яка виникає внаслідок того, що російська мова витісняє українську [3].

Суржик можна визначити як явище міжмовної комунікації, що полягає у змішуванні елементів різних мов, зазвичай української та російської, у мовленні однієї особи або групи людей.

Актуальність дослідження суржику у студентському середовищі полягає в тому, що дозволяє краще зрозуміти процеси мовленнєвої адаптації та соціальної ідентичності молоді, адже студенти часто використовують суржик як засіб самовираження та соціальної інтеграції. Крім того, дослідження суржику серед студентів може бути корисним для розробки стратегій мовленнєвої політики та комунікації, що враховують потреби та практики молоді.

Існують певні об'єктивні історичні і соціальні причини виникнення суржику. Серед історичних причин можна виділити: 1) приєднання південно-східних і центральних українських земель до російської імперії; 2) упровадження російської мови в адміністративну сферу й освіту, подальші заборони на друкування українських книг, викладання українською мовою тощо; 3) переселення народів у радянські часи; 4) урбанізація; 5) суміжність територій двох держав.

Основними соціальними причинами виникнення суржику серед молоді в Україні є такі: 1) спільна історія з росією: через історичні та політичні події російська культура чинила тиск на Україну. Це призвело до проникнення російських лінгвістичних елементів в українську мову; 2) інтернет та соціальні мережі, де молодь спілкується різними мовами, що впливає на формування мовного середовища; 3) соціальний статус: деякі молоді люди вважать використання суржику як спосіб підвищення соціального статусу або підкреслення своєї приналежності до певної групи; 4) мовна політика: в навчальних закладах існують різні підходи до мовної політики, що впливає на мовний вибір молоді; 5) поєднання культур: багатокультурна спільнота призводить до змішування мов для вираження ідентичності та спілкування в різних культурних середовищах.

За даними Київського міжнародного інституту соціології, суржиком спілкується від 11 до 18% усього населення України (тобто 5,1-8,3 млн. осіб). На мовному поєднанні російської та української мов спілкуються від 2,5% у Західній Україні, до максимального показника 21% в областях Лівобережної України; у південних і східних регіонах кількість носіїв суржику значно перевищує частку україномовного населення (на Півдні

говорять суржиком 12,4%, українською – 5,2%, на Сході України використовують суржик 9,6%, а українську – 3,7%).

Суржик посів значне місце і в молодіжній субкультурі. З метою з'ясування того, наскільки актуальними для студентів є вибір мови спілкування, а також визначення пріоритетності вибору мови у навчальному та приватному спілкуванні, було проведено анкетування 104 студентів 1 та 2 курсів Національного транспортного університету. Анкету розроблено за зразком подібних досліджень, описаних у працях С. Соколової, Л. Масенко, М. Бовсуновської та інших науковців. Студентам було запропоновано анонімно відповісти на 6 запитань: 1. Яка Ваша рідна мова? 2. Чи володієте ви рідною мовою? 3. Якою мовою говорите в родині? 4. Якою мовою розмовляєте на заняттях? 5. Якою мовою ведете особисті переписки в соціальних мережах? 6. Чи хочете ви вдосконалити свою мову?

Відповіді розподілилися таким чином. Відповіді на перше запитання виявили, що майже для 96-ти осіб (92.4%) українська мова є рідною і 7 (7.6%) обрали варіант «російська». На друге запитання 77 (74%) відповіли, що володіють, але під час розмови мають певні проблеми 27 (26%) опитаних. Відповідаючи на третє запитання, 21 (20.2%) обрали українську мову; 10 (9.6%) – російську; 20 (19.2%) говорять в родині двома мовами, українською і російською; 53 (51%) респондентів зізналися, що в родині користуються суржиком. Четверте запитання отримало такі відповіді: українською говорять на заняттях 79 (76%), 13 (12.5%) – суржиком, російською – 12 (11.5%). А от друзям більшість пишуть повідомлення російською мовою, це видно з відповідей на наступне (п'яте) запитання: українською пишуть – 46 (44.2%); російською – 11 (10.6%); українською і російською – 27 (26%); суржиком – 20 (19.2%). Тобто загалом майже 60% респондентів в тій чи іншій мірі користуються чистою російською або як компонентом суржику. У свою чергу, на шосте запитання 88 (84%) осіб відповіли, що хочуть покращити свої знання; 16 (16%) опитаних зізналися, що вони не хочуть опанувати українську мову.

Аналіз анкети дає змогу стверджувати, що суржик займає вагомe місце в мовній поведінці здобувачів освіти. Молодь здебільшого сприймає суржик як суміш української і російської мов, що виникає через те, що людина не може вирішити для себе, якою мовою спілкуватися їй зручно.

Подолання негативних мовних наслідків, таких як суржик, вимагає інтегрованих зусиль на різних рівнях суспільства. Ось деякі можливі шляхи:

1. Стимулювання вивчення української мови, збільшення інвестицій у мовну освіту та пропаганда важливості володіння національною мовою. 2. Підтримка мовної чистоти у мас-медіа: активна робота над створенням та підтримкою нормативності української мови на телебаченні, радіо та онлайн-медіа, контроль за використанням суржику в інформаційних програмах. 3. Підтримка культурних заходів, літературних фестивалів та інших подій, які підкреслюють важливість української мови; створення мовних центрів та клубів. 4. Розробка та підтримка мовних застосунків та ресурсів, що стимулюють користувачів вивчати та використовувати літературну мову. 5. Надання можливостей для тих, хто користується суржилом, взяти участь в тренінгах з коректного вживання української мови, що відповідає бажанню 84% опитаних студентів покращити свої знання з української мови.

Як висновок зазначимо, що дослідження такого соціолінгвістичного явища як суржик показало, що мовлення студентської молоді позбавлене грамотності, оскільки використання суржику порушує літературні норми та негативно впливає на соціум, мовлення та мислення людини (особливо в юному віці). Проблема мовної культури завжди була, а сьогодні залишається особливо актуальною. Мовлення повинно відповідати загальноприйнятним, єдиним для усіх мовців нормам. Без цього не може бути взаєморозуміння та взаємодії людей – громадян своєї держави. І тому мовлення кожної людини – це своєрідна візитівка, показник рівня її освіченості й культури. Усвідомлюючи це, кожен народ має прагнути вдосконалювати й розвивати свою мову, кожен патріотичний уряд має захищати мову свого народу, створювати умови для її збагачення й очищення від чужинських впливів.

На завершення процитуємо відомого фахівця, доктора філологічних наук, професора, директора Інституту української мови НАН України Павла Гриценка, який у питанні мови категоричний: "Мовне питання – це питання державотворення. Щоб нас поважали, треба, щоб ми себе поважали. Щоб нас не загубили, треба, щоб ми себе не загубили. І мова залишається одним з тих пріоритетів, який дає одразу зрозуміти, хто ми і чиї ми діти. Мова – це фортеця. Долучіться серцем до українства, до українськості, до української мови", – закликає професор-мовознавець [6].

Література:

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ: Вид. дім КМ Akademia, 1994. С. 254.
2. Горошкіна О. Роль соціальних чинників у навчанні української мови. Дивослово, 2002. № 5. С. 2.

3. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ: Вид. дім КМ Академія, 2004. 163 с.
4. Сербенська О. Суржик: «низька мова», безлад чи мовна патологія? Мовні конфлікти і гармонізація суспільства. Київ, 2002.
5. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. https://espresso.tv/article/2020/06/18/surzhyk_movna_mishanyna_movna_patologiya_chy_norma_zvidky_vin_u_nas_yaka_yogo_rol_i_yak_yogo_podolaty

*Панчук Софія Олегівна,
студентка, Кам'янець-Подільський
національний університет
імені Івана Огієнка
ORCID: 0009-0004-2930-1904*

*Науковий керівник:
Стахнюк Наталія Олександрівна,
кандидат філологічних наук,
Кам'янець-Подільський
національний університет
імені Івана Огієнка*

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4934/>

Сформованість соціокультурної компетентності особистості дозволяє людині визначити власну ідентичність і себе як частину українського суспільства, зрозуміти та прийняти іншу культуру, пристосовуватися до умов життя в іншомовному та інокультурному суспільстві. Професійно-особистісні компетенції є провідним компонентом, оскільки вони сприяють успіху в майбутній професійній діяльності, забезпечують конкурентоспроможність в сучасному соціумі. Вища школа повинна давати таку освіту, яка б «формувала навички самостійного навчання у майбутньому, стимулювала б у них зростання потреби щодо самоосвіти й самовдосконалення з метою власного духовно-інтелектуального зростання, освіченості й інтелігентності» [4].

Зміст соціокультурної компетентності може бути представлений у вигляді чотирьох компонентів: соціокультурні знання (відомості про країну, мова якого вивчається; духовні цінності та культурні традиції;

особливості національного менталітету); досвід спілкування (вибір потрібного стилю спілкування, правильне трактування явищ іншомовної культури); особистісне ставлення до фактів іншомовної культури (в тому числі здатність вирішувати соціокультурні конфлікти в спілкуванні); володіння способами використання мови (правильне використання соціально маркованих мовних одиниць в різних сферах міжкультурного спілкування, сприйнятливість до подібності і розбіжностей між соціокультурними явищами рідної культури та іншомовної [2].

На думку Стахнюк Н. О., «підготовка вчителя іноземної мови – процес непростий, оскільки складається з багатьох компонентів, низки предметних компетентностей та програмних результатів навчання» [5, с. 204]. З метою «покращення організації навчального процесу, набуття практичних навичок, наближених до умов освітнього процесу, формування професійно-особистісних компетенцій у майбутнього фахівця педагогічного напрямку, доцільно звернути важливу увагу на проблему практичної підготовки через впровадження в навчально-виховний процес вищого освітнього закладу активних методів навчання, що є одним з основних стержнів для набуття практичних умінь і навичок, необхідних для формування особистості фахівця, конкурентоспроможного на вітчизняному та європейському ринку праці з метою можливості самостійного пошуку вирішення поставлених педагогічних завдань, розширення фахових знань, прийняття оригінальних та творчих рішень в умовах майбутньої педагогічної діяльності.

Використання активних й інтерактивних методів навчання при підготовці майбутніх спеціалістів у закладах вищої освіти сприяє активізації пізнавальної діяльності студентства, формуванню в них навичок роботи в команді, ефективному засвоєнню навчального матеріалу, прояву терпимості до будь-якої точки зору, формуванню власної думки, життєвих і професійних навичок, виходу на рівень усвідомленої професійної компетентності» [3, с. 172; 1].

Таким чином, процес формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної філології має бути не стихійним процесом, а виваженим, пролонгованим через завдання, умови, технології. Його доцільно здійснювати в рамках основної професійної та професійно-педагогічної підготовки, які складають основу майбутньої спеціалізації. Програмоване досягнення високого рівня соціокультурної компетентності можливе тільки при здійсненні спеціальних формуючих методичних дій, які вимагають самовизначення, самовираження індивіда, його творчої самореалізації. Формування соціокультурної компетенції є важливим аспектом становлення майбутнього фахівця філологічного профілю у закладах вищої освіти. У зв'язку з цим, постає необхідність зробити викладання навчальних дисциплін за професійним спрямуванням більш

проблемно-орієнтованим; ширше використовувати рефлексивний підхід у навчанні; стимулювати у майбутніх учителів іноземної мови розвиток уміння не тільки відповідати на поставлені запитання, але й формулювати свої власні питання з курсу; переглянути суб'єктивність ролей викладача та майбутнього учителя іноземної мови під час освітнього процесу в закладі вищої освіти, а також роль викладача під час лекційних та практичних занять.

Література:

1. Долинська Л. В., Максимчук Н. П. Розширення системи ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя активними методами навчання. *Психологія*. Зб. наук. праць. – Київ: НПУ ім. МП Драгоманова, 2000. С. 273-283.
2. Крутенко О. В. Формування ключових компетентностей у учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів загальнокультурної компетентності: наук.-метод. посібник: Черкаси : ЧОПОПП. 2014. 68 с.
3. Панчук Н. П., Панчук С. О. Використання інтерактивних технологій у освітньому процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти філологічного профілю. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі*: зб. матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 07-08 листопада 2023 р. / за наук. ред. доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. Топузова; доктора педагогічних наук, професора О. Малихіна. Київ: Видавництво «Людмила», 2024. С. 170-172. URL: https://sites.google.com/view/conference_didactica2021
4. Панчук Н., Панчук С. Вплив компетентнісного підходу на формування особистості майбутнього філолога-полоніста в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Психологічний часопис* : науковий журнал / за ред. С. Д. Максименка. Том 9. Вип. 7. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2023. С. 7-14. URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/1586/909>
5. Стахнюк Н. О. Роль та місце граматики у формуванні комунікативної компетенції при вивченні польської мови як іноземної. *Методика викладання філологічних дисциплін у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах України*: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. С. 76-78.

*Косенко Микола Степанович,
м. Одеса, Україна*

Е-ВРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4946/>

XXI століття стало періодом суттєвої трансформації державного управління та його перетворення на публічне управління, відмінною рисою якого є більш висока ефективність та результативність, що опирається на широке залучення громадян до процесу прийняття політико-управлінських рішень.

Країни світу активно впроваджують комплекс реформ, покликаних модернізувати систему управління суспільством, до яких слід віднести адміністративну реформу і реформу держслужби, реформу системи державного регулювання економіки, реформу податкового адміністрування тощо.

Ключова мета системних реформ – підвищити ефективність державного апарату, забезпечивши перехід від державного адміністрування до державного менеджменту, в основі якого лежить ефективна система надання населенню різного роду послуг.

Кінцева мета таких реформ в Україні – приведення державного управління та державної служби України у відповідність із принципами і практиками демократичного урядування. Для цього у 2010 році Головним управлінням державної служби України у співпраці з Центром адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу та Школа вищого корпусу державної служби було розроблено «План модернізації державного управління», що передбачав наступні кроки: модернізацію структури виконавчої влади, ефективну кадрову політику та модернізацію державної служби, забезпечення професійного розвитку службовців, впровадження ефективної системи запобігання корупції та врегулювання конфлікту інтересів, розвиток вищого корпусу державної служби та запровадження електронної державної служби з метою наближення держави до громадянина [3].

Варто зазначити, що сучасний ефективний державний менеджмент ґрунтується на використанні інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ).

Розвиток інформації та ІКТ значно вплинув на структури і процеси державного управління, що виражається в появі нового концепту «електронний уряд» («e-government») та пов'язаних з ним понять «електронна демократія» («e-democracy») та «електронне урядування» («e-governance»).

Електронний уряд має забезпечити всім громадянам швидкий і простий доступ до всіх послуг державних установ, можливість реалізувати всі свої конституційні права на участь в управлінні державою, а також він передбачає посилення контролю громадян над діяльністю органів державного управління, введення публічних оціночних показників, в результаті чого управління, як це зафіксовано в Окінавській хартії, має стати прозорим і відповідальним [2]

В Україні розроблено «Концепцію розвитку електронного урядування в Україні» 2017 року [1] згідно із цілями е-демократії, визначеними у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2009), до яких віднесені: прозорість; підзвітність; відповідальність; включення; проведення дискусій; доступність, участь; субсидіарність; довіра до демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів; соціальне згуртування [4].

Концепція передбачає виконання комплексних заходів за трьома напрямками: модернізація публічних послуг та розвиток взаємодії влади, громадян і бізнесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; модернізація державного управління за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; управління розвитком електронного урядування [1].

На даний час можна говорити про значні успіхи у впровадженні електронного урядування в Україні та значному зростанні кількості електронних державних послуг. Основними досягненнями тут є запровадження порталу «Дія» (<https://diia.gov.ua>) та відповідного мобільного застосунку, функціонування Центрів надання адміністративних послуг, запровадження сервісних центрів надання послуг органів публічного управління, зокрема Національної поліції, Пенсійного фонду тощо. Всі ці інструменти значно полегшують можливість громадян реалізувати та захищати свої права. Крім того, офіційні сайти органів влади містять сторінки з оприлюдненими проектами рішень та формою зворотного зв'язку для надсилання зауважень і пропозицій, також впроваджено в життя систему подання

електронних петицій до органів центральної (Президента України – <https://petition.president.gov.ua>, Верховної Ради України – <https://itd.rada.gov.ua/services/Petitions/>, Кабінету Міністрів України – <https://petition.kmu.gov.ua>) та місцевої влади (органів місцевого самоврядування), що дозволяє громадянам також долучатись до процесу прийняття політико-управлінських рішень, використовуючи інструменти прямої та непрямої електронної демократії.

Література:

1. Концепція розвитку електронного урядування в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#Text>.
2. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22.07.2000 року. *LIGA_ZAKON*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00269>.
3. План модернізації державного управління: пропозиції щодо приведення державного управління та державної служби України у відповідність із принципами і практиками демократичного урядування / [А. Вишневський (кер. авт. колективу), В. Афанасьєва, Р. Гекалюк та ін.; за заг. ред. Т. Мотренка.] К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2010. 396 с. URL: https://www.center.gov.ua/attachments/article/81/servisna_der_gava.pdf.
4. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) (Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies). *Офіційний веб-сайт Ради Європи*. URL: https://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/2009/RecCM2009_1_and_Accomp_Docs/Recommendation%20CM_Rec_2009_1E_FINAL_PDF.pdf.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Volodymyr Motorny,
PhD in Public Administration,
Deputy Head of the Department of
management of daily activities units
of the Military Academy of Odesa
ORCID: 0000-0003-0243-8666

Yurii Vyatkin,
Lecturer, National Army
Academy named after Hetman
Petro Sahaidachnyi, Lviv
ORCID: 0000-0002-4242-5184

Maria Halchenkova,
Junior researcher National Army
Academy named after Hetman
Petro Sahaidachnyi, Lviv
ORCID: 0000-0002-9049-2082

PREPARING STUDENTS OF THE REPUBLIC OF POLAND TO DEFEND THEIR HOMELAND

Internet address of the article on web-site:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4935/>

Russia's insidious attack on Ukraine poses a threat to European values and the entire civilized world. The Republic of Poland is one of the NATO countries that is acutely aware of the reality of these threats. Having common borders with Ukraine and the republic of belarus requires a significant improvement of the country's defense capability, which is ensured not only by the availability of sufficient modern weapons, a powerful defense industry and economic development in general. For several years now, Poland has been one of the few NATO members that has been implementing the recommendation to allocate at least 2 % of gross domestic product (GDP) per capita to strengthen defense. In 2021 and 2022, about 2.5 % of GDP was spent on defense. Last year, this value was approximately 4 % of GDP. In 2022, 60 billion PLN was spent on the army from the budget of the Ministry of National Defense alone. A year later, this amount amounted to 97.4 billion PLN. In addition, according

to procurement plans, up to 700 billion PLN will be spent on the modernization of the Armed Forces by 2035 alone [1]. But it is very important to have motivated and trained personnel for the armed forces.

Preparing young people to defend their homeland requires fundamental changes not only in the education system, but also in society as a whole. This necessity raises the issue of studying the relevant experience of other countries, implementing it, using own traditions and values, without which it is impossible to realize the task of preparing young people to defend the state [2]. According to K. Żygnalek, education in the defense sector should address the tasks of direct preparation of the whole society for armed defense actions and indirect training, which includes, first of all, the formation of an appropriate state of consciousness and attitudes of society regarding the armed defense of the Motherland [3].

The organization and conduct of students training of the Republic of Poland for the defense of the homeland is carried out on the basis of a number of legislative acts of the Republic of Poland regulating certain issues. The duration of the preparatory service may be limited for graduates of schools implementing innovative or experimental defense or security education programs, which are established by the current “Programmatic scope of training implemented within the framework of innovative defense or security education programs and training programs for members of non-governmental organizations”. Ways to implement the program’s objectives in terms of training students are set out in the Law “On the Protection of the Fatherland” of March 11, 2022 – hereinafter referred to as the Law [4].

The pilot project for this activity was the program of certified military classes in form (“Certyfikowane Wojskowe Klasy Mundurowe”, hereinafter – CWKM). The project was launched on September 1, 2017. CWKM activities are regulated by the program, which was put into effect by Order No. 621/ZPUSZiS-P3/P7 of the Chief of the General Staff of the Polish Army dated October 15, 2019. The program defined the main areas of activity of secondary schools in terms of military training. The organization of theoretical training was entrusted to the educational institutions that declared their participation in the project. The practical component of the training should be implemented at the facilities of the training and material base of the patronized military units. The total duration of the CWKM program is 185 hours of classes and 30 hours of independent work, which is carried out over two years (two semesters in the penultimate grade and the first semester in the final grade, depending on the type of secondary education institution, which allows project participants to voluntarily enroll in the preparatory service immediately after graduation).

Class time is distributed as follows: 45 hours of theory, 90 hours of practical training, and 50 hours of practical training in a five-day military camp held at a military training ground [5]. According to the Ministry of National Defense (hereinafter – MND) of the Republic of Poland, over the five years of the project (2017-2022), 124 secondary schools participated in it, with a total of 11,634 students who wished to undergo training. Of these, 3,516 underwent basic training at various levels of preparation for military service, and some signed contracts with the Armed Forces. In the 2022/2023 academic year, 112 secondary schools and 4356 students are participating in the fifth and final stage of this project. An analysis of the work on the implementation of CWKM tasks revealed a number of problems, the main of which was the inconsistency of the curriculum, which was determined by the leadership of the Ministry of Education and Science of the Republic of Poland, with the needs of the MND of Poland. As a result of the development of a new curriculum by the MND of Poland, the following form of military training was introduced in secondary schools, the format of military training units (oddziały przygotowania wojskowego) hereinafter – OPW)). The OPW program is implemented over the entire period of study in secondary school, with 230 class hours allocated. From the beginning of the program's implementation in the 2020/2021 school year, 130 schools have joined the program, where 130 training departments have been established with a total of 3387 students. In the 2021/2022 school year, 7392 students in 150 classes from 147 schools were already involved in the program, and in the 2022/2023 school year, 265 classes were created in 238 schools, with about 15,000 students already enrolled. In the 2023/2024 school year, it is planned to create 120 more OPWs and bring the total number of classes to 487. [6] Military training is carried out in the form of additional training classes, the theoretical part is conducted in educational institutions, and the practical component is practiced in a patronage military unit. The training ends with a 50-hour training camp, which is held at the beginning of the last year of study. An educational institution involved in the implementation of the OPW program can receive a subsidy of up to 80 % during the first year for the costs of purchasing specialized equipment (military uniforms, training weapons, sapper blades, stretchers, etc.), up to a maximum of 42,000 PLN. In addition, the Ministry of Education and Science of the Republic of Poland can also subsidize the cost of traveling to a patronizing military unit at a distance of at least 60 km from the school. The Ministry of Education and Science of the Republic of Poland has reserved 4.5 million PLN for the first three years of the program. A graduate of the military training department can take advantage of the opportunity to undergo 12 days of basic military training and receive additional points for admission to a military university. Implementation of the

OPW program is aimed at creating a personnel reserve for the Armed Forces and Territorial Defense Forces of the Republic of Poland, increasing the number of armed forces and improving the level of military training of the population [7].

The next step in the innovative activities of the Ministry of Defense of the Republic of Poland was the introduction of a cybersecurity training program (“CYBER.MIL z klasą” – hereinafter “Cyber.MIL with a class”) in the 2021/2022 academic year). The basis for the implementation of this program was the Order of the Minister of National Defense of the Republic of Poland of June 23, 2021 No. 59/ MON on the approval of the program “Cyber.MIL with a class” [8]. On the basis of this order, cybersecurity departments were established in 16 designated secondary schools (one school in each voivodeship), where classes should have 10 to 15 students. The training at the cybersecurity departments is conducted for three years, with 70 hours of annual training, during which high school and college students study the basics of cryptography, its history, the basics of creating algorithms, the basics of cybersecurity, data and information security management, etc. Academic lecturers and professors are involved in conducting theoretical classes. With the permission of the Ministry of Defense of the Republic of Poland, distance learning and study visits to units and organizations that deal with cybersecurity in the Armed Forces of the Republic of Poland are conducted. The program is designed for 9 years from the date of the decision to implement it. After that, it may be decided to extend it for another such period. In the 2022/2023 academic year, 436 students in 16 secondary schools are enrolled in the “Cyber.MIL with a class” program. Graduates who have studied under this program have the opportunity to continue their studies in specialized institutions, both civilian and military, with the prospect of joining the cyberspace defense forces being created at the present stage.

Ways to solve the problem of preparing young people to fulfill their constitutional duty to defend the homeland and creating a trained reserve for the needs of the Armed Forces of the Republic of Poland and territorial defense forces may be useful for solving similar problems in Ukraine.

Sources:

1. System bezpieczeństwa czy pospolite ruszenie? Budowa bezpiecznej Polski. URL: <https://defence24.pl/polityka-obronna/system-bezpieczenstwa-czy-pospolite-ruszenie-budowa-bezpiecznej-polski>
2. E. Jeziorowski (red.), Edukacja obronna w systemie bezpieczeństwa Polski, ARCANUS, Bydgoszcz, 1997. URL: [https://Edukacja-obronna-w-kształtowaniu-świadomości-obronnej%20\(1\).pdf](https://Edukacja-obronna-w-kształtowaniu-świadomości-obronnej%20(1).pdf)

3. K. Żegnałek, Problemy edukacji dla bezpieczeństwa państwa [w:] Edukacja obronna młodzieży na przełomie wieków, R. Stępień, R. W. Wroński (red.), Wyd. Naukowe WSP, Kraków 1999, s. 21. URL: <https://zn-ppb.pl/resources/html/article/details?id=208849&language=pl>
4. DZIENNIK USTAW RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ Warszawa, dnia 23 marca 2022 r. Poz. 655 USTAWA z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20220000655/T/D20220655L.pdf>
5. Rozkaz Nr 621/ZPUSZiS-P3/P7 Szefa Sztabu Generalnego WP z 15 października 2019 roku. URL: https://www.wojsko-polskie.pl/sgwp/u/b5/f9/b5f9d89b-959e-4a65-a537-309bbf4417b8/zakres_programowy.docx
6. Informacja o posiedzeniu Komisji Obrony Narodowej nr posiedzenia: 23 data posiedzenia: 4 lutego 2022. URL: <http://www.senat.gov.pl/download/gfxsenatplsenatkomisjeposiedzenia9530not023.pdf>
7. Oddziały Przygotowania Wojskowego. URL: <https://www.wojsko-polskie.pl/zostanzolnierzem/odzialy-przygotowania-wojskowego/>
8. Program CYBER.MIL z klasą. URL: http://www.dz.urz.mon.gov.pl/zasoby/dziennik/pozycje/tresc-aktow/pdf/2020/04/Poz._73_zarz._Nr_12..-sig.pdf

*Кобиліна Юлія Миколаївна,
директор центру підвищення
кваліфікації, Таврійський
національний університет
імені В.І. Вернадського
ORCID: 0000-0002-1406-0093*

СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4923/>

Сучасна система публічного управління перебуває на етапі формування якісно нових інформаційних взаємовідносин органів публічної влади і громадськості, зумовлених потребою дистанційного доступу до джерел інформації. Налагодження такої взаємодії можливе за умови застосування інформаційно-комунікативних форм підтримки та популяризації векторів розвитку системи публічного управління загалом і механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади зокрема.

Діяльність органів публічної влади напряму пов'язана з реалізацією механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності, зокрема: інформаційний механізм об'єднує облікові та аналітичні дії, забезпечуючи достовірне відображення фінансово-господарської діяльності; організаційно-економічний механізм забезпечує створення інформаційно-аналітичної системи на основі використання систем оперативних баз даних; аналітичний механізм забезпечує використання інформаційно-аналітичних систем для забезпечення управління тощо [3].

Серед основних завдань реалізації механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади слід виокремити найбільш суттєві: фіксація поточного стану діяльності, аналіз конкурентоспроможності, моніторинг управлінських рішень на всіх етапах та рівнях, структурний розподіл владних повноважень, аудит та перевірка внутрішніх управлінських ресурсів та баз даних, оцінка

зовнішніх та внутрішніх показників ефективності, підготовка рекомендацій та проєктів управлінських рішень [3, 5]. З метою забезпечення прозорості та узгодженості цілей на всіх рівнях влади, моніторингу їх виконання та прийняття рішень щодо їх досягнення, необхідно узгодити на законодавчому рівні систему індикаторів та визначити методологію їх розрахунку [1]. Адже значними перешкодами для ефективного функціонування інформаційно-аналітичного забезпечення є недостатнє оснащення органів публічної влади апаратним і програмним забезпеченням та відсутність відповідної культури застосування і використання інформаційно-аналітичних матеріалів.

Реалізація механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади на сучасному етапі передбачає інтеграцію нових технологій та відповідне навчання персоналу ефективному використанню інформаційно-аналітичних інструментів. Поміж основних видів інструментів реалізації механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади слід виокремити: безперервний моніторинг обліку даних, зовнішній та внутрішній аналіз виявлених і прогнозованих загроз; визначення порогових значень показників ефективності, виявлення та попередження загроз кіберзлочинам [1, 4].

Ключову роль у прийнятті управлінських рішень відводять консолідованій інформації, що попередньо відібрана, проаналізована та оцінена таким чином, щоб вона була придатною для безпосереднього вирішення проблем. Залежно від ступеня консолідації інформації зменшується її обсяг і збільшується її цінність для прийняття рішень [5]. У такому аспекті релевантність управлінської інформації в інформаційно-аналітичному забезпеченні діяльності органів публічної влади залежить від послідовності взаємопов'язаних етапів: окреслення мети, визначення вимог до інформації, пошук джерел, закупівля інформації, створення баз даних і масивів документів, систематизація, аналіз і синтез інформації, підготовка результатів.

Інформаційно-аналітичну обробку управлінської інформації можна представити у вигляді динамічного процесу, що включає послідовних фаз створення інформаційних моделей: теза, аналіз, синтез [2]. Кожна наступна фаза отримує результат попередньої фази через безпосередній зв'язок, одночасно з цим, наступна фаза передає результат попередньої фази рівня через зворотній зв'язок, відповідно до принципів системного підходу. У результаті аналітичної обробки отримуємо змістовну

інформацію, яка виводиться з проаналізованих, інтерпретованих і співвіднесених даних і представляється таким чином, щоб рішення відповідного завдання було чітко розпізнаваним [4].

Таким чином, сучасний стан реалізації механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади в Україні характеризується недостатністю ресурсів та взаємодії між органами публічної влади, що призводить до неточності та неповноти інформації. Для підвищення рівня інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів публічної влади необхідно розробити стратегії успішної інтеграції нових технологій, провести відповідну підготовку кадрів та забезпечити належну культуру впровадження та використання інформаційно-аналітичних матеріалів.

Література:

1. Бойко Н. І. Методи та інструменти моделювання інформаційних процесів / Н. І. Бойко // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Інформаційні системи та мережі. 2014. № 805. 361-367 с.
2. Варенко В. Моделювання інформаційних процесів в аналітичній діяльності. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук, 2023, (11), с. 112-124.
3. Ганцюк Т. Д. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів публічної влади в Україні: джерелознавчий аналіз дискурсного поля. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1287>.
4. Захарова В. І. Основи інформаційно-аналітичної діяльності [текст]: пав. посіб. / В. І Захарова., Л. Я Філіпова. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 336 с.
5. Палій С. Сучасні тенденції розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення у контексті прийняття ефективних управлінських рішень: (на прикладі органів державної влади України). Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2022, (10), с. 166-174.
6. Пуцентейло П. Р. Інформаційне забезпечення аналітичної діяльності в управлінні підприємством / П. Р. Пуцентейло // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2015. № 11. С. 224-232. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif>

*Ратушний Віталій Євгенович,
аспірант кафедри
адміністративного та
фінансового менеджменту,
Національний університет
«Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна*

*Науковий керівник:
Вербицька Галина Любомирівна,
кандидат економічних наук,
доцент, Національний університет
«Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЖИТЛОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4919/>

Сьогодні в умовах війни вже ж ведеться активна робота по відновленню інфраструктури, особливо щодо забезпечення доступу населення до житла. Основними векторами вирішення житлової проблеми для внутрішньо переміщених осіб та осіб, які втратили житло внаслідок бойових дій, є самостійна та державна допомога (у тому числі завдяки міжнародній допомозі волонтерів, будівельних та інших організацій, меценатів, пожертв, тощо).

За даними Київської школи економіки KSE Institute, сума прямих збитків, завданих житловому фонду України в результаті повномасштабної війни, станом на кінець травня 2023 року становить понад \$54 млрд. Зокрема, найбільше постраждали об'єкти нерухомості, а саме багатоквартирні будинки, в Донецькій, Луганській, Харківській, Київській, Миколаївській та Чернігівській областях. На червень 2023 року пошкоджено понад 163 тис. об'єктів житлового фонду, площею 8,6 % від загальної площі житлового фонду України.

В Україні затверджено постановою Кабінету Міністрів України Державну програму забезпечення молоді житлом на 2013-2023 роки, основною метою якої є створення належних умов для забезпечення молодих сімей та одиноких молодих громадян житлом. У документі зазначено, що «обов'язком держави є надання реального інструменту для реалізації житлових прав громадян. Саме гостра житлова проблема є однією з причин міграції української молоді за кордон» [1]. Постійне

недофінансування даних програм свідчить про їх неефективність і необхідність перегляду механізмів їх реалізації. Якщо брати до уваги державне регулювання будівельного сектору житлової сфери в цілому, то слід зазначити, що класифікація інструментів потребує доповнення та уточнення такими, як інформаційно-довідкова діяльність та моніторингова діяльність.

Якщо розглядати нормативно-правове регулювання як комплексний механізм, як це зробила Р. Рудницька [2], існує його наступне наукове трактування. Вона тлумачить його як систему, що призначена для практичного здійснення державного управління. З її допомогою досягаються поставлені цілі, вона володіє визначеною структурою, методами, важелями, інструментами впливу на об'єкт регулювання – соціально-економічні відносини з нормативно-правовим та інформаційним забезпеченням. Нормативно-правове регулювання має державно-владний характер. Воно містить інструменти, за рахунок яких державою встановлюються вимоги до підприємств та громадян; характеризується наявністю сукупності законів, формальних та неформальних розпоряджень, допоміжних правил, які встановлює держава, недержавні організації чи організації саморегулювання, що наділені державою делегованими регуляторними повноваженнями.

Слід зазначити, що у вітчизняних наукових дослідженнях із питань державного управління недостатньо досліджені проблеми механізмів державного регулювання відносин будівельної сфери. Низкою авторів розглянуто складові механізми державного регулювання відносин в будівництві, його проблеми в інвестиційній сфері будівництва та житлова проблема загалом, яка залишається однією з найгостріших соціально-економічних проблем в Україні, а надто в умовах воєнного стану. Більше уваги все ж фахівці приділяли проблемам механізмів регулювання в інвестиційній сфері будівельної діяльності, в той час як на самих соціально-економічних відносинах в будівництві увагу не загострював.

Розглядаючи проблеми та механізми державного управління в інвестиційній діяльності в галузі будівництва, науковець Т. Нахкур [6] зазначає, що соціально-економічні відносини в будівельній діяльності піддаються комплексному нормативно-правовому врегулюванню. Він вважає, що загалом, стан регулювання галузі будівництва можна пояснити як сферу, якій притаманні наступні проблеми:

– відсутні джерела фінансового забезпечення будівництва (різко скоротилися державні капіталовкладення, знизилася домінуючі можливості для інвестицій в бізнес, бідність багатьох людей);

- висока зношеність та занедбаність основних фондів, відмова від роботи через те, що відсутній інвестиційний попит;
- практична ліквідація великих будівельних одиниць, що можуть виконувати проекти у мільйонах доларів (конкурувати з великомасштабними будівлями неможливо);
- недосконалість системи ціноутворення;
- наявність бюрократичних перешкод на шляху реалізації інвестиційних проектів;
- всі учасники інвестиційного процесу не мають жодних рівноправних юридичних вимог;
- недосконалість системи регулювання економічних, соціальних та правових відносин в житловому будівництві.

Війна в Україні позбавила багато мільйонну частину населення доступу до житла. За даними з різних джерел, зокрема Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) та громадської організації Ukrainian Legal Advisory Group, лише за місяць боїв в Україні було втрачено близько 4 тис. житлових будинків, з них 651 – повністю (оцінки є попередніми, узагальненими та здебільшого непрямыми, що пов'язано із відсутністю відкритих даних щодо зруйнованих об'єктів, відсутність можливості у громадян та влади оперативно фіксувати заподіяну шкоду; оцінки не стосуються окупованих територій, а також, як зазначає ДСНС, не проводяться там, де оцінка рівня руйнувань загрожує життю фахівців) [4].

Таким чином, проведений аналіз дав змогу виділити основні властивості важелів державного регулювання будівельного ринку, а саме: використання інструментів державного регулювання знаходиться на рівні правової сфери та базується на чинному законодавстві держави, через норми якого відбувається регулювання соціально-економічних процесів, які спрямовані на конкретний об'єкт, конкретний процес для досягнення конкретного результату (економічного, соціального тощо).

Література:

1. Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2013-2023 роки: Постанова Кабінету міністрів України від 24 жовтня 2012 р. № 967 / Кабінет міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/967-2012-п#Text>
2. Механізми державного управління: сутність і зміст / Р. М. Рудницька, О. Г. Сидорчук, О. М. Стельмах; за наук. ред. М. Д. Лесечка, А. О. Чемериса. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 28 с.

3. Нахкур Т. Ф. Проблеми державного управління інвестиційної діяльності у будівництві в Україні / Т. Ф. Нахкур // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2017. – № 4. – С. 142-145.

4. Громадська організація підрахувала кількість зруйнованих об'єктів цивільної інфраструктури в Україні. ZN.UA. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/hromadskaorhanizatsija-pidrakhuvava-kilkist-zrujnovikh-objektiv-tsilivnoji-infrastrukturi.html>

*Фесенко Тетяна Григорівна,
доктор технічних наук, професор,
професор кафедри електронних
обчислювальних машин,
Харківський національний
університет радіоелектроніки*

КОРЕЛЯЦІЯ «E-PARTICIPATION INDEX» І «CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX»: ДОСЛІДЖЕННЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4949/>

Відомо, що корупція залишається однією з головних проблем, зокрема у країнах Центральної та Східної Європи (Central and Eastern Europe, CEE), оскільки впливає на економічний розвиток, соціальну справедливість і політичну стабільність. Крім того, корупція є бар'єром на шляху до сталого розвитку та ефективного державного управління [1-2]. Високий рівень корупції призводить до зниження довіри громадян до уряду та державних інституцій. Впровадження ефективних механізмів електронної участі може підвищити прозорість урядових процесів і зміцнити довіру громадян, а також знизити корупційні ризики.

Для оцінки і моніторингу механізмів електронної участі [3-5], які впроваджують уряди країн, Організація об'єднаних націй (ООН) застосовує Індекс електронної участі (E-Participation Index, EPI). Розрахунок е-партисипації ООН враховує три елементи:

1) електронне інформування (e-information) – надання громадянам доступу до інформації без або за запитом;

2) електронне консультування (e-consultation) – залучення громадян до обговорення державної політики та послуг;

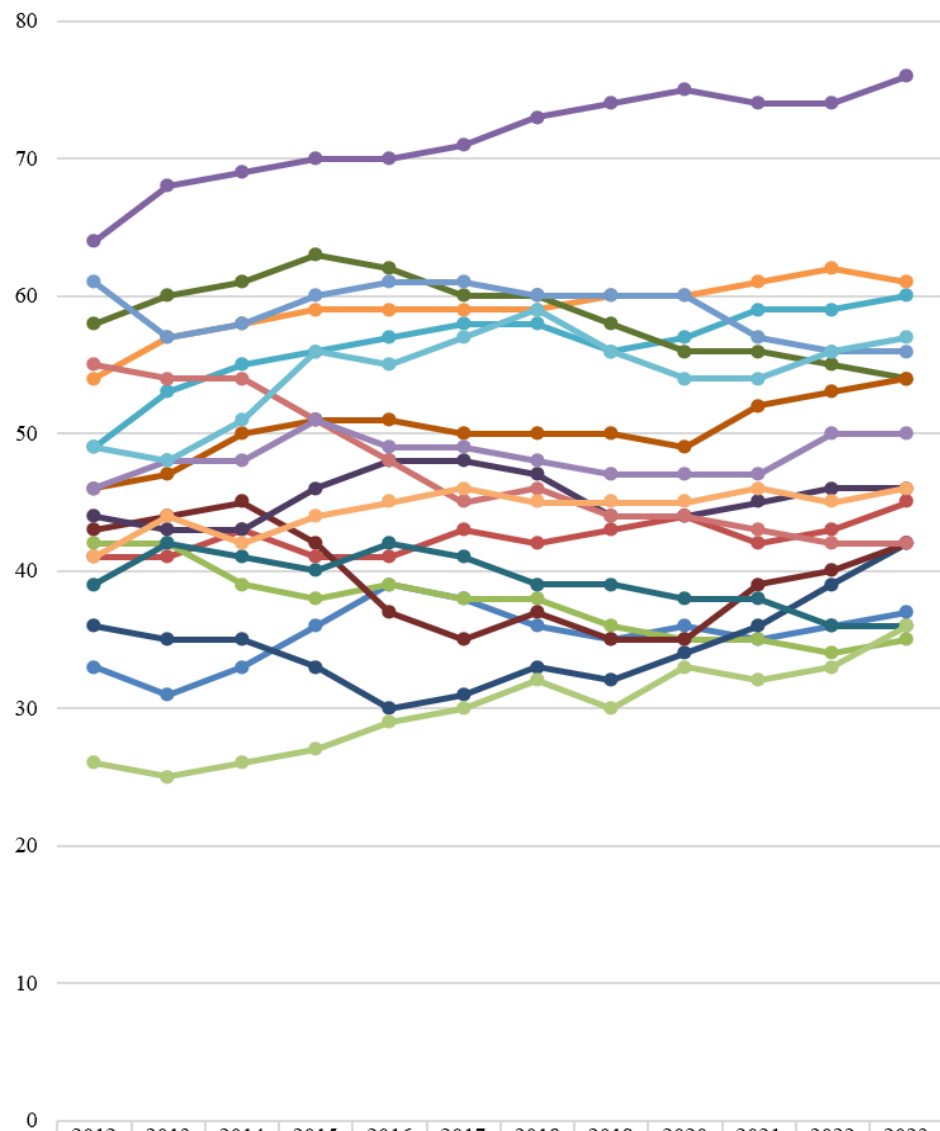
3) електронне прийняття рішень (e-decision-making) – уряд і громадяни спільно розробляють варіанти політики, компоненти послуг і способи їх надання.

Інструментом вимірювання та аналізу корупції є Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), де CPI=0 – дуже корумпована країна, а CPI=100 – корупція відсутня [6]. Всесвітня організація Transparency International (TI) розраховує CPI для оцінки рівня корупції в державному секторі різних країн. CPI є комплексним показником, який базується на думках експертів і бізнесменів щодо корупції в країні.

Метою даного дослідження є порівняльний аналіз індексів EPI і CPI вісімнадцяти країн Центральної та Східної Європи, а також виявлення кореляційних взаємозв'язків між електронною участю і сприйняттям корупції.

Аналіз даних країн Центральної та Східної Європи за індексом е-партисипації (EPI) [7] демонструє, що уряди країн СЕЕ мають переважно високий загальноєвропейський рівень та швидкі темпи зростання. Серед лідерів – Естонія (0.9773) і Сербія (0.8068). Більшість країн мають високий рівень доступності громадян до публічної формації та відповідають першій стадії е-партисипації – «E-information». Цифрові розриви виявлені на стадії «E-consultation» (Словаччина – 0.2143; Угорщина – 0.2143; Чеська республіка – 0.2857) та «E-decision-making» (Чорногорія – 0.05, Литва – 0.1, Чеська республіка – 0.1).

Результати дослідження Transparency International показують, що у 2023 році корупція процвітає в усьому світі. У той час як Західна Європа та Європейський Союз залишаються регіоном з найвищими показниками CPI. Східна Європа бореться з непрацюючим верховенством права, зростанням авторитаризму та системною корупцією [6]. Водночас слід відзначити, що у період з 2012 по 2023 рр. досягнення країн СЕЕ у сприйнятті корупції мало різний характер (рис. 1). Позитивні зміни відбулись в Естонії (+12 пунктів), Латвії (+11 пунктів), Україні (+10 пунктів), Словаччині і Чеській Республіці (+8 пунктів), Литві (+7 пунктів), Молдови (+6 пунктів), Чорногорії (+5 пунктів), Албанії, Болгарії та Хорватії (+4 пункти), Румунії (+2 пункти). Негативний тренд спостерігаються в Угорщині (-13 пунктів), Боснії та Герцеговині (-7 пунктів), Словенії (-5 пунктів), Польщі (-4 пункти), Сербії (-3 пункти), Північній Македонії (-1 пункт). В цілому у 2023 році серед країн СЕЕ найвищий індекс CPI у Естонії (76), Литви (61) і Латвії (60).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Албанія	33	31	33	36	39	38	36	35	36	35	36	37
Болгарія	41	41	43	41	41	43	42	43	44	42	43	45
Боснія і Герцеговина	42	42	39	38	39	38	38	36	35	35	34	35
Естонія	64	68	69	70	70	71	73	74	75	74	74	76
Латвія	49	53	55	56	57	58	58	56	57	59	59	60
Литва	54	57	58	59	59	59	59	60	60	61	62	61
Молодова	36	35	35	33	30	31	33	32	34	36	39	42
Північна Македонія	43	44	45	42	37	35	37	35	35	39	40	42
Польща	58	60	61	63	62	60	60	58	56	56	55	54
Румунія	44	43	43	46	48	48	47	44	44	45	46	46
Сербія	39	42	41	40	42	41	39	39	38	38	36	36
Словаччина	46	47	50	51	51	50	50	50	49	52	53	54
Словенія	61	57	58	60	61	61	60	60	60	57	56	56
Угорщина	55	54	54	51	48	45	46	44	44	43	42	42
Україна	26	25	26	27	29	30	32	30	33	32	33	36
Хорватія	46	48	48	51	49	49	48	47	47	47	50	50
Чеська Республіка	49	48	51	56	55	57	59	56	54	54	56	57
Чорногорія	41	44	42	44	45	46	45	45	45	46	45	46

Рисунок 1 – Інфографіка рейтингу країн СЕЕ за Corruption Perceptions Index, 2012-2023 рр.

Для обчислення індексу CPI 2023 було використано 13 джерел даних, у тому числі: індикатори сталого врядування (Bertelsmann Stiftung Sustainable Governance Indicators 2022), види демократії (Varieties of Democracy (V-Dem v. 13) 2023). Індикатори сталого врядування (Sustainable Governance Indicators, SGI) відображають те, як держава та суспільство перешкоджають державним службовцям і політикам отримувати хабарі, застосовуючи до посадових осіб механізми гарантування доброчесності, такі як: аудит державних витрат; регулювання фінансування партій; доступ громадян і ЗМІ до інформації; підзвітність посадових осіб (декларації про майно, правила конфлікту інтересів, кодекси поведінки); прозорі системи державних закупівель; ефективно переслідування корупціонерів.

Варіативність демократії (Varieties of Democracy, V-Dem) – це новий підхід до концептуалізації та вимірювання демократії. V-Dem надає багатовимірний і дезагрегований набір даних, що відображає складність концепції демократії як системи правління, виходить за межі наявності виборного процесу. Проєкт V-Dem розрізняє сім принципів демократії високого рівня: виборчий, ліберальний, партисипаторний, дорадчий, егалітарний, мажоритарний і консенсус, і збирає дані для вимірювання цих принципів. Більшість показників у наборі даних V-Dem базується на фактичній інформації, отриманій з офіційних документів, таких як конституції та урядові записи.

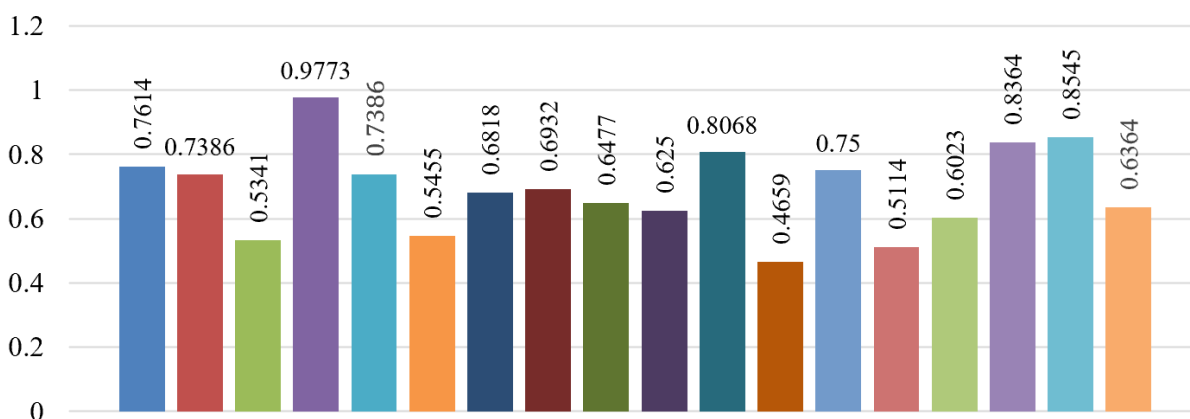
В якості доповнення до індексу сприйняття корупції Transparency International застосовує ще один показник – Глобальний барометр корупції (Global Corruption Barometer, GCB), який відображає досвід звичайних людей в отриманні державних послуг (рис. 2в). Зокрема, про значне зростання корупції за попередні 12 місяців відзначають громадяни Словенії (51%), Болгарії (48%), Румунії (45%), Хорватії (41%) і Угорщини (40%). Для отримання державних послуг частіше давали хабарі в Албанії (25%), Україні (23%), Молдові (22%), Румунії (20%), Боснії і Герцеговині (20%). Візуалізація рейтингу країн СЕЕ за індексами ЕРІ та СРІ (рис. 2) дозволяє побачити загальну кореляцію: країни з низьким рівнем е-партисипації мають нижчий рівень сприйняття корупції та частіше дають хабарі для отримання державних послуг. Наприклад, в Боснії та Герцеговині середні показники ЕРІ (0.5341) і СРІ (35) та один з найвищих відсотків споживачів, які давали хабар за отримання державних послуг (20%). Аналогічна ситуація в Україні, Молдові, Албанії.

Висновок. У підсумку, кореляційний аналіз даних країн Центральної та Східної Європи за індексом е-партисипації (EPI), індексом сприйняття корупції (CPI) та глобальним барометром корупції (GCB) дозволив підтвердити взаємозалежність: країни з низьким рівнем е-партисипації мають нижчий рівень сприйняття корупції та частіше дають хабарі для отримання державних послуг. Встановлено, що найнижчі показники сприйняття корупції має Боснія і Герцеговина (35), Україна (36), Сербія (36), Албанія (37).

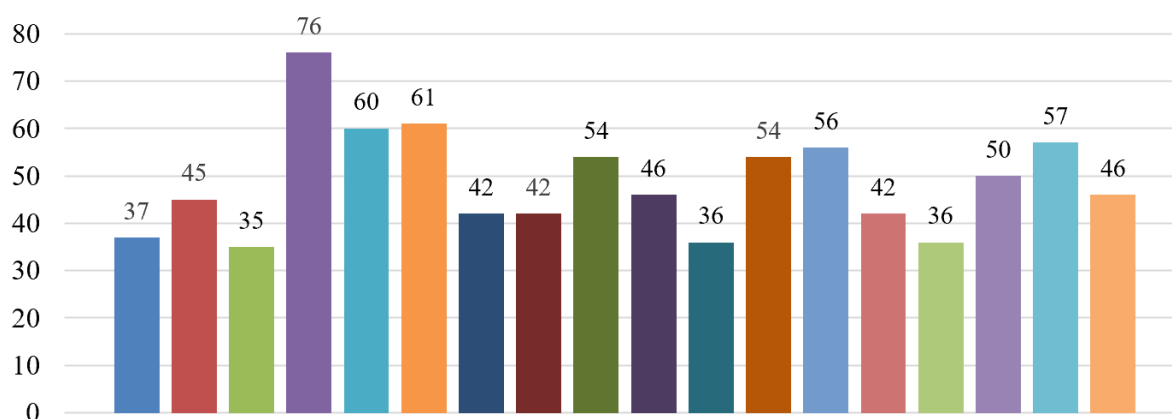
Запропонований фокус дослідження може допомогти урядам країн СЕЕ краще розподіляти ресурси та спрямовувати їх на ініціативи (електронні послуги), які найбільше впливають на зменшення корупції. Це особливо важливо для країн з обмеженими ресурсами, які прагнуть досягти максимальних результатів з мінімальними витратами. Зниження рівня корупції та підвищення рівня електронної участі можуть покращити міжнародний імідж країн СЕЕ, сприяти залученню іноземних інвестицій та зміцненню міжнародних відносин.

Перспективним напрямком для подальших досліджень вбачається аналіз впливу людського потенціалу в е-партисипації та репрезентації країн СЕЕ за індексом людського розвитку (Human Development Index, HDI).

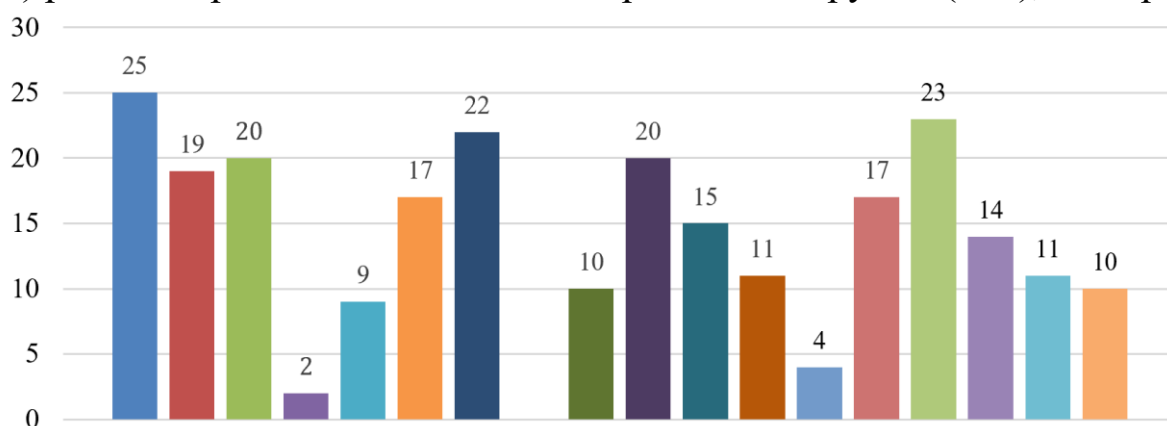
Подяка. Ця робота була підтримана в рамках стипендіальної програми Центру Діалогу ім. Юліуша Мєрошевського (Centrum Dialogu im. Juliusza Mieroszewskiego).

а) рейтинг країн СЕЕ за індексом е-партисипації (EPI), 2022 р.

б) рейтинг країн СЕЕ за індексом сприйняття корупції (СРІ), 2023 р.

в) відсоток споживачів державних послуг, які давали хабар за попередні 12 місяців в країнах СЕЕ, 2023 р.

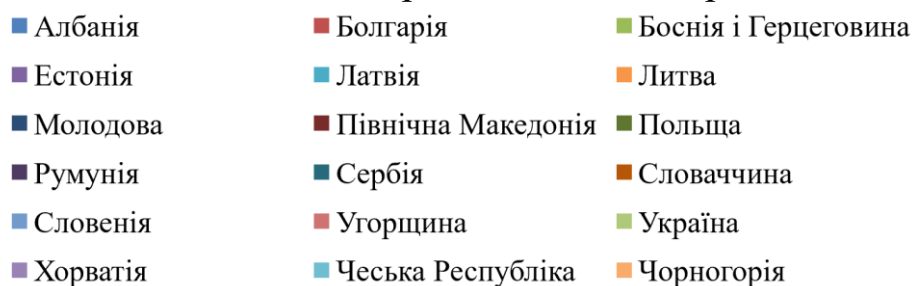

Рисунок 2 – Інфографіка рейтингу країн СЕЕ за індексами ЕРІ та СРІ

Література:

1. Фесенко Т. Г. Фесенко Г. Г. Управління цифровими проектами як основа сталого розвитку. *Проектний та логістичний менеджмент: нові знання на базі двох методологій*. Том 7 : збірник наукових праць. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2023. С. 17-20.
2. Фесенко Г. Польща-Україна: соціокультурний контекст проектів євроінтеграції. *Czlowiek ludzi w Europie: w poszuki waniuróżnorodności* / [red. naukowa M. Kardas, J. Kojkof]. Torun : Wydawnictwo Adam Marszalek, 2012. S. 191-208.

3. UN E-Government Knowledgebase. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data-Center>.
4. Fesenko G., Fesenko T. E-Government development strategies in the Eastern Partnership countries. SOCRATES. 2017. Vol. 5 (1). P. 51-63. doi: 10.5958/23476869.2017.00007.3.
5. Фесенко Т. Г. E-Government Development Index: репрезентація країн Східної та Центральної Європи. *Матеріали всеукраїнської наукової конференції аспірантів, здобувачів та молодих вчених «Розвиток управлінських систем та механізмів адміністрування у контексті вступу України до ЄС та забезпечення економічного зростання» (5 квітня 2024, м. Львів)*. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2024. С. 95-98.
6. Transparency International. The Global Coalition Against Corruption. URL: <https://www.transparency.org/en/>
7. Фесенко Т. Г. E-Participation Index: репрезентація країн Східної та Центральної Європи *Європейська інтеграція та трансформація публічного врядування в Україні: матер. наук.-практ. конф. (19 квітня 2024 р., м. Львів) / упорядн.: Бунік М. З., Бліщук К. М., Федорчак О. В, Худоба О. В.* – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2024. С. 29-33.

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

*Лакомова Олена Йосипівна,
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії
та методики її навчання
Криворізького державного
педагогічного університету
ORCID: 0000-0002-7798-2263*

*Лівак Ірина Олегівна,
студентка кафедри географії
та методики її навчання
Криворізького державного
педагогічного університету
ORCID: 0009-0001-2878-2599*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПОЛЬОВИХ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4942/>

Воєнний стан в країні, який триває вже понад два роки, ставить перед дослідниками-географами нові виклики. Перш за все, доводиться працювати в екстремальних умовах, а це вимагає адаптації уже наявних та розробки нових методик та підходів для безпеки проведення польових фізико-географічних досліджень. По-друге, воєнні дії безумовно впливають на екосистему. Саме такі роботи допомагають фіксувати ці зміни, аналізувати їх причини та можливі наслідки, що є важливим аспектом для екології нашої країни. По-третє, отримані дані фізико-географічних досліджень можуть бути використані для оцінки придатності території для проживання людей, забезпечення водними чи іншими життєво необхідними ресурсами тощо.

Проблема особливостей проведення польових фізико-географічних досліджень під час воєнних дій є доволі актуальною. Адже ми можемо не тільки вивчати та фіксувати вплив екстремальних чинників на навколишнє середовище, а ще й сприяти його відновленню.

Дослідити й проаналізувати особливості проведення польових фізико-географічних досліджень під час воєнних дій стає важливою метою сучасної географічної освіти.

Комплексні фізико-географічні дослідження включають вивчення природних комплексів, що складаються з таких компонентів: рельєф, геологічна будова, поверхневі й підземні води, ґрунтовий покрив, рослинність та тваринний світ. Вони є невід'ємною та важливою частиною навчального процесу, оскільки є продовженням аудиторних занять. Фізико-географічні дослідження – це закріплення теоретичних знань, практичних вмінь та навичок отриманих під час вивчення таких географічних дисциплін як, «Метеорологія», «Геологія», «Гідрологія», «Геоморфологія», «Ґрунтознавство», «Ландшафтознавство» та інші.

Польові фізико-географічні дослідження дозволяють спостерігати зміни в географічному середовищі та аналізувати їх наслідки, що спричинені природними та антропогенними чинниками. Це здійснюється завдяки моніторингу екологічних змін, процесів урбанізації, кліматичних змін, а сьогодні ми можемо аналізувати також вплив воєнних дій на ці показники.

Сьогодні польові фізико-географічні дослідження є дуже важливими, оскільки дають змогу оцінити вплив воєнних дій на природне середовище, аналізувати та прогнозувати їх наслідки. До найбільш виражених наслідків належить змінна рельєфу територій, оскільки під час детонації боєприпасів на місці вибуху утворюються вирви різних розмірів. Окрім цього, збільшується ризик займання лісів та сухостою, що має негативні наслідки для екосистеми, а саме: руйнування ландшафтів та зміни у біорізноманітті. Вибухи та пожежі призводять до забруднення атмосфери, оскільки в повітря здійснюється велика кількість отруйних газів, що негативно впливає на якість повітря.

Вирви від бомб порушують рівень ґрунтових вод. Кратери заповнюються водою, створюють середовище для розмноження комах, без доступу до виходу до річок такі озера заболочуються, відбувається деградація земель.

У зв'язку з цим є актуальними цілеспрямовані дослідження техногенної трансформації ґрунтів на локальному рівні. Основними факторами порушень ґрунтового покриву є:

- 1) винищення рослинного покриву;
- 2) вплив важкої техніки на ґрунтовий покрив;
- 3) утворення нехарактерних типів ерозії,

При проведенні військових маневрів відбувається порушення ґрунтового покриву (за рахунок пересування солдатів і техніки),

мінування, забруднення бензином, мазутом, компонентами боєприпасів, отруйними речовинами, ракетним паливом та продуктами його згоряння, відходами життєдіяльності великої кількості людей. Також маневри зазвичай супроводжуються великим шумом, який сильно впливає на поведінку тварин, зміни тваринних асоціацій.

Ще одним негативним наслідком для природного середовища, що спричинений воєнними діями, є навмисне затоплення територій. Прикладом цього може бути підрив дамби Каховської ГЕС, що побудована на річці Дніпро. Внаслідок знищення гідрологічної споруди великий об'єм води з водосховища став причиною зміни рельєфу, затопленими опинилися цілі населені пункти Херсонщини здебільшого на лівому березі Дніпра, а також було зафіксовано забруднення Чорного моря. Підрив дамби також вплинув на гідрологічні особливості річки Дніпро. Окупація територій лівобережжя Херсонщини, що є наслідком воєнних дій, не дає можливості отримати загальну картину наслідків підриву дамби.

Особливостями польових фізико-географічних досліджень під час воєнних дій є саме екстримальні умови їх проведення. Можна відмітити такі: мінування територій, загроза артилерійських обстрілів, ракетних обстрілів та атак БПЛА (безпілотних літальних апаратів). Сьогодні важливою умовою проведення польових фізико-географічних досліджень є безпекова ситуація, але попри все польова дослідницька робота проводиться, тає невідмінно частиною географічної освіти.

Для проведення польовий фізико-географічних досліджень під час воєнних дій важливим є підготовчий етап. Перш за все необхідно забезпечити безпечні умови для дослідників. Перед проведенням необхідно ретельно оцінити ризики пов'язані з воєнними діями на досліджуваній території, в разі екстрених ситуацій розробити план дій евакуації. По-друге за можливості, на потенційно небезпечних територіях, забезпечити дослідників спеціальним захисним обладнанням.

Ризики при проведенні польових досліджень, що виникають в результаті воєнних дій, впливають й на методики проведення досліджень. В потенційно небезпечних районах необхідно мінімізувати час перебування, тому й скорочується термін на проведення дослідів, або переноситься на інші території, більш небезпечні. Екстримальні умови вимагають адаптації традиційних та впровадження дистанційних методів дослідження.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, розуміння особливостей проведення польових фізико-географічних досліджень під час воєнних дій є дуже важливим, оскільки результати надають змогу

оцінити та прогнозувати їх наслідки та вплив. Однак в сучасних умовах дослідники стикаються з новими викликами та проблемами, що пов'язані з екстримальними умовами та безпекою проведення.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у більш широкому розкритті запропонованої теми та розробці рекомендацій щодо проведення польових фізико-географічних досліджень під час воєнних дій.

Список літератури:

1. Грищенко В. С. Екологічні наслідки воєнних конфліктів. Київ : Ін-тут проблем безпеки, 2015.
2. Корнус А. О. Навчальна практика з географічних дисциплін : навч.-метод. посіб.. Суми : СумДПУ ім.. А. С. Макаренка, 2018. 100 с.
3. Воровка В. П., Непша О. В. Польова комплексна фізико-географічна практика як форма професійної підготовки вчителя географії. Зб. наук. праць Міжрегіональної науково-практичної конференції за підсумками виробничої практики студентів. Мелітополь, 2005.

*Грідіна Анжела Юріївна,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти, освітня
програма «Практична психологія»,
Маріупольський державний
університет, м. Київ*

*Науковий керівник: Пучина О.В.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної
психології, Маріупольський
державний університет, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4918/>

Війна в Україні, яка триває з 2014 року і особливо загострилася в 2022 році після повномасштабного вторгнення, значно вплинула на сприйняття жіночих образів. У цей період роль жінок у суспільстві та їхні образи зазнали трансформацій. Розглянемо основні особливості сприйняття жіночих образів під час війни в Україні.

Жінка-воїн.

Війна в Україні сприяла появі образу жінки-воїна. Багато українських жінок добровільно пішли служити у Збройні сили України, Національну гвардію, добровольчі батальйони та інші формування. Вони беруть участь у бойових діях на рівні з чоловіками, займають командні посади та виконують завдання різної складності. Цей образ підкреслює силу, мужність та патріотизм українських жінок, руйнуючи традиційні гендерні стереотипи.

Українські жінки-воїни не лише служать у бойових підрозділах, але й виконують функції командирів, саперів, медиків, розвідників та інших спеціальностей. Їхня присутність на передовій підкреслює рівність можливостей і важливу роль жінок у захисті держави.

Жінки-воїни, як символи патріотизму, стали натхненням для багатьох, показуючи, що захист Батьківщини – це справа кожного громадянина, незалежно від статі. Їхній внесок у військову службу часто

висвітлюється у засобах масової інформації, що сприяє зміні суспільних уявлень про жіночі ролі у воєнний час [1].

Жінка-волонтер.

З початком війни в Україні значно зросла роль жінок-волонтерів. Вони організують допомогу для військових, переселенців та постраждалих від війни. Жінки-волонтери займаються збором коштів, продуктів, медикаментів, а також забезпеченням логістики та підтримки на місцях. Цей образ демонструє їхню жертвність, здатність до організації та допомоги іншим у складних умовах.

Жінки-волонтери активно працюють у різних напрямках, від організації гуманітарної допомоги до надання психологічної підтримки постраждалим. Вони створюють волонтерські організації, координують волонтерські мережі та співпрацюють з міжнародними благодійними організаціями для забезпечення потреб населення в умовах війни. Їхні дії сприяють підтримці морального духу і фізичного виживання багатьох людей, що постраждали від конфлікту [2].

Жінка-медик.

Жінки-медики відіграють важливу роль під час війни, працюючи в госпіталях, польових шпиталях та на передовій. Вони рятують життя військових та цивільних, надають психологічну підтримку постраждалим. Цей образ акцентує увагу на їхній професійності, милосерді та здатності працювати в екстремальних умовах.

Жінки-медики в Україні працюють у надзвичайно складних умовах, часто ризикуючи своїм життям. Їхній вклад у збереження здоров'я та життя людей є неоціненним, а їхня праця викликає глибоку повагу і вдячність. Вони надають першу медичну допомогу на полі бою, здійснюють евакуацію поранених, проводять складні операції та забезпечують медичний догляд у шпиталях.

Жінка-жертва.

Війна в Україні також призвела до великої кількості жінок-жертв, які постраждали від насильства, втратили близьких, дім та звичний спосіб життя. Багато жінок стали внутрішньо переміщеними особами або біженками. Цей образ викликає співчуття і наголошує на необхідності захисту прав жінок та надання їм підтримки у важкі часи.

Жінки-жертви війни зазнають численних випробувань. Вони можуть страждати від фізичних і психологічних травм, втратити доступ до медичних і соціальних послуг, бути підданими гендерному насильству. Багато з них втрачають свої домівки та змушені шукати прихисток у інших регіонах України або за кордоном. Їхні історії наголошують на необхідності всебічної підтримки – юридичної, психологічної, соціальної та економічної [3].

Жінка як символ надії і майбутнього.

Жінки в Україні під час війни сприймаються як символи надії та майбутнього. Вони виховують дітей, підтримують родини і продовжують працювати на благо суспільства попри всі труднощі. Особливо важливим є образ матерів, які виховують нове покоління українців, що виростають з відчуттям патріотизму та вірою в мирне майбутнє своєї країни.

Цей образ підкреслює стійкість, оптимізм і силу українських жінок. Вони продовжують виконувати свої обов'язки у складних умовах, забезпечуючи стабільність і надію на краще майбутнє. Матері, які залишаються вдома або евакуюються разом з дітьми, виховують їх у дусі патріотизму, надії та віри у перемогу і мир.

Цей образ жінки як символу надії та майбутнього підкреслює важливість їхньої ролі у формуванні нової генерації українців, які виростають з відчуттям національної ідентичності та прагненням до мирного і стабільного життя [4].

Жінка в інформаційному просторі.

Українські жінки також активно представлені в інформаційному просторі як журналісти, блогери, активісти. Вони висвітлюють події війни, привертають увагу міжнародної спільноти до проблем України та борються за правду. Цей образ підкреслює їхню сміливість, відданість своїй справі та впливовість у формуванні суспільної думки.

Жінки в інформаційному просторі відіграють ключову роль у донесенні правдивої інформації про події в Україні. Вони працюють у складних і небезпечних умовах, часто на передовій, забезпечуючи об'єктивне висвітлення конфлікту. Їхні статті, репортажі, блоги і соціальні медіа-пости допомагають інформувати світову спільноту про реальну ситуацію в країні, мобілізуючи підтримку та сприяючи розумінню проблем, з якими стикається український народ.

Образи жінок-журналістів, блогерів та активісток, які висвітлюють події війни та підтримують інформаційний фронт, можна знайти у численних публікаціях та соціальних мережах. Їхні особисті історії, репортажі та аналітичні матеріали допомагають зрозуміти масштаб і наслідки конфлікту, а також показують, як війна впливає на життя звичайних людей.

Завдяки своїй роботі ці жінки не тільки інформують про події, але й надихають інших на активні дії, сприяють міжнародній підтримці України та захисту прав людини. Вони є символами стійкості, мужності і відданості своїй справі, що допомагає формувати позитивний образ української жінки в умовах війни [5].

Війна в Україні значно змінила сприйняття жіночих образів, підкресливши їхню багатогранність і важливість у різних сферах життя. Жінки-воїни, волонтери, медики, жертви, символи надії та активісти стали

невід'ємною частиною українського суспільства під час війни. Їхні ролі та образи демонструють силу, мужність, жертовність та здатність до змін, що робить їх важливими учасниками боротьби за незалежність та мирне майбутнє України.

Список використаних джерел:

1. Війна жіночими очима. 12 історій жінок-військовослужбовців ЗСУ, медиків, добровольців. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/gendernipitannya-u-sferi-bezpeki/vijna-zhinochima-ochima-12-istorij-zhinokvijskovosluzhbovcziv-zsu-medikiv-dobrovolcziv.html>
2. Базові правила для волонтерів URL: <https://platforma.volunteer.country/posts/bazovi-pravy-la-dlia-volonteriv>
3. Алексєвич С. Самовизначення жінки у час війни. URL: <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/literatura/samoviznachennya-zhinkiu-chas-viyni-za-materialami-knigi-svitlani-alexievich-u-viyni-nezhinocheoblichchya-134697.html>
4. Алєканкіна К., Петрова О. Війна очима жінок та чоловіків. URL: <https://voxukraine.org/vijna-ochyma-zhinok-ta-cholovikiv/>
5. Грабовська І. Жінка і війна в Україні. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/zhinka-i-viyna-v-ukrayini>

*Кухта Оксана Вікторівна,
студентка, Поліський
національний університет*

*Кулаківський Тарас Юрійович,
кандидат психологічних наук,
доцент, Поліський
національний університет*

ЧИННИКИ МОТИВАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4931/>

Від початку повномасштабної війни волонтерство в Україні стало масовим явищем, у якому задіяна велика кількість молодих людей. Результати соціологічного дослідження показали, що 54% молоді включились у волонтерську діяльність після 24 лютого 2022 року з метою наближення перемоги. Сьогодні саме волонтерів можна назвати армією,

яка допомагає українцям і Україні. Волонтерська діяльність в Україні стала складовою суспільного та особистісного функціонування й розвитку, основою громадянського суспільства, яка в умовах війни розкривається по-новому.

Війна – це складний та небезпечний період для будь-якої країни та її громадян. Вона впливає на психологічний стан людей, змінюючи їхні погляди на життя та соціальні взаємини. В таких умовах волонтерство стає важливим засобом підтримки громадян у складних ситуаціях [2].

Волонтерська діяльність під час війни стикається з численними ризиками та небезпеками, що можуть вплинути на мотивацію волонтерів. Для збереження цієї мотивації необхідно враховувати різні фактори. Основним з них є бажання волонтерів допомагати іншим. В умовах війни люди можуть бачити волонтерство як спосіб вираження своєї громадянської позиції та підтримки важливих соціальних проєктів.

Комунікація та співпраця також відіграють ключову роль. Роберт Шайн наголошує на важливості чіткого спілкування та взаємодії між волонтерами та представниками влади. Ана Хагін вказує на значення взаємодії між міжнародними волонтерами та місцевими жителями для кращого розуміння потреб громад. Девід Слоун підкреслює важливість співпраці між волонтерами та військовими, що сприяє кращому розумінню завдань і підвищенню мотивації [1].

Соціальне значення діяльності є ще одним важливим чинником. В умовах війни зростає кількість соціально важливих проєктів, участь в яких може підвищити соціальний статус волонтерів і зміцнити їхню самооцінку, як це підтверджує теорія Маслоу. Матеріальні стимули також можуть відігравати роль, забезпечуючи визнання та нагороди за роботу [2].

Особисті та соціальні чинники мотивації волонтерів включають індивідуальні цінності, бажання допомагати іншим, особисте задоволення від діяльності, потребу в нових навичках та навчанні. Соціальні чинники включають підтримку родини та друзів, важливість соціального визнання, приналежність до групи або спільноти, взаємодію з іншими волонтерами.

Підтримка волонтерів та налагодження робочого процесу є важливою складовою успішної діяльності. Організатори волонтерських заходів мають забезпечувати належні умови, необхідні ресурси та матеріали, а також підтримувати волонтерів у їхній діяльності.

Задоволення від роботи є критично важливим для мотивації волонтерів. Ана Хагін зазначає, що волонтери, які відчують задоволення від своєї роботи, більш ймовірно продовжуватимуть свою діяльність навіть у зоні конфлікту. Сюзанна Ендріс вказує на те, що досвід роботи

в зоні конфлікту може сприяти особистому розвитку та самопізнанню волонтерів, надаючи їм нові навички та підвищуючи їхню самооцінку [2].

Підвищення кваліфікації та професійний розвиток також є мотивуючими чинниками для волонтерів під час війни. Організація тренінгів, семінарів та воркшопів допомагає волонтерам розвивати свої знання та навички.

Різні дослідження підтверджують, що мотивація волонтерів залежить від багатьох чинників, включаючи соціальну допомогу, самоактуалізацію, кар'єрний розвиток та пізнавальність. Згідно з теорією потреб Девіда Маккелланда, основними мотивами волонтерів є потреба у досягненні, потреба відносин і потреба у владі.

В умовах війни волонтери, які мають потребу в досягненні, можуть бути особливо мотивованими, оскільки їхні зусилля можуть мати безпосередній і значний вплив. Волонтери, які відчувають потребу у відчутті причетності, можуть мати більшу мотивацію залишатися активними, шукаючи підтримку і солідарність серед колег. Волонтери з потребою у владі можуть прагнути брати участь у прийнятті рішень і впливати на стратегію допомоги.

Загалом, чинники мотивації волонтерів у громадських організаціях під час війни взаємодіють і підсилюють один одного. Залучення та підтримка мотивованих волонтерів сприяє успішній реалізації місій громадських організацій і наданню необхідної допомоги тим, хто її потребує в умовах війни.

Список використаної літератури:

1. Лях Т. Л. Види мотивації до волонтерської діяльності. Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 2(15). С. 37-41. С. 37.
2. Матійчик А. В. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства. Науково-теоретичний журнал «Грані». 2016. Т. 19. № 8. С. 100-107. С. 103.
3. Проценко О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна МОН України. Харків, 2021. 243 с. С. 136.

*Митрофанова-Керсанова
Лариса Анатоліївна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної
психології Одеського
національного університету
ім. І.І. Мечникова
ORCID: 0009-0004-3813-9785*

*Шильнікова Вєтта Сергіївна,
студентка Одеського
національного університету
ім. І.І. Мечникова*

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ОЗНАКИ ЗРІЛОЇ ОСОБИСТОСТІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4929/>

Найбільш тривалий період онтогенезу – період зрілості, він має дуже умовну межу, починаючи з періоду юності, з одного боку, і початку старіння – з іншого. Вже у перших періодизаціях життєвого циклу зрілість описувалась, як період максимального розвитку і розквіту інтелектуальних здібностей та особистості. Однак дати чітке визначення коли розпочинається цей пік (а конкретніше, плато) розвитку і коли він закінчується, практично неможливо. Причиною цього є не лише велика варіативність цього конкретного періоду розвитку, але й те, що важко дати певне визначення поняттю розквіту, або піку інтелекту та особистості людини. Що стосується нижньої межі, то розумовий розвиток у зрілості пов'язаний з професійним самовизначенням молодих людей та їхньою фінансовою незалежністю від батьків, що безпосередньо не пов'язано з подальшим розвитком, але може бути більш-менш точно зафіксовано і має чіткі соціальні та вікові межі, такі як закінчення навчання та працевлаштування. Друга межа, що розділяє періоди зрілості і старості є схожою, або навіть більш рухомою. Цю межу важко визначити з точки зору психології, це пов'язано з тим, що процес інволюції в різних сферах психіки нерівномірний і може залежати від багатьох факторів, таких як: соціальний статус людини, рівень освіти, стан здоров'я тощо. Тому прийнято визначати цю межу по досягненню конкретного віку та виходу на пенсію, хоча на практиці більшість людей після цього продовжують свою професійну діяльність.

Треба звернути увагу на те, що в цей час завершуються процеси розвитку людського організму і починають бути помітними вікові зміни, що спричинені фізіологічним старінням. Зрозуміло, що співвідношення еволюції та інволюції грає велику роль у характеристиці даного періоду, проте в наш час ще недостатньо вивчені психологічні ознаки прискорення інволюційних процесів.

А. Маслоу розглядає психологічну зрілість як показник особистісного розвитку. “У випадку, коли людина внутрішньо відчуває себе вільною і за необхідністю прислухається до себе, повністю довіряє собі і відображає те, що відбувається в її внутрішньому світі, тоді її прагнення до верхнього ступеня самоактуалізації реалізується в повну силу, тобто людина досягає більшої зрілості”[4]. Бажання досягти вершини піраміди сприяє зростанню якостей, які характерні для психологічно зрілої особистості, а саме: реалістичність – спроможність адекватно сприймати навколишній світ та знаходити своє місце у ньому, навичка концентрувати увагу на проблемах, особистісна незалежність та самостійність, відкритість до нового, шанобливе ставлення до оточуючих, наявність моральних цінностей, креативність та інші.

К. Роджерса вважав, що сутність психологічної зрілості розкривається в процесі формування Я-концепції людини. Психологічна зрілість, як і Я-концепція, є динамічною та змінною характеристикою, яка залежить від сприйняття власної особистості, а також перебуває під впливом досвіду, поточних подій та планів на майбутнє. Рівень психологічної зрілості залежить від сформованості та фундаментально “Я”, тобто основи особистості. Зріла особистість – це “повноцінно функціонуюча особистість”, яка відкрита до нового досвіду та бажає прийняття себе та внутрішнього світу.

Згідно з Г. Олпортом дорослішання (емоційне) людини – це безперервний рух, який не припиняється протягом життя і не залежить від хронологічних показників. Психологічно зрілих індивідів можна відрізнити за наявністю певних характеристик. Першою якістю є розширені кордони “Я”, яка включає в себе усвідомлення і сприйняття себе, своїх вподобань, потреб, здібностей та участь у різних сферах життя, які є важливими для людини. Друга низка якостей – це дружелюбність, щирість та емпатія, також толерантність до відмінностей інших, виявлення поваги спільності. Третя якість – емоційна стабільність, що проявляється в самоконтролі та самообмеженні. Четверта – реалістичність сприйняття своїх переживань і бажань. За думкою Олпорта, зріла особистість сприймає світ і його зміст такими, якими вони є насправді, не спотворює їх через власні погляди, установки та бажання. П’ятою ознакою зрілості особистості є здатність до саморефлексії, тобто усвідомлення власних почуттів, думок, принципів, недоліків і переваг,

а також розвинене почуття гумору, яке допомагає уникнути самозвеличення. Шоста характеристика – цілісна філософія життя, що базується на здатності осягнути цілісну картину світу через чітке і систематичне виділення значущих моментів у власному житті. Всі люди мають орієнтовно організовану систему цінностей, і чим більш структурована ця система, тим чіткішими стають життєві пріоритети, тим легше людина може створити життєвий простір і з відчуттям мети рухатися до своїх головних цілей[3].

Психологічна зрілість як результат розвитку особистості була описана Еріком Еріксоном, автор концепції епігенетичного життєвого шляху. Іншими словами, кожен віковий етап має певні умови або оптимальні періоди, які сприяють формуванню тих чи інших характеристик психологічної зрілості. На думку цього вченого, основним елементом психологічної зрілості є почуття ідентичності, а актуальними періодами для його формування виступають підлітковий вік та ранній юнацький вік. Інакше кажучи, відповідь на запитання “хто я?” є першою і найважливішою ланкою для кожної особистості і фундаментальним компонентом зрілості. Подальший особистісний розвиток передбачає розвиток ідентичності та формування таких характеристик, як автономія, відчуття мети та активності, а також здатність заводити стосунки, не порушуючи цілісності особистості. Цілісність – це остання ланка психологічної зрілості, її сутність полягає у тому, щоб мати здатність об'єднувати всі компоненти психологічної зрілості людини.

Суть етапів розвитку особистості описав С. Максименко. Перша стадія характеризується відсутністю рефлексії власного внутрішнього світу, який тільки-но формується. На цьому етапі особистісні характеристики створюються в процесі подолання труднощів для досягнення своїх цілей. На другому етапі розвитку особистість формує своє оточення, передбачає результати, будує плани, обирає друзів тощо. На третьому етапі особистість стає суб'єктом розвитку свого внутрішнього світу, тобто власного “Я”. Таким чином, на першому етапі духовне “Я” навчається керувати діяльністю біологічного “Я”, на другому – контролює прояв соціального “Я”, а вже на третьому (найвищому) – формує “Я” і виступає інтегруючим елементом всередині цієї тріади [3].

Психологічна зрілість індивіда – це процес і результат розвитку особистості, формування її внутрішньої картини світу, неможливий без міжособистісної взаємодії на всіх етапах її становлення. Особливості самосприйняття людини, її здібностей та потенціалу, а також ставлення до оточуючих залежать від рівня розвитку когнітивних та емоційних процесів і є важливим фактором, що визначає процес психологічної зрілості та рівень зрілості, якого може досягти особистість.

Список використаних джерел:

1. Баранова С. В. Особистісна зрілість та відповідальність: соціально-психологічний аспект: монографія / Світлана Баранова. – Київ: Інтерконтиненталь-Україна, 2020. – 364 с.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
3. Максименко С. Д., Максименко К. С., Папуча М. В. Психологія особистості. К.: Вид-во ТОВ “КММ”, 2007. 296 с.
4. Москаленко О. В. До проблеми дослідження психологічної зрілості особистості. Журнал науковий огляд №4 (17), 2021.
5. Особистісна зрілість як проблема сучасної психології. Том 1 : колективна монографія / кол. авт. ; наук. ред. З. М. Мірошник. – Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019. – 220 с.
6. Рекало В. І. Принцип багатовимірності в побудові знання про особистість в світлі психотерапевтичних завдань. Практична психологія та соціальна робота. 2016. Вип. 7. С. 77-80.

*Непочах Анастасія Вадимівна,
студентка
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна*

*Кочарян Ігор Олександрович,
доцент, кандидат психологічних
наук, доцент закладу вищої освіти
кафедри загальної психології,
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0000-0003-0685-5774*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З КОПІНГ-СТРАТЕГІЯМИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4915/>

Враховуючи сучасні події, з якими людина стикається кожного дня, щоденними ситуаціями пов'язаними з війною та її наслідками. Це все звичайно має вагомий вплив на якість життя та викликає стрес. Дослідження особливостей захисних механізмів, які пов'язані з копінг-стратегіями є вкрай важливим задля того, щоб зрозуміти як їх

використовує сучасна молодь для ефективного подолання стресових подій, ситуацій та зменшення їх впливу. Розуміння особливостей їх використання молоддю може стати у нагоді для подальшого впровадження різноманітних програм підтримки та у наступних дослідженнях у цій галузі.

Мета дослідження: Дослідити особливості захисних механізмів, що пов'язані з копінг- стратегіями, які використовує сучасна молодь в умовах війни.

Об'єкт: Копінг-стратегії сучасної молоді під час війни.

Предмет: Захисні механізми, які є предикторами формуванню копінг-стратегій сучасної молоді під час війни.

Завдання:

1. Теоретично проаналізувати поняття захисні механізми та особистісні якості, що сприяють розвитку копінг-стратегій.

2. Визначити особливості копінг-стратегій молоді з адаптивними захисними механізмами.

3. Виявити взаємозв'язок між захисними механізмами та копінг - стратегіями молоді під час війни.

4. Виявити захисні механізми, які є предикторами копінг стратегій.

5. Визначити спільні кластери копінг стратегій з адаптивними та неадаптивними захисними механізмами.

Методи дослідження: Теоретичні – аналіз, систематизація та узагальнення наукової літератури. Емпіричні: Методика “Індекс життєвого стилю” Р. Плутчик Х. Келлерман, Х. Р. Конт; Опитувальник “Структури психологічних захистів” М. Бонд; Опитувальник “Копінг-поведінка у стресових ситуаціях” Н. Ендлер, Дж. Паркер; Опитувальник “Копінг-стратегії” (WCQ) С. Фолкмана і Р. Лазаруса. Методи математичної статистики: кореляційний аналіз (Тау-в Кендалла), регресійний аналіз та кластерний аналіз з використанням методу Варда. Вибірка складається з 50 осіб , віком від 18 до 35 років, чоловіки та жінки. Досліджувані є студентами за різними спеціальностями та працюють у різних сферах, на момент дослідження усі проживали на території України.

1. На основі літературних джерел було проаналізовано поняття захисні механізми, особистісні якості, що сприяють розвитку копінг стратегії. Виявлено суттєву різницю між даними адаптаційними процесами на стресову ситуацію. Копінг стратегії є усвідомленими особистістю, цілеспрямованими, орієнтованими на зміну ситуації, на перспективу, а захисні механізми є неусвідомленими та більш пасивними, орієнтовані на зниження психологічного дискомфорту, більш швидке зниження тривоги та напруги.

2. За проведеним кореляційним аналізом ми побачили, що адаптивні захисні механізми не корелюють з однією або декількома описаними копінг – стратегіями, через те, що молодь, яка має адаптивні захисні механізми може використовувати будь-яку копінг – стратегію. Тобто в залежності від ситуації, її специфіки особистість діяти буде по-різному. Молодь, якій притаманно використовувати адаптивні захисні механізми буде націлена на використання тих, які в даній ситуації є доречними, для ефективної взаємодії.

3. На основі проведеного кореляційного та регресійного аналізу ми побачили, якщо у особистості виражені неадаптивні захисні механізми, наприклад, проекція, уникання, регресія буде формуватися емоційно орієнтований копінг. Молодь, якій притаманно використовувати заперечення та спотворюючі образ, які також виступають неадаптивними, то формується проблемно орієнтований копінг. З приводу адаптивних захисних механізмів, то молодь якій притаманно їх використовувати, буде в залежності від ситуації, з якою стикається обирати на її думку найбільш конструктивні, ефективні копінг – стратегії у даному випадку. У молоді з неадаптивними захисними механізмами, ми можемо відстежити певні зв'язки і це означає, що людина стає більш прогнозована, більш обмежена і певні захисні механізми стають предикторами.

4. На основі регресійного аналізу було виявлено, що заперечення та спотворюючі образ виступають предикторами до проблемно орієнтованого копіngu. Неадаптивні захисні механізми, регресія є предикторами емоційно-орієнтованого копіngu та регресія є предиктором соціальному відволіканню. Заперечення виступає предиктором копіngu позитивна переоцінка. Постійне заперечення і виражене акцентування на позитиві може мати різні наслідки для психіки людини, що будуть впливати на якість її життя та вміння адаптуватися до стресових подій.

5. За допомогою кластерного аналізу за допомогою методу Варда ми визначили два кластери: перший це неадаптивні, адаптивні захисні механізми, які пов'язані з проблемно орієнтованим копіngом. Неадаптивні механізми, такі як заперечення можуть перешкоджати ефективному вирішенню проблеми, хоча і є реакція на стресову подію, але вона не є повністю націленою на вирішення проблеми. Другий є деструктивним, це неадаптивні захисні механізми та копінг орієнтований на уникнення та емоційно орієнтований, орієнтація не на вирішенні проблеми, а на власному емоційному стані, переживаннях, уникненні вирішення.

Література:

1. Большакова, А. М. Особистісні ресурси подолання складних життєвих ситуацій та часові перспективи осіб юнацького віку. Наука і освіта. 2013. 17-21.
2. Войцеховська О., Закалик Г. Сучасні напрями психологічних досліджень копінг стратегій особистості. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2016. № 2. С. 95-104.
3. Гімаєва, Ю. А., Маркіна, А. Ю. Зв'язок копінг-стратегій з стилями саморегуляції поведінки та особистісною зрілістю у хлопців та дівчат студентського віку. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Психологія», 2022. (72), 59-66.
4. Даценко, Т. О. Ресурси особистості, спрямовані на подолання страху: психологічний захист і копінг-стратегії. Теоретичні і прикладні проблеми психології, 2014. (3), 150-155.
5. Дубчак, Г. М. Аналіз стратегій копінг-поведінки сучасних студентів. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2018, 18, С. 55-63.
6. Невоєнна О., Ярош, Н. Зв'язок емоційної пам'яті (спогадів) та захисних механізмів молоді. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Психологія», 2021. (71), 43-49.
7. Рисинець, Т. П. Етимологія категорій «механізми психологічного захисту» та «копінг-стратегії». Вісник національного технічного університету України. Київський політехнічний інститут. Серія: Філософія. Психологія. Педагогіка, 2012 1(34), 119-123.
8. Ярош Н. С. Аналіз досліджень внутрішніх предикторів стрес-долаючої поведінки». Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. 2015. No 58. С. 60-64.
9. Lazarus R., Folkman S. Stress, appraisal and coping. NY: Springer, 1999
10. McWilliams, Nancy. Psychoanalytic case formulation. – New York: The Guilford Press, – 1999. 240.

*Чиж Валентина Олександрівна,
студентка, Поліський
національний університет*

*Литвинчук Алла Іванівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри
психології, Поліський
національний університет*

ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ В ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4917/>

Способи психологічного впливу є найважливішими складовими психологічних методів управління. Вони узагальнюють необхідні та законодавчо дозволені прийоми психологічного впливу на персонал для координації дій співробітників у процесі спільної виробничої діяльності.

До числа дозволених способів психологічного впливу належать: навіювання, переконання, наслідування, залучення, стимулювання, примус, осудження, вимога, заборона, осуд, командування, обман очікувань, натяк, комплімент, похвала, прохання, порада тощо.

В управлінській практиці на рівні міжособистісних контактів конструктивно використовується такий метод психологічного впливу на людину або групу людей як маніпуляція.

Маніпуляції мають прихований характер впливу, який адресатом не усвідомлюється, і він вважає, що нові думки, почуття, рішення та дії є його власними, а не наведеними ззовні. Маніпуляція передбачає гру на людських потребах і почуттях, фінансовому добробуті, владі, славі, службовому просуванні, спілкуванні, професійній кваліфікації, відомості тощо [1].

Прикладами маніпулятивного впливу можуть бути:

- **Щодо керівника до персоналу:** тиск на жалість («Звичайно, Ви зараз у відпустці, але у нас намічається дуже важливий проєкт, і без Вас важко буде виконати все якісно; чи зможете вийти ввечері у скайп?»), гра на почутті вини («Ви і так у відпустці, а у нас гарячий сезон, чи зможете хоча б у скайп вийти?»), порівняння («Ваші показники гірші за

всіх у відділі, Вам слід більше старатися»), лестощі («Я не можу довірити це важливе завдання нікому, крім Вас»).

- **Щодо між колегами:** «завантаженість» (співробітник бере на себе багато завдань і доручень, але коли справа доходить до перевірки результату – посилається на перевантаженість), «сирота» (працівник завжди тримається осторонь від керівників і колег, а потім посилається на те, що ним не керують, не ставлять завдань і ніхто з ним взагалі не розмовляє); «дитина» (колега прикидається дурним і не досвідченим для того, щоб інші співробітники почали виконувати його завдання).

З етичної точки зору, маніпулювання, безсумнівно, негативний інструмент психологічного впливу, проте це не скасовує факту його існування, важливості розуміння цього явища і, більш того, його широкого повсякденного поширення в діловому середовищі. Варто зазначити, що сама термінологія і класифікація методів цього специфічного інструменту соціально-психологічного впливу, а також методів протидії йому різняться. У цьому контексті виникає науковий інтерес до систематизації знань щодо основних теоретичних аспектів теорії маніпуляції, представлених у наукових і науково-прикладних роботах вітчизняних та зарубіжних авторів.

Термін «маніпуляція» походить від латинського «manipulus» – пригоршня, жменька («manus» – рука, «plere» – наповнювати) і спочатку означав «ручне управління», «ручна дія». Надалі він набув переносного значення і став позначати акт впливу на людей, суть якого полягає в прихованому управлінні їх поведінкою. Об'єктами дій стали розумітися вже не предмети, а люди, при цьому самі дії виконуються вже не руками, а за допомогою інших засобів.

Маніпуляції – це така форма психічного впливу на співрозмовника по спілкуванню, яка дозволяє досягти мети – змінити позицію співрозмовника, змусити його відступити, перервати діалог або направити його в потрібне русло; все це робиться всупереч волі співрозмовника. Вчені наводять значний перелік маніпулятивних прийомів, а також рекомендацій для протистояння цим впливам [1]:

- прийоми ігнорування (блокування) аргументації;
- прийоми спростування (девальвації) аргументів;
- прийоми «аргументації» (хибної);
- прийоми провокування конфлікту.

У значній мірі названі прийоми стосуються мистецтва ораторства і розглядаються як складові комунікативної компетенції.

Маніпуляції розглядаються як прихований процес навіювання та спонукання до дій, коли адресат впливу не усвідомлює того, що відбувається, та справжньої мети ініціатора. Однак, маніпуляції можуть реалізовуватися і через прямий психічний тиск, що виводить адресата впливу з рівноваги.

Розвиваючи тему дослідження теоретичних аспектів маніпулювання, звернемося до нейролінгвістичного програмування (НЛП) – підходу до міжособистісного спілкування, розвитку особистості та психотерапії. Створювачі НЛП (американці Дж. Гріндер і Р. Бендлер) стверджують про існування зв'язку між неврологічними процесами (нейро-), мовою (лінгвістичне) та патернами поведінки (програмування), а також про можливість впливати на них спеціальними техніками для досягнення бажаних цілей. Техніки НЛП спрямовані на копіювання або моделювання поведінки людей, які досягли успіху в якійсь галузі, для набуття їх навичок. Наразі концепція НЛП не визнається науково обґрунтованою, але вона має багато прихильників у всьому світі з двох причин:

1. НЛП пропонує ряд дієвих принципів, методів і технологій для самокорекції поведінки через психічне навіювання;

2. НЛП пропонує низку методів і технологій впливу на оточуючих з метою навіювання їм певних ідей або корекції поведінки, використовуючи закономірності мислення, такі як психологічна інерція (багаторазове узгодження для зниження захисної позиції співрозмовника і прийняття ним низки ідей співрозмовника) тощо.

У наукових працях, присвячених НЛП, немає однозначної системності, натомість пропонується набір результативних технологій та інструментів впливу на людей, наприклад, «стратегія обмеженого вибору», «приховані команди» та інші технології формування найкращої мовленнєвої стратегії звернення до об'єкта впливу з метою досягнення мети суб'єкта [1]. Варто зазначити, що в більшості випадків автори спираються на категорії психології та психоаналізу: свідомість, підсвідомість (і в деяких випадках – несвідоме). У загальних випадках логічні доводи та переконання апелюють, насамперед, до свідомого компонента, а методи маніпулювання намагаються впливати на підсвідомість. Насамкінець слід підкреслити високий ступінь проникнення маніпуляції як звичайного явища у взаємодію між людьми в сучасному діловому середовищі: якнайкраще цю думку виражає цитата Cr.A. López і O.I. Lombardi «no communication without manipulation» («немає комунікації без маніпуляції») [2].

Загалом, в аспекті ролі маніпуляцій як елемента ділового спілкування можна з упевненістю говорити, що цей метод соціально-психологічного впливу є одним із ключових способів здійснення управлінських впливів. При цьому можливе позначення безлічі аспектів теорії маніпуляції, які потребують одноманітної систематизації: види, методи і технології маніпулювання та протидії йому.

Список використаної літератури:

1. Чередник Л. Маніпуляції в діловій комунікації та їх нейтралізація // Мова та культура у просторі новітніх технологій: проблеми сучасної комунікації: матеріали VI Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 23 березня 2023 р. К. : Талком, 2023. С. 120-121.
2. López Cr. A. & Lombardi O. I. No communication without manipulation: A causaldeflationary view of information // Studies in History and Philosophy of Science. Part A. 2019. Vol. 73. pp. 34-43.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Julia Boyko, Natalia Zjubanova

FINANCING ENTERPRISES DURING MARTIAL LAW.....3

Булак Юлія Володимирівна, Лісович Тарас Юрійович

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....5

Єсипенко Василь Вікторович

БЕНЧМАРКІНГ – ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ
ЕФЕКТИВНОЮ ЛОГІСТИКОЮ.....8

Єсипенко Василь Вікторович

ЕФЕКТИВНІ СКЛАДСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ В РАМКАХ
ЛОГІСТИКИ СКЛАДУВАННЯ.....10

Єсипенко Василь Вікторович

МАЙБУТНЄ СУЧАСНОЇ ЛОГІСТИКИ.....13

Єсипенко Василь Вікторович

ОПТИМІЗАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА СКЛАДІ
Є КЛЮЧЕМ ДО ЙОГО ПРИБУТКОВОСТІ
І РОЗВИТКУ В МАЙБУТНЬОМУ.....15

Кібкало Ірина Володимирівна

ОЦІНКА ВПЛИВУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ, ЕКОНОМІЧНИХ
ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ВАЖЕЛІВ НА ФОРМУВАННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ.....17

Коваленко Анна Олександрівна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО МІКСУ
В ДІЯЛЬНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ КОМПАНІЇ.....19

<i>Кравчук Єлизавета Миколаївна, Полянська Анна Станіславівна</i> УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ОСВІТНІХ ПРОЄКТІВ ПРОГРАМИ ЄС ЕРАЗМУС+ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	22
<i>Малярчук Олексій Васильович</i> ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ.....	25
<i>Матвієнко Юрій Сергійович, Ропавка Андрій Вікторович</i> ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В HR-МЕНЕДЖМЕНТІ.....	29
<i>Подияк Денис Петрович</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СВІТОВОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ.....	33
<i>Тесленок Ірина Миколаївна, Усенко Кирило Анатолійович</i> ВПЛИВ ТУРБУЛЕНТНОГО ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ.....	37
<i>Удовиченко Світлана Миколаївна</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРОСЕКТОРУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ.....	41

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

<i>Жук Ілона Василівна</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОРГАНІЗАЦІЮ, СПРИЯННЯ У ПРОВЕДЕННІ АБО УЧАСТЬ У ЗЛОЧИННОМУ ЗІБРАННІ (СХОДЦІ).....	44
<i>Лінецький Сергій Володимирович</i> МОДЕРНІЗАЦІЯ РЕГЛАМЕНТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	46
<i>Мартиновський Олександр Валерійович</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАЛЕЖНОГО СУДОВОГО СПОСОБУ ЗАХИСТУ ПРАВ АКЦІОНЕРА, ЯКИЙ ПРАГНЕ ВІДНОВИТИ СВОЮ ЧАСТКУ У СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА.....	54

<i>Полесов Сергій Сергійович</i> ВТІЛЕННЯ ЗАСАД СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ У ПЕНСІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	58
<i>Правило Олександр Іванович</i> ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ.....	70
<i>Шипоша Артем Валерійович</i> РОЗВИТОК КОНЦЕПТУ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ У ПОЛІТИКО-ПРАВОВОМУ ВЧЕННІ АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА.....	72
<i>Шматков Даніїл Ігорович</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ OSINT ТА ВІДКРИТОЇ НАУКИ В ЄС, УКРАЇНІ ТА США: АВТОРСЬКЕ ПРАВО.....	83

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

<i>Лисенко Єлізавета Андріївна, Сібагатов Рафаїл Валінурович</i> ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ CHATGPT ЯК СУЧАСНОГО ІНСТРУМЕНТУ ВІВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	86
--	----

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

<i>Тараненко Микола Григорович</i> ДО ПИТАННЯ ТАК ЗВАНОЇ «ЛУБЕНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ 1905-1907 РР.».....	90
---	----

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

<i>Claudia A. Ustyuzhyna, Igor B. Ustyuzhyn</i> MAX VOLOSHIN'S PORTIA: A HOMAGE TO SHAKESPEARE?.....	94
<i>Беркещук Інна Степанівна</i> НЕОЛОГІЗМИ ПЕРІОДУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	99

*Емірамзаєва Афізе Саїтмустафаївна, Арнаутова Айше
Рустемівна, Сейтрасулова Севіля Рідванівна*
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ
ОДЕНИЦЬ У ОПОВІДАННІ ЮСУФА БОЛАТА
«ŞEŞEK BAŪRAMI» ТА ПЕРЕКЛАД ЇХ ЗНАЧЕННЯ.....102

Кузєбний Артем Сергійович, Остапко Олександр Миколайович
РОЛЬ СУРЖИКУ ЯК ЗАСОБУ СПІЛКУВАННЯ
У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....108

Панчук Софія Олегівна
ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....112

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Косенко Микола Степанович
Е-ВРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ.....115

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Volodymyr Motorny, Yurii Vyatkin, Maria Halchenkova
PREPARING STUDENTS OF THE REPUBLIC OF POLAND
TO DEFEND THEIR HOMELAND.....118

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Кобиліна Юлія Миколаївна
СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....123

Ратушний Віталій Євгенович
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЖИТЛОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....126

Фесенко Тетяна Григорівна

КОРЕЛЯЦІЯ «E-PARTICIPATION INDEX» І «CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX»: ДОСЛІДЖЕННЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ.....129

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Лакомова Олена Йосипівна, Лівак Ірина Олегівна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПОЛЬОВИХ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ.....136

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Грідіна Анжела Юрійівна

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....140

Кухта Оксана Вікторівна, Кулаківський Тарас Юрійович

ЧИННИКИ МОТИВАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....143

Митрофанова-Керсанова Лариса Анатоліївна,

Шильнікова Ветта Сергіївна

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ОЗНАКИ ЗРІЛОЇ ОСОБИСТОСТІ.....146

Непочатих Анастасія Вадимівна, Кочарян Ігор Олександрович

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З КОПІНГ-СТРАТЕГІЯМИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....149

Чижев Валентина Олександрівна, Литвинчук Алла Іванівна

ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ В ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....153

Наукове видання

Вісімдесят сьомі економіко-правові дискусії

Серія: Соціальні та гуманітарні науки

Рік заснування – 2014

Видання виходить 11 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 05.07.2024р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 60 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. 0979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Відріковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

